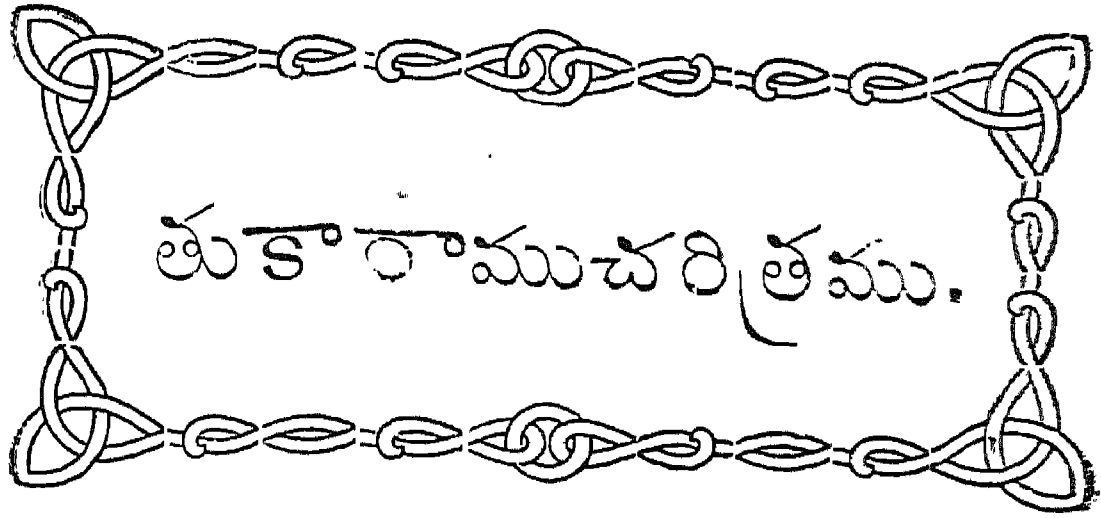

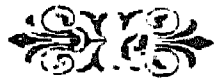
తు కారా ము.

తుకారాముచరిత్రము.

ఓం

తుకారాము చరిత్రము.

మచివీపట్టణములోని
“ సరస్వతీ నికేతనము ” వారిచే
ప్రచురింపబడినది.

చెన్న పురి:

జ్యోతిష్ తీర్థముద్రాణయంబున
ముద్రితము.

1913

కాపీరై టురిజర్వర్డు

వెల రు. ౦-౮-౦.

విజ్ఞాపనము.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందు మహాపురుషుల జీవన-
చారిత్రము లతిస్వల్పముగ నున్నవి. అందునను
భక్తపుంగవుల సచ్చరిత్రము లొకటిరెంటికంటె
మిక్కుటముగ లేవని చెప్పినను జెప్పవచ్చును.
కావునచేతనై నంతవఱకు భక్తులసచ్చరిత్రములను
వ్రాసి యాంధ్రమాత కర్పింపవలయునను సంకల్ప
మున నేనీగ్రంథమును రచించితిని. నాకీ సంక
ల్పమునుబ్రసాదించి ఈచరిత్రను బూర్తిచేయిం
చిన జీవనదాతయగు పరాత్పరుని పాదపద్మముల
కు నీగ్రంథమును సమర్పింపుచున్నాను. శ్రీయో
గీంద్ర నాథ్ బోసు విరచితమగు తుకారాముని
చరిత్రను ముఖ్యావలంబనముగ గైకొని నేనీగ్రం
థమును వ్రాసితిని. భాషయందును, జ్ఞానమునం
దును, బాలప్రాయుడనగు నావ్రాతల యందనేక

శోపములుండుననుట నిక్కువమని ఆధ్యమహో
 జనులకు విన్నవించుకొనుచు నీగ్రంథమునందలి
 తప్పులను సవరించిన మిత్రులకును, పండితుల
 కును, నందనము లాచరించుచున్నాను.

ఇట్లు
 సుజనవిధేయుఁడు,
 గ్రంథకర్త.

భక్తియోగము.

శ్రీయుత బాబు అశ్వనీకుమారదత్తు ఎం. ఏ.,
బి. ఎల్., గారిచే రచింపఁబడిన బంగాళ గ్రంథ
మునకు, భాషాంతరీకరణము. పురుషులు, స్త్రీలు,
పిన్నులు పెద్దలు, అనుభేదములేకుండ అందఱు
పారాయణము చేయఁదగినది. బంగాళదేశము
లోని విద్యాధికులు, సన్యాసులు, రాజులు,
బీదలు, స్త్రీలు, వీరువారనజేల ఎల్లరును భగవ
ద్గీతకు ప్రత్యామ్నాయముగా నీ గ్రంథమును
పారాయణ చేయుచున్నారు. ఇట్టి యీపవిత్ర
గ్రంథములోని సారమును ఆంధ్రులుగూడ చవి
గొనవలెనని కోరి భాషాంతరము చేసితిమి. శైలి
సులభమై, మృదుపదలలితమై ఒప్పుచుండును.
విద్యుత్కవివరేణ్యు లగు బ్రహ్మశ్రీ, విద్వాన్,
వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారివలన పరిష్క
రింపఁబడినది. సర్వజనులు పఠింపఁదగిన ఈ
గ్రంథము వెల పోస్టేజిగాక రు. ౧-౮-౦. కాలి
కోబైండు చేయఁబడినది.

తుకారాము చరిత్రము.

పోస్టేజిగాక

వెల రు.

౦-౮-౦

* శ్రీరామచరిత్రము.

భాగవతములోనిది. శ్రీయుత గాడిచెర్ల పూరి
సర్వోత్తమరావుగారిచే వ్యాఖ్య వ్రాయబడినది.

౧౯౧౩ సం || విజ్ఞానచంద్రికా పరి
షత్తు పరిక్షకు పఠనీయగ్రంథము.

కాలికోబైండు. ౦ ౮ ౦

* ఈగ్రంథమును చెన్నపట్టణము, చింతాద్రి
పేట కి రాజగోపాలనాయకవీధిలోనుండు గ్రంథ
కర్తగారికిగాని, క్రింది విలాసమునకుగాని వ్రాసిన
బడయగలరు.

విలాసము:—కార్యనిర్వాహకుడు.

సరస్వతీ నికేతనము.

మచిలీపట్టణం.

ఉ పో ధ్వా త ము

భారతవర్షము మహాపురుషులకు వీలా క్షే-
తము. ప్రతియుగములోను భక్తులు, జ్ఞానులు,
పురుషులు, రాజ్యతంత్ర నిపుణులు, రాజ్య సంస్థాప-
కులు, మతోద్ధారకులు, మత శాసకులు, జనించి
భారతవర్షమును పవిత్రవంతముగ నొనర్చియు
న్నారు. ఈమహాపురుషుల ముఖ వినిస్మృతవా-
క్యామృతప్రవాహములు కృష్ణ, గోదావరి,
తుంగభద్ర, మొదలగు మహానదులవలె భార-
తీయుల హృదయక్షేత్రముల యందుఁ బ్రవహిం-
చుచు, అమృతఫలంబులను ఫలింపఁ జేయుచున్నవి.
ఋగ్వేదకాలము మొదలు నేటివఱకును గల
సంస్కృత పాజ్ఞయమంతయు, ధర్మభావపూరిత
మై యుండుటయేగాక, ఆధునిక సాహిత్యము
లన్నియు, ధర్మభావోద్దీపకములై జాతీయ సా-

హిత్యమునకు కల్పతరువులై యలరారుచున్నవి.
 హిందీభాషయందు తులసీదాసుని యొక్కయు,
 వంగభాషయందు రామప్రసాదసేనుని యొక్కయు,
 అరవభాషయందు తిరువళ్లువర్ యొక్కయు,
 ఆంధ్రభాషయందు వేమనయోగి బమ్మెర
 పోతనామాత్యుండు త్యాగరాజ స్వాములయొక్కయు,
 భక్తిరస పూరితమగు కవితతోఁగూడిన
 పద్యములును కీర్తనలును ఆయా జాతీయులందఱు
 కానందమును గలిగింపుచు ప్రేమారాజ్యమునకు
 ఆకర్షింపుచున్నవి. ఆయా దేశములందు
 జనించి జాతీయతయం దిమిడి మందీ
 భూతమైయున్న భక్తితత్వము నుద్దీపింపఁజేసిన
 మహాభక్తులు తమతమ యిష్టదేవతల నుద్దేశించి
 చేసిన స్తుతి ప్రార్థనలతోఁగూడిన కవిత్యమును,
 నేడు లక్షలకొలది మానవులు పాడుచు హృదయ
 తాపములఁబాసి, శాంత, దాస్య, స్నేహ,
 వాత్సల్య, మధుర భావములంబొచ్చుచున్నారు.
 ఎంగదేశము మహారాష్ట్రదేశము మొదలగు

దేశములయం దెచ్చటి కేగినను, భక్తుల గానములు కర్ణరసాయనము లగుచుండును.

పదునేడవశతాబ్దము ప్రారంభమునందు తుకారాముఁడు జన్మించెను. ఈశతాబ్దమునందు ఆర్యావర్తము మహావిప్లవమునకు లోనై యుండెను. ఈశతాబ్దముననే శలిదండ్రులను జెఱసాలయం దిడి సోదరులలోఁ గొందఱినిఁ జంపించి ఔరంగజేబు, ఔరతవర్ష సామ్రాజ్య పీఠము నధిష్ఠించెను. ఈతఁడు ముప్పదికోట్ల హిందువులను మహమ్మదీయులతావలంబకులనుగఁ జేయ నుంకింపుచు హిందూ జాతీయ తత్వమునం దిమిడి ప్రకోపించుచున్న స్వామిభక్తి నే సాధనముగఁగైకొని మహాప్రయత్నమున నిమగ్నుఁడై యుండెను. ఈ మహా ప్రయత్నమును జూచినయెడల మానవ జాతీయందు హిందూ ధర్మముయొక్క ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము నశించుకాలము సమీపించిన దని తోపవచ్చును.

కాని పరమేశ్వరుని విధానమును గణాన్వయే యుట దుస్తరము గదా? మహమ్మదీయుల విపుల ప్రయత్న సంఘాతమువలన భారతీయుల జాతీయ శక్తి విజృంభించి మహమ్మదీయ ధర్మవిప్లవమును నడచుటయే గాక మహమ్మదీయ రాజ్యవినాశము తోడ నీవిజృంభణము పూర్తియయ్యెను.

ఈమహావిప్లవము నెదుర్కొని సనాతన హిందూధర్మమును పునర్జీవింపజేసి, మహమ్మదీయులను రాజ్యభ్రష్టులనుగ నెనర్చి, భారతవర్ష సామ్రాజ్య సింహాసన మాక్రమించి మానవచరిత్రయం దత్యద్భుత ప్రదర్శనమును బ్రదర్శించిన వారలు మహారాష్ట్రులు. భక్తి, జ్ఞాన, కర్మల, యొక్క సమ్మేళనశక్తియే మహారాష్ట్రుల నపూర్వ నౌరవాన్వితులుగ నెనర్చెను. దాదాపుగ పదునేడవశతాబ్దము మధ్యభాగమునందు మహాబలశౌర్యధుర్యుడగు శివాజీయు, జ్ఞానసంపన్నుడగు రామదాసస్వామియు, భక్తాగ్ర గణ్యుడగు తుకారామును తమతమధర్మములను నిర్వహించు

చుండిరి. సమగ్రభారతవర్షమునం దంతటను,
నవశక్తిని వ్యాపింపజేయుటకుఁ గాను భగవానుఁ
డిమువ్వరను సృజించెనని చెప్పినను జెప్ప
నొప్పు. వ్యక్తిగత జీవనమునకు వలెనే, జాతిగత
జీవనమున కపుడపుడు సుయోగము సంభవించు
చుండును. అప్పుడు జాతియొక్క ప్రతివిషయ
మందును కల్యాణోన్నతి లక్షితంబగును. మహా
బలుఁడగు ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజుయొక్క
మహారాష్ట్ర సైనికగణము దిబ్బిండలములు ప్రతీ
ధ్వనించు నట్లు రణవిజయ నినాదములుచేయు
నప్పుడు, తుకారామునిచే విరచితమైన అభంగ
ములు లక్షలకొలది మహారాష్ట్రులను దేశభక్తి
పూరితులుగ నెనర్చుచుండెను.

ఛత్రపతి శివాజీ బాహుబలమునను, బుద్ధికౌ
శలమునను, మహారాష్ట్రసామ్రాజ్యమును స్థా
పించెనని కొందఱు చరిత్రకారులు వ్రాసినవ్రా
తలు, భ్రమ ప్రమాదములకు లోనై యున్నవని
చెప్పనగును. ఒక్కబాహుబలము మీదనే

నిర్భీరపక్షి జాతీయజీవనమును ప్రతిష్ఠాపించుట
 ఆసంభవము. మహమ్మదీయులు కొన్ని వందల సం
 వత్సరముల లోపల అట్లాంటిక్ మహాసముద్రము
 వజ్రకుగల దేశమునందంతటను తమరాజ్యమును
 వ్యాపింపజేసిరి. కాని ఈ రాజ్యవ్యాపకమునకు
 బాహుబలమే కారణముగాదు. ధర్మబలముననే
 బలవంతులై రాజ్యవిస్తారమును జేయగలిగిరి.
 ఇదేవిధముగ మహారాష్ట్రులు ధర్మబలమున బల
 వంతులై సనాతన హిందూ ధర్మమును ద్ధరించి
 భారతవర్షమునందు నూతన శకమునకు కర్తలైరి.

తుకారాము చరిత్రము

←===== (0) =====→

మొదటి ప్రకరణము

—o—o—o—

మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య లక్ష్మికి మందిరంబు
నాబరంగిన పూనాపట్టణమునకు వాయవ్యముల
యం దెనిమిది క్రోసుల దూరమందుండు, ఇంద్రా
ణీనదీ తటమున దేహూయను గ్రామము గలదు.
ఆ గ్రామమునందు “మోరే” యను ఉపాధిగల
ప్రాచీన మరాటీ కుటుంబము నివసించుచుండెను.
వీరు శూద్రులు. వాణిజ్యమే వృత్తిగాగల
నీవంశీకులు ఆదేశముచోని యుచ్చపదస్థులగు
మరాటీవారితోడ సంబంధ బాంధవ్యములు
గలిగి గణనకెక్కి యుండిరి. ఈ మోరే వంశము
నందు క్రీ॥ ౧౬౦౭ - ౧౬౦౮ వ వత్సరముల
మధ్య సహిష్ణుతాదురంధరుఁడును, స్వార్థత్వా

గియు, నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడును, భక్తశిఖామణియు
నగు తుకారాము జనించెను.

ఈ వంశీకుల హృదయ సీమలయందు నాటు
కొనిన భక్తిబీజము మొలకెత్తి క్రమానుగత
ముగ తుకారాముని తలదండ్రుల జీవితములందు
వృక్షమై యీయన జీవనము నందు సంపూర్ణ ఫల
ప్రదంబయ్యెను. పురుషానుక్రమముగ భక్తి నై
రాగ్యముల కాకరమైన వంశములు మిక్కిలి
చురుదని చెప్పట యతిశయోక్తి కాదు. కాని
యీతని వంశమునందలి సత్తమ పూర్వపురు
షుఁడగు విశ్వంభరుఁడు వ్యాపారము చేయుచుం
డెను. న్యాయముగ ధనమాజ్ఞించుచు దొరికిన దా
నితోఁ దృప్తి నొందుచు భక్తులు, జ్ఞానులు, సన్యా
సులు, మొదలగు సాధుపురుషుల కాహార పానీయ
ము లిచ్చుచు సన్తానమున కాలము గడుపుచుండె
ను. ఈయన కాల నియమము లేక యెల్లప్పుడును
హరినామస్మరణ చేయుచుండెడి వాఁడు. పండరి
పురనాథుఁడు వీరి కులదైవము. ధనవ్యయము గునని

గాని దొంగల భయమనిగాని పథశ్రమయని
గాని తలంపక బహుదూరస్థితంబగు పండరిపుర
మునకు కాలినడక నేగి, ప్రతియేకాదశి నాడును
ఈయన విఠోబాదేవుని దర్శించి, పూజార్చనలను
జేసి వచ్చుచుండును. ఈ విధముగ పదునాఱు
సారులు పండరి పురనాథుని నేవించిన పిచ్చుట
నొకానొక దినమున స్వప్నమునం బాయన ప్రత్య
క్షమై చెప్పినవిధముగా దేహూగ్రామ సమీప
మందలి మామిడితోటలో విఠోబా (పిష్టు)
విగ్రహము దొరకెను. ఈ విగ్రహమునకు
ఇంద్రాణి నదీ తీరమున దేవాలయమును
గట్టించి అందు భక్తి పరవశుడై పూజార్చనలను
జేయుచుండెను. విశ్వంభరుని భార్య ఆమాబాయి
భక్తి సేవా తత్పరయై యుండెను. ఈ దంపతుల
జీవనమునందే భక్తి బీజము మొలకెత్తెను. ఈ
దంపతులకు తుకారాము సప్తమ పురుషుడు.
ఈ భక్తావతంసుని తండ్రిపేరు బోల్లొబా. చాల
దినములనుండి యీవంశమునందు వచ్చుచున్న

సద్గుణము లీయనయందు సంపూర్ణముగ వికసించెను. భక్తిపరాయణుఁడును సేవానిగతుఁడును గు బోల్లోబా నిరతాన్నదాతయై సమస్త జీవులయందును దయయు శాంతమును గలిగి ప్రవర్తించుచు కోపతాపము లెఱుంగక అన్యతము నంకభోక సన్న్యార్థపథమున నడుచుచుండెను. తుకారామని తల్లి కనకాబాయి పతిభక్తి పరాయణయు, సచ్చరిత్రయు, భక్తురాలునై యుండెను.

చాలకాలము వఱ కీదంపతులకు సంతానము లేకుండెను. కాని వీరు సంతా నాభిలాషతో విఠోబా దేవుని సేవజేయుచుండిరి. ఈ విధముగ కొంతకాలము జరిగిన తరువాత వయసుచెల్లిన కనకాబాయికి పుత్రుఁ డుదయించెను. ఆతనికి “శాజీ” యని నామకరణ మొనర్చిరి. భక్తాగ్రే సమఁడగు తుకారాముఁ డీదంపతులకు ద్వితీయ పుత్రుఁడు. ఈతని గర్భమున ధరించినప్పుడు, కనకాబాయి విరాగముతో నెంటరిగ దిరుగుచు విరా

మములేక విఠోబా నామస్మరణము సేయుచుండే
 నని వదంతి గలదు. గర్భిణియైయున్న స్త్రీయొక్క
 మానసికావస్థ యామె భావినంతానము యొక్క
 చరిత్రను సూచించుననియే. ఈ వదంతి యొక్క
 ఆభిప్రాయమని చెప్పనొప్పును. తుకారాముని
 తరువాత నింకొక మమారుడును కొమార్త
 యుఁ గనకాబాయికి జనించిరి. పుత్రికాపుత్రు
 లును ధన ధాన్య సమృద్ధియుఁ గలిగి యాదంప
 తులు సంసార ధర్మములందు చరితార్థులైరి. సిరి
 సంపదలు గలిగినప్పుడు పరమేశ్వరుని మఱచు
 చుండువారిని సాధారణముగఁ జూచుచుందుము.
 కాని ఈదంపతులు సంసార సుఖములలో మునిగి
 యుండియు సంసారిసుఖప్రదాతను మఱచిన
 వారలు గారు. వీరి గృహమునం దనుదినమును
 హరిభజనయును భగవత్ప్రసంగమును జరుగు
 చుండెను. ఇందువలన తుకారాముఁడు భక్తు
 లతోఁగూడి సంకీర్తనఁజేయుచు నృత్యముఁజేయు
 చుండుటవలన బాల్యముననే ఈయన హృదయ

క్షేత్రములో భక్తిబీజములు మొలకలెత్త నారంభించెను. యుక్తవయస్సురాఁగానే బోల్లోబా ఆడంబరముగ పుత్రికాపుత్రులకు వివాహములొనర్చెను.

పెద్దకుమారునకు సంసార మప్పు గించి మిగత జీవిత కాలమును శాంతముగఁ గడప వలయునని బోల్లోబా తలంచెను. కాని బాల్యమునుండియు సంసార సుఖములయం దనురాగములేని శాజీ సంసార నిర్వహణ భార గ్రహణమున కంగీకరింప కుండుట వలన సంసార నిర్వహణభారము మన కథానాయకుని స్కంధముపైఁ బడెను. తుకారాముఁడు బాలుఁడైనను పితృజ్ఞోల్లంఘనము చేయఁజాలక సంసార నిర్వహణ కార్యమునకుఁ బూనుకొనెను. ఇప్పటికి తుకారాముని వయస్సు పదు మూఁడువత్సరములే యైనను బహుసమర్థత తోడ సంసార సంబంధమగు కార్యములను : నిర్వహించుచు కుల పరంపరాగత వ్యాపారమునం దీతఁడు విశేష ప్రతిష్ఠ నాజ్ఞించి గొప్పగొప్ప ధనికుల

విశ్వాసమునకుఁ బాత్రుఁడై ధనమును గణించు
చుండెను

తుకారాముని ప్రథమభార్య పేరు రుక్మాబా
యి. ఈమె కాశరోగగ్రస్తురాలగుట వలన
ద్వితీయ పత్నిని గ్రహింప వలసిన వాడయ్యెను.
ఈతని ద్వితీయ భార్యపేరు జిజీబాయి. ఈమె
సంసారమునకు యజమానురాలై యుండెను.
జిజీబాయి మూర్ఖురాలనియును తిట్టుబోతని
యును *మహీపతివ్రాసి యున్నాఁడు. ఈసంగతి
యెట్లున్నను, ఈమె పతిభక్తి పరాయణురాలని
నుడువుట కణమాత్ర మైన సందియము లేదు.
మఱియు నీమె సంసార భారమును వహించి భర్త
ధర్మోపార్జనకు సహాయురాలయ్యె నని నిస్సంశ
యముగఁ జెప్పవచ్చును.

సంసార భారగ్రహణానంతరము కొంతకాల
ము వఱకును తుకారామున కేవిధమగు కష్టము

(*) ఈయన మహారాష్ట్రభాషయందు భక్తలీలామృ
తము, భక్తవిజయమును గ్రంథములను వ్రాసియున్నాఁడు.

లులేకుండెను. ఇట్లుండ ఈయన పదునేడవ వత్స
రమునందు తండ్రియుఁ దల్లియుం బరలోకమున
కేగిరి. భగవద్భక్తియు వైరాగ్య శీలతయు
వంశాను క్రమముగ వచ్చుచున్నను సంపదయుఁ
దలిదండ్రుల యందలి ప్రేమయు విషయ సుఖాను
రక్తియు సంసార కార్యనిర్వహణ చింతయు
నేకమై తుకారాముని యాధ్యాత్మికోన్నతి ప్రయ
త్నమునకుఁ గాలము దొరక సీయకుండెను. భావి
కాలోన్నతికి విపత్తులు సోపాన ప్రాయములు
గదా? సాధారణముగ దార్పిడ్యము విపత్తులు
ఉన్నత భావములను అణచివేయుచుండును. కాని
కొంతమంది పక్షమున నమృతవృష్టిమై సద్భావ
మును మొలకలను వృద్ధి చేయుచుండును. బాల్య
మునుండియు మహాదైశ్వర్యములలోఁ దులఁదూ
గుసంసారమునందు పెరిగిన తుకారామునకు కష్ట
ములు దెలియుటెట్లు? తలిదండ్రులు జీవించి
యున్నంత కాలము తుకారామునకు సంసార మా
ందసాగరమై యుండెను. కాని తలిదండ్రులు

గతించఁగనే తుకారాముని జ్ఞాననేత్రము లున్న
లితము లయ్యెను. సుచరిత్రుఁడును వినయశీలుఁ
డును సంసార కార్యనిర్వహణ చతురుఁడు నగు
తుకారాముఁ డందఱికంటెను తలిదండ్రుల ప్రేమ
కెక్కుడు పాత్రుఁడై యుండుటవలన దలిదండ్రుల
మృత్యువాతని కలిదుఃఖకరమై యుండుట సహ
జముగదా ? తుకారాముని జ్యేష్ఠసోదరుఁడగు
“శాజీ” సంసారమునం దుదాసీనుఁడగుట వలన
సంసార భారమంతయు తుకారాముని శిరముపైఁ
బడెను. ఇట్లు కొంతకాలము గడచియుఁ గడువక
మునుపే జ్యేష్ఠసోదరుని భార్య మరణించుట తట
స్థిం చెను. భార్య గతించఁగనే పంజరమునుండి విడి
వడిన పక్షివలె జ్యేష్ఠ సోదరుఁడు విరాగియై తీర్థ
యాత్రల కేగెను. జ్యేష్ఠసోదరుఁడు విరాగియై
తీర్థయాత్రల కేగునప్పటికి తుకారాముని నయ
స్సు పదునెనిమిదివత్సరములు. ఇట్టి వయస్సునందు
విషయ సుఖములయం దాసక్తి లేకుండుట యసా
ధారణము. కాని తలిదండ్రులు భ్రాతృజాయయు

మరణించుటయగాక జ్యేష్ఠసోదరుడు విరాగియై
 తీర్థయాత్రాపర్యటనఁ డగుట వలన సంసారా
 సక్తుఁడగు తు కారామునిహృదయము క్రమక్రమ
 ముగ వైరాగ్యమార్గ మవలంబించు చుండెను.
 లోభ జనకమును విపత్సంకులమును నగు సంసా
 రము నందుండి నిష్కామ భావమున నీశ్వరసేవఁ
 జేయుట సులభసాధ్యముగాదను తలంపుననే అ
 నేకమహాపురుషులు సంసారములను విడనాడి యే
 కాకులై ధర్మాచరణము నందు ప్రవర్తులై ఈప్ని
 తార్థముల నందికొని తిరిగి మానవ సంఘమును
 సంసారమునఁ బ్రవేశించి జాతీయ తత్వము నందలి
 భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములను ప్రబోధింపఁ జేసి యు
 న్నారు. దయామయుని చిర మధుర ప్రేమ రస
 మును చవిచూచిన వారికి ధన కనక వస్తువాహ
 నము లెట్లు రుచించును? అట్టి వారాత్క విస్తృత
 తులై ఈశ్వర చరణారవింద మరంద పానమత్తు
 లై ప్రవర్తింతురనుటను చరిత్రలు వేయినో
 శృనుద్ధోషించుచున్నవి. ఈశ్వరప్రేమ యందాత్మ

విస్తృతి యెల్లరకును లభ్యముగాదు. కాని రాజ
ర్షియగు జనకుఁడు మొదలగు కౌందలు మాత్ర
మే సంపదయందుండియు భగవంతుని యం దా
సక్తిగలిగి యుండిరని వినుచున్నాము. దాదాపుగ
భక్తులందఱు కష్టములవలన వైరాగ్యమును
వైరాగ్యమువలన భక్తిని పొందియుండిరని వివిధ
గ్రంథముల యందు వర్ణింపఁబడియున్నది. మానవ
జీవితమునందు విపత్తు లపరిహార్యములు. విపత్తులు
గలుగుటవలన నెల్లరకుఁ బ్రేమలాభము చే
కూర దనుట నిక్కువము. సముద్రము నందు
దుముకు వారిలో ననేకులకు నత్తగుల్లలును ఒక
రిద్దఱికి రత్నములును లభించు విధముననే సంసార
సాగరమునందు పడిపోవు కోట్లకొలది మానవు
లలో స్వల్ప సంఖ్యాకులకు మాత్రమే భగవ
త్ప్రేమ లభ్య మగుచుండును. కాని సంప
దలయందుఁ గాని ఆపదలయందుఁ గాని ఈశ్వ
రుని చూచుచుండుట కలవడిన వారెప్పుడును
ఈశ్వరుని ప్రేమనుండి వంచింపఁబడగనుటకు

పురాతనవాఙ్మయమే సాక్ష్యము. తలిదండ్రులు గతించుటయు సోదరుఁడు దేశాంతర గతుఁడుగుటయు ధనమెల్లఁబోవుటయు మొదలగు కష్టముల వలన సంసారసుఖము లనిత్యము లని తోచినకొలఁదిని తుకారామునిని వైరాగ్య మావరింపుచుండెను. వైరాగ్య మావరించిన కొలఁదిని ఈశ్వర ప్రేమామృతమును పానముఁజేయుచు మైమఱచుచుండెను. పూర్వమునందువలె సంసారకార్యములయందు మనస్సును నిలువ నీయక యీశ్వర పాదారవిందభజననిమగ్నత తుకారాముని సర్వ సంగ పరిత్యాగునిగ నెనర్చు చుండెను.

లక్ష్మీ చంచల స్వభావిని గాదు. ఆమె యాభిమానిని. అందువలనఁ బూర్వమువలె తుకారాము తన సేవయందు మనోనిశ్చలత లేకుండుటను జూచి వానిని వదలుట . కాయ తృప్తపడుచుండెను. వర్తకము జరుగుచున్నయెడల అప్పిచ్చుటయు అప్పు దెచ్చుటయు సంభవించుచుండును. కానితుకారామునివైరాగ్యమును జూచి పూర్వ

మునందువలె వర్తకు లీతనితో వ్యాపారమును జేయుట మానుకొనిరి. తుకారామునకు రావలసిన బాకీలు రాకుండెను. కాని యీయవలసిన బాకీల నిష్క్రమి ఋణదాత లీతనిని తొందర పెట్టుచుండిరి. శ్రద్ధలేని వ్యాపారమునకు ఫలము నష్టము. ఇందువలన తుకారాము చేసిన వర్తకమునం దెల్లను నష్టము వచ్చుచుండెను. ఆదాయము పూర్వమువలె రాకున్నను సంసారవ్యయము పూర్వమువలెనే యుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరుగునప్పటికి ఋణములు మిక్కుటముకాఁగా సంసారము నెప్పటిస్థితికిఁ దేవలయునని యీయన ప్రయత్నించెను గాని కృతకృత్యుఁడుకాఁ జాలఁడయ్యె. తదుపరి చిల్లరవస్తువులమ్ముదుకాణమును పెట్టెను. కాని వర్తకుల కుండవలసిన లక్షణములు లేనప్పుడు లాభము వచ్చుటకు వీలులేదుగదా? తుకారాము దుకాణమునందు గూర్చుండి విరామములేక హరిభజనచేయుచు బేరగాండ్లు వచ్చినప్పుడు “వీరిచ్చిన ధనమున కేవిధమగు లోపము లేక సరకు లీయవలయును

ఇందు పొరబాటు జరిగినయెడల దోషము సంభ
 వించును. కావున బేరగాం డ్రడిగినట్లు సరకుల
 నిచ్చుట యుత్తమమని తలచి వారడిగినట్లు సర
 కుల నిచ్చు చుండువాఁడు” అని మహీపతి వ్రాయు
 చున్నాఁడు. ఇట్లు వ్యాపార మొనర్చు చుండుట
 వలన దినమున కొక వ్యవహారమునందు ప్రవే
 శింప వలసిన వాఁడాయెను. ఇందువలన తుకారా
 ముని లోకులు చిత్తచాంచల్యునిగఁ దలంచుచు
 నిందించుటకు మొదలిడిరి. “భగవానుని చరణ
 కమలముల యందుఁ దగులొక్కనియున్న నామన
 స్సును త్రిప్పుకొనుటకు నాకువశముగాదు. కావున
 నాశరీరమును వర్తకమునం దర్పించిన యెడల
 కుటుంబ కష్టములు దూరమగును” అని తుకా
 రాముఁడు తలంచెను. ఇట్లనుకొని హరినామ
 స్తోరణ చేయుచు నెద్దులపైన ధాన్యపు గోతముల
 వైచి చుట్టుప్రక్కల గ్రామములకేగి ధాన్య
 మును విక్రయించుచుండెను. కాని తుకారా
 ముని వర్తక మార్గము ప్రత్యేకము వేతైనప్పుడు

లాభము వచ్చుటెట్లు? చేసిన వర్తకమునం దెల్ల
 నష్టము సంభవించిన కొలదిని యామనకు
 వికోబా చరణపద్మములయం దనురాగము
 వృద్ధి యగుచుండెను. తుకారాముడు వికోబా
 నామమును వినఁగ నే యానంద పరవశుడై చేతు
 లఁ దట్టుచు కీర్తనలను బాడుచు మైచుటచి నృ
 త్యము చేయుచు కాలము గడుపుచుండెను.
 ఇట్లు కొంతకాలము గడచునప్పటికి మూలధన
 మంతయు వ్యయమయ్యెను. అప్పుడెచ్చి యా
 తఁడు వర్తకము చేయుటకు గడంగెను. కాని
 భావోన్మత్తుడగు తుకారాముడు చేయు వ్యా
 పారములయం దాదాయ వ్యయములను గమనిం
 పఁ జాలక పెట్టుఁ బడి ధనమంతయుఁ గొల్పోయి
 చిట్ట చివటకు గృహమునందుఁగల వెండి బంగారు
 నగ లన్నిటిని విక్రయించి వ్యాపారమునందు బె
 ట్టెను. కాని కృతకృత్యుడు కాఁజాలడయ్యె.
 వర్తకమునందు పెట్టిన ధనమంతయుఁ గొల్పోవుట
 వలన తుకారాముడు దివాలా తీసినాడను వార్త

ఇందు పొరబాటు జరిగినయెడల దోషము సంభ
 వించును. కావున బేరగాం ద్రుడిగినట్లు సరకుల
 నిచ్చుట యుత్తమమని తలచి వారడిగినట్లు సర
 కుల నిచ్చు చుండువాఁడు” అని మహీపతి వ్రాయు
 చున్నాఁడు. ఇట్లు వ్యాపార మొనర్చు చుండుట
 వలన దినమున కొక వ్యవహారమునందు ప్రవే
 శింప వలసిన వాఁడాయెను. ఇందువలన తుకారా
 ముని లోకులు చిత్తచాంచల్యునిగఁ దలంచుచు
 నిందించుటకు మొదలిడిరి. “భగవానుని చరణ
 కమలముల యందుఁ దగులొక్కనియున్న నామన
 స్సును త్రిప్పుకొనుటకు నాకువశముగాదు. కావున
 నాశరీరమును వర్తకమునం దర్పించిన యెడల
 కుటుంబ కష్టములు దూరమగును” అని తుకా
 రాముఁడు తలంచెను. ఇట్లనుకొని హరినామ
 స్తోరణ చేయుచు నెద్దులపైన ధాన్యపు గోతముల
 వైచి చుట్టుప్రక్కల గ్రామములకేగి ధాన్య
 మును విక్రయించుచుండెను. కాని తుకారా
 ముని వర్తక మార్గము ప్రత్యేకము వేతైనప్పుడు

లాభము వచ్చుటెట్లు? చేసిన వర్తకమునం దెల్ల
 నష్టము సంభవించిన కొలదిని యామునకు
 వితోబా చరణపద్మములయం దనురాగము
 వృద్ధి యగుచుండెను. తుకారాముఁడు వితోబా
 నామును వినుగనే యానంద పరవశుఁడై చేతు
 లఁ దట్టుచు కీర్తనలను బాడుచు మైమఱచి నృ
 త్యము చేయుచు కాలము గడుపుచుండెను.
 ఇట్లు కొంతకాలము గడచునప్పటికి మూలధన
 మంతయు వ్యయమయ్యెను. అప్పుడెచ్చి యా
 తఁడు వర్తకము చేయుటకు గడంగెను. కాని
 భావోన్మత్తుడగు తుకారాముఁడు చేయు వ్యా
 పారములయం దాదాయ వ్యయములను గమనిం
 పఁ జాలక పెట్టుఁ బడి ధనమంతయుఁ గొల్పోయి
 చిట్ట చివఱకు గృహమునందుఁగల వెండి బంగారు
 నగ లన్నిటిని విక్రయించి వ్యాపారమునందు బె
 ట్టెను. కాని కృతకృత్యుఁడు కాజాలడయ్యె.
 వర్తకమునందు పెట్టిన ధనమంతయుఁ గోల్పోవుట
 వలన తుకారాముఁడు దివాలా తీసినాడను వార్త

క్రమక్రమముగ నెల్లెడల నల్లుకొనుట వలన
అప్పులవా రొకరొకరు వచ్చి తుకారాముని గృ
హద్వారమునకడ్డము గూర్చుండి ధనము నిమ్మని
పీడింపసాగిరి. వర్తకము చేయువారి పక్షమున
దివాలా తీయుటకంటె అవమానకరమగు కార్య
మింకొకటి లేదుగదా? తుకారాముఁ డీయవమా
నమును భరింపఁజాలకఁ “ఈశ్వరా? నేనీ సంసార
మెట్లు నడుపుదను? నన్నీ విధమగు విపత్తునం
దేల పడవై చితివి?” అని యెలుగెత్తి దోడ్వ
నారంభించెను. తుకారాముని దురవస్థను జూచి
కొందఁ జాతీయులు ధనసాహాయ్య మొసంగిరి.
కొందఁ జప్పులవాండ్రకు పూచీపడిరి. ఇందువలనఁ
తుకారామునకు చిక్కులు కొంతవఱకు దీరెను.
హరినామ స్మరణవలన తుకారామున కీ దుర్గతి
సంభవించినదని బంధుగూలు స్నేహితులు నిశ్చ
యించుకొని ఈయన నీవిధముగఁ దూలనాడు
టకుఁ బ్రారంభించిరి. “నీవు పరమార్థము నాజ్ఞింపఁ
నెంచి దినారాత్రములు హరినామస్మరణఁ

జేయుచుండుట వలన నీ కీ దురవస్థ సంభవించినది. కావున, ఇప్పుడైనను విఠోబా ధ్యానమును మానుము. విష్ణుభక్తుల సంసారము లున్నతికి రావని వినుచుండుము. దీనిని నీవు ప్రత్యక్షముగ ననుభవించు చున్నావుగదా? విషయాసక్తి లేనిచో సంసారోన్నతి యెట్లగును? కార్యసిద్ధి యెట్లగును? ఈసంగతిని యోజింపక యెల్లప్పుడును హరినామస్మరణను జేయుచుండిన యెడల అది నీకన్నమును బెట్టునా? నీకొఱకీమాటలను చెప్పుచున్నాము. నీకీమాట లసమ్మతములు గావచ్చును. కాని మామాటలు వినని యెడల నీకు సర్వనాశనము గలుగుననుట నిక్కువము.”

విషయాసక్తులగు వారిపక్షమున నిట్టి యుపదేశములు సత్యములే గదా? తుకారాముని యవస్థనుజూచి బంధుగులు స్నేహితు లీవిధముగ నిందించుటయేగాక భార్యయును పైవిధముగ బోధించుటవలన తుకారాముఁ డస్థిరచిత్తుడై తిరిగి వర్తకముచేయఁ బ్రారంభించెను. తుకారాము

నకు గోనెలు మోయు ఎద్దులు నాలుగుకలవు. ఈ యెద్దులమీఁద సరకులను వేసికొని గ్రామముల వెంటఁదిరుగుచు క్రయ విక్రయముల కుపక్రమించెను. దొంగల భయమువలన గుంపులు గుంపులు గఁ గూడి ప్రయాణము చేయుచుండు వర్తకుల తోడ తుకారాముఁడు వెళ్లుచు ఉచ్చైస్వనమున హరికీర్తనలఁ బాడుచు “హరి హరీ” యని కేకలు వైచి మత్తుఁడగుచుండెను. భక్తి రసామృతమును పంచిపెట్టుట కంటె భక్తుల కానంద జనకమగు కార్య మెద్దిగలదు? కాని భయావహాలును విషయానక్తులు నగు సహచర బృందమునకు హరి భజన కర్ణకఠోరమై వారు మత్తుఁడగు తుకారాముని మార్గమధ్యమున విడిచి పోవుచుండిరి. ఇందువలన అప్పుడప్పుడు తుకారాముఁ డేకాకియై వెళ్లవలసి వచ్చుచుండుటచేత ననేక కష్టములకు లోనుగావలసిన వాడయ్యెను. ఒకానొక దినమున నిర్జనమార్గము నందొంటరిగ హరిభజనఁ జేయుచుఁ బోవుచుండఁగా నొకవృషభము డస్సి

పడిపోయెను. ఎద్దుమీడి సరకుల గోతము ఒగుల సాహాయ్యము లేనిది దించుటకు జేతఁగాక హరి నామస్తోత్రము జేయుచు నలుదిక్కులు చూచు చుండునంతలో సూర్యాస్తమయమయ్యెను. మేఘములు క్రమక్రమముగ దట్టములగు చుండెను. తీవ్రశీతలవాయువు వర్షాగమనమును సూచించుచుండెను. ఇట్టి సమయమున దాకస్తికముగ నొకఁడా* మార్గమునవచ్చి గోనెనుదించి యెద్దును లేవదీసి తిరిగి యెద్దుపైన గోతమును వైచుటవలన తుకారాముఁడు గమ్యస్థానమును చేరఁగలిగెను. ఈ విధముగ వ్యాపారము చేయ మొదలిడిన కొద్ది దినములకే మూడెద్దులు మరణించుటవలన విషణ్ణ

* విఠోబా దేవుఁడు పథికుని వేషమును ధరించివచ్చిభక్తునకు సాహాయ్యమునుజేసి వెళ్ళెనని మహారాష్ట్రమందు తుకారాముచరిత్రను వ్రాసిన మహీపతివ్రాయుచున్నాఁడు. కాని మహాపురుషుల జీవనచరిత్రములయం దాశ్చర్య విషయములను జొప్పించుటయు సామాన్యవిషయములను అద్భుతముగ నిర్వచించుటయును తఱుచుగఁ జూచుచున్నాము. ఆదేవిధముగ ఈయనచరిత్రయం దనేకాశ్చర్య విషయములు గలవు.

చిత్తుడై స్వగృహమున కేగెను. తుకారాముని
 అశ్రద్ధవలన నెద్దులు మూడు మరణించినవని స్నే
 హితులు బంధుగులు మొదలగువార లీతని నిం
 దించుటకు ప్రారంభించిరి. చారిద్ర్యము దాంపత్య
 ప్రేమను భంగపఱచు ననుట సర్వసాధారణ విష
 యము గదా? కావున దరిద్రపీడితయగు జిజీబాసు
 సంసారమును పోషించుమార్గమును గానక ఈ
 యనను నిందించుటకుఁ బ్రారంభించుటచేత
 తుకారాముఁ డెక్కుడు మనోవ్యధను బొంద
 వలసిన వాడాయెను.

రెండవ ప్రకరణము

ఆత్మను భగవంతుని పాదారవిందములకును శరీరమును సంసారమునకును సమర్పించి తుకారాముఁడు తిరిగి మిరపకాయలవ్యాపారమును చేయుటకు కొంకణ దేశమున కేగి సముద్ర తీరమందలి యొకానొక గ్రామములోని దేవాలయసమీపమున మిరపకాయల దుకాణమును పెట్టెను. ఇప్పుడును తుకారాముఁడు మామూలు ప్రకారమే మిరపకాయల విక్రయమునకుఁ బ్రారంభించెను. క్రయదారు లిష్టమువచ్చినంత ధన మిచ్చి యిష్టమువచ్చినన్ని మిరపకాయలను దీసికొని వెళ్లుచుండిరి. తుకారాము మాఱుమాటాడకహరినామ స్మరణఁ జేయుచుఁ జూచుచుండెను. ఈవిధముగ నొకటి రెండు దినములలో దుకాణ

ములోని మిరపకాయలన్నియు దాదాపుగఁ
 బూర్తియయ్యె. ఇట్టి సమయమునం దొకానె
 కడు నచ్చి “నేను కడు బీదవాడను. ఈదినము
 బంధుగులచే నాగృహము నిండియున్నది. మిగత
 వస్తువులచ్చటచ్చట సమకూర్చుకొంటిని. కావున
 మీదగ్గట నిలువయున్న మిరపకాయలను నాకు
 విక్రయింపుడు. త్వరలో మీఋణమును దీర్చు
 కొందును” అనిప్రార్థించెను. అనుడువు లాలించి
 తుకారాముడు మాటు మాటాడక మిగిలియున్న
 మిరపకాయలనన్నిటిని దీసికొని వెళ్లుడని నుడి
 వెను. అంతట వాడు “ఈమిరపకాయలను దీసి
 కొని వెళ్లుటకు నాయిత గోతములేదు. కావున
 గోతము తోడ మిరపకాయల నిచ్చినచో క్రయ
 ధనమును నిచ్చునప్పుడు మీగోతమును గూడ
 మీ కిచ్చెదను” అను మాటలను విని గోతము
 తోడ మిరపకాయలను దీసికొని వెళ్లుడని తుకారా
 ముడు చెప్పెను. ఈ వ్యవహారమునందులాభము
 మాటయటుండ పెట్టుబడిసొమ్మనందు మూడువం

తులు నష్టమువచ్చెను. మిగిలిన స్వల్పధనముతో నీ
 యన స్వగ్రామమునకు వచ్చుచు మార్గమధ్యమున
 దొక వంచకునిచే జిక్కెను. ఈవంచకుఁ డీయ
 నకు గిట్టు నగలను చూపించి బంగారు నగలని
 నమ్తునట్లుగఁ జెప్పి వీని విక్రయమువలన విస్తారము
 లాభము రాగలదని తుకారామునితో నుడివెను.
 సరళ స్వభావుఁ డగు తుకారా మీవాక్యములను
 విశ్వసించి యీనగలను కొనుటకు చాలినంత
 ధనము తనయొద్దలేదని నుడువగా వంచకుఁడు
 “సీవు సత్యవాదివలెఁ గన్నట్లుచున్నావు. ఇందు
 వలన నీపైన నాకు విశ్వాసము గలిగినది. కావున
 నీచేతనున్న ధనమును మాత్ర మిపుడిచ్చి బాకీ
 పడిన మిగతధనమును వీలును బట్టి తీర్చుకొమ్ము”
 అనిచెప్పెను. ఆమాటలను విని తుకారాము
 చేతనున్న ధనమంతయు నిచ్చి గిట్టునగలను గైకొ
 నెను. ఈ వ్యవహారములకు బంధుమిత్రుల
 వలన తుకారా మెట్టి తిరస్కారములను పొంది
 యుండునో వేఱుగ వ్రాయ నవసరము లేదుగదా!

తుకారాముని ద్వితీయభార్యయగు జిజీబాయి సంసారమునకు కర్త్రిణియై యుండెనని పూర్వ ప్రకరణము నందుఁ జదివియున్నారు. దివాలాఁ దీయుటచేత లోకులు భర్తను విశ్వసింప కుండి రనియు వణిగ్వంశము నందు జన్మించుటవలన వర్త కము దప్ప వేటుపూర్ణము లేదనియు జిజీబాయి తలంచి తిరిగి వర్తకము చేయ వలయునని భర్తను ప్రార్థింప సాగెను. కాని ధనమెక్కడ? జిజీబాయి ధనికుని కొమార్తె యగుటవలన నీమెపైని వర్త కుల కొకింత విశ్వాసముండెను. ఇందువలన నామె యొకానొక ధనికునియొద్ద రెండువందల రూప్య ములు ఋణముదీసికొని భర్తకిచ్చి వర్తకము చేయుఁ డని ప్రోత్సాహపఱిచెను. ఈసమయ మునం దాగ్రామము లోని వర్తకులు “వాలే ఘాట్టు” అను స్థలమునకు వర్తకమున కేగుచుండిరి. తుకారాము వీరితో నేగి క్రయవిక్రయ ముల కుపక్రమించినకొలఁదిదినములలోనే తోడి నర్తకుల సాహాయ్యము వలన వర్తకమునం

బది రూప్యములు లాభము లభించెను. కాని
 ర్తకులతోడ తుకారాము గృహభిముఖుడగు
 సుయము నందు ఋణగ్రస్తుడైన యొకబ్రాహ్మ
 ని రాజభటులు వెంబడించి నెల్లచుండిరి.
 జీర్ణవస్త్రమునుధరించి మెడకుజుట్టుకొని
 ఇనుపశ్శోఖలముల బరువును మో
 జాలకవంగి వంగి నడుచుచున్న యా
 మాహానుజుడు చూపఱులకు జాలి గొలుపు
 ండెను. సాధ్వీతిలక మని చెప్పనెప్పు బ్రాహ్మణి
 నువెంట నడుచుచు ప్రాణనాథుని దురవస్థకు
 తపించుచుండెను. ఈబ్రాహ్మణుఁ డీవిధముగఁ
 డెండు వత్సరములనుండి పర్యటనముఁ జేయు
 యాచనవలన లభించిన ధనమును రాజభటుల
 చుండెను. కాని ఋణవిముక్తుడు గాఁజా
 కయ్యె. ఈబ్రాహ్మణున కీయనతోడి వర్తకు
 కటి రెండణాల చొప్పున దానముచేసిరి.
 ప్రేమపూరితహృదయుడగు తుకారాము
 డీయవలసిన ఋణశేషము నంతయు

రాజభటుల కిచ్చి బ్రాహ్మణుని ఋణ విముక్తుని
గావించెను. తదుపరి ఆ దంపతులకు నూతనవస్త్ర
ముల నిచ్చి మృష్టాన్నభోజనమును బెట్టించి పర
మానంద భరితుడై తనచేత మిగిలియున్న ధన
మును దక్షిణగ బ్రాహ్మణున కర్పించెను. పంక్త
ు వత్సరములనుండి క్రూరదండన ననుభవింపు
చున్న బ్రాహ్మణుడు తుకారామని కరుణ వలన
ఋణ విముక్తుడై శాంతిలాభము నొందెను.
భక్త వతంసుడగు తుకారాముడు తనధనమును
తయు బ్రాహ్మణునకు సమర్పించి ధనబంధనముల
నుండి విముక్తి నొందెను.

తుకారాముడు స్వగృహమును ప్రవేశింపక
పూర్వమే తోడివర్తకుల వలన జరిగిన వ్యవహార
మంతయును భార్యయు మిత్రులును విని ఆయనకు
పిచ్చియై తిన దని సిద్ధాంతీకరించిరి. దరిద్రముచే
పీడింపబడుచున్న జీజీబాయి కోపానలమునకు
మేర లేదయ్యెను. ఇందువలన తుకారామ
గృహమున నివసించుటకే దుస్సరము కాజ్ఞ

శ్చైను. ఇట్లు కొంతకాలము జరుగునప్పటికి
 స్వార్థభావమువలన మహారాష్ట్రదేశము తమ
 కీవత పాలంబడియె. రూప్యమునకు రెండు సేర్ల
 బియ్యమైనను దొరక కుండెను. తుకారాముని
 కుటుంబమువారు మలమల మాడజొచ్చిరి.
 కుటుంబ దురవస్థను జూచి సహింపజాలక తుకా
 రాముడు ఇరుగు పొరుగు వారిని సాహాయ్యము
 చేయుడని కోరెను. కాని సాహాయ్యము
 చేయువా రెవ్వరు? మీఁదు మిక్కిలి కొందఱు
 “వికోబా నడుగుము. ధాన్య మిచ్చును” అని
 హేళనచేయుటకు మొదలిడిరి. కాని భక్తులు
 దూషణ భూషణలకు లొంగకు గదా? తమ
 మింకను ఘోరమగు చుండెను. ప్రజలు గృహ
 ములను వదలి చెట్టుగుట్టలు పట్టి యా కలములను
 దిని కాలము గడుపుట కుపక్రమించిరి. ఈ సమయ
 మునందు బహుదినములుగా కాశరోగగ్రస్తరా
 లగు తుకారాముని ప్రథమ భార్య మరణించెను.
 ఈ కారణమాధారముగఁ గైకొని లోకు లీతని

వేయిముఖముల నిందింపసాగిరి. తుకారాముదేవ
 తకు వేల కొలది మానవులు బలి యగుచున్నను
 సంపదతోడఁ దులదూగుచుండిన నీసంసారము
 తుకారాముని హరి భక్తి వలన దరిద్రవంతమై
 తినుట కన్నములేక భార్య గతించెనని నిందించు
 చుండిరి. ఇట్టిదుఃఖ సమయమునందు బంధువుల
 తిరస్కారములు తుకారాముని హృదయమునకు
 శూలములై నాటుకొను చుండెను. ధన కనక
 వస్తు వాహనము లన్నియుఁ బోయెనని కాని
 లోకులు తన్ను నిందించు చున్నారని కాని తుకా
 రాముఁడు కష్టము ననుభవించిన వాఁడు గాఁడు.
 వితోబా దేవుని నిందించుచుండుటయే ఈయన
 పరితాపమునకుఁ గారణము. ఆప్పుడప్పుడు వితో
 బా దేవుని నిందించు వాక్యములను విని సహింసఁ
 జాలక “వితోబాదేవుని నామ మెన్నడు నుచ్చరిం
 పని వారల భార్య పుత్రులు గతించుటకును
 దరిద్రులగుటకును కారణమే” నని ప్రశ్నించుచు
 పరమేశ్వరుని నిందించుట అజ్ఞానఫలమని బోధిం

చుటకు మొదలిడి మైమఱచి నృత్యము చేయు చుండెడి వాడు. భక్తి రసామృత సింధువునం దోలలాడు వారల జన్మమే గదా ధన్యము.

భార్య గతించిన కొన్ని దినములకే ఈయన ప్రథమ పుత్రుఁడు పరలోక యాత్రకేగెను. ఇందు వలన తుకారాముఁడు దారుణవేదన ననుభవించెను. కాని ఈశ్వర విధానమును గ్రహించుట కెవరికి సాధ్యమగును ? ఈశ్వరుఁడు భక్తుల ఘోర పరీక్షల యందేల పరీక్షించుచుండునో నుడువుట సామాన్య విషయము గాదుగదా? మానవజీవితమునందు కష్ట సుఖము లపరిహార్యములు. పుటములు పెట్టిన కొలఁదిని బంగారు మేలిమి యగువిధముననే కష్టములు సంభవించిన కొలఁదిని భక్తులు పవిత్రులగు చుందురు. బాల్యము నుండియు భక్తిపరవశుఁడై యున్న తుకారామున కింతవఱకును జ్ఞానము పరిపక్వము కాలేదు. సంసార సుఖములపై నాసను పూర్తిగ విడనాడఁ దలయ్యెను. కాని కష్టముల మీఁద

కష్టములు సంభవించు చుండుటవలన సంసార
 మునిత్యమనియు, సుఖదుఃఖములు క్షణభంగుర
 ములనియు, అనుభవమునకు వచ్చిన కొలఁదిని
 వైరాగ్యము వృద్ధి కాఁజొచ్చెను. వైరాగ్యాభి
 వృద్ధి తోడ అహేతుకీభక్తి యలవడుచుండెను.
 అవిద్యారూపకమగురాత్రిగఁగువఁగ నే, ఈయన
 హృదయాకాశమునందు ప్రజ్ఞానమయ సూక్ష్మో
 దయం బయ్యెను. అంత జ్ఞాన ప్రపంచము
 దృగ్గోచరంబాయెను. హలాగ్రమున భేదింపఁ
 బడక భూమి పండనటులనే ఆత్మాభిమానము విష
 యలాలసలతోడ పరిపూర్ణమగు కఠోర మానవ
 హృదయము దుఃఖముల వలన పరితేపింపఁ బడసి
 యెడల ఈశ్వరప్రేమను గ్రహింపఁజాలదు. మహీ
 పతి యీసందర్భమునం దీవిధముగ వ్రాయుచు
 న్నాఁడు. “కృషీ వలుఁడు గ్రీష్మకాలపు ప్రచం
 డోత్తాపమునం దుత్తప్తుఁడై సంతత వర్షధా
 రల నోలలాడి ఫలరూపమగు నానందమునుబొం
 దునటులనే భక్తుఁడు గణనాతీత క్లేశముల కోర్చి

బహు పరీక్షల నతిక్రమించి తదుపరి భగవద్దర్శన
 ఫలమును ననుపమానముగ నానందమును బొంది
 దుఃఖ విస్మృతుడగును. ” భార్యాపుత్రులు గతిం
 చుటవలన తుకారాముని జుట్టియున్న మోహ
 పాశములు తుత్తునియలు కాజొచ్చెను. తానీ
 సంసార మోహాంధ కారమునం దంధప్రాయుడై
 తిరుగుచుండుటకు పరితాపమును బొందుచుండెను.
 ఈ సమయమునందు తుకారాముని మానసికా
 వస్థను గూర్చి మహీపతి ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు.
 “సంసారోన్నతి కొఱ కెన్నియో పట్టుపడితిని.
 కాని ఇందువలన సనుకూర్చిన లాభమెద్ది? దుస్స
 హ దుఃఖమే లభించెను. సంసారమున దుఃఖములు
 పర్వతప్రమాణములు. సుఖములు స్వప్న జనిత
 భ్రాంతి తుల్యములు. నా యాయుఃపరిమితి బహు
 స్వల్పముగదా? ఇందుఁ జాలభాగము సంసార సేవ
 యందే గడచెను. కాన నీ శేష జీవితమును మిక్కి
 లి మనోనాథుని సేవయందు గడుపుదును. ”
 తుకారాముఁ డీవిధముగఁ దలపోయుచు జీవిత

లక్ష్మ్యమును స్థిరపఱచు కొని హృదయశాంతి
 నొందెను. పుత్రికా పుత్రులను తలదండ్రులను
 విడనాడి అనంతప్రేమ సాగరము నందు మనో
 నాయకునిగూడి తేలియాడుటకు మృతభర్తశరీ
 రమును వడియం దిడికొని ఘోరాగ్నిజ్వాలల
 మధ్య భస్మీపటలమగు సతి వలె తుకారా
 ముడు ప్రాణవల్లభుని చరణారవింద సేవాపరా
 యణచిత్తముతోడ సంసారబంధనములం ద్రెం
 చుకొని దేహాగ్రామమున కనతి దూరమం
 దున్న భాస్వానాథ పర్వతారణ్యమును జొచ్చి
 కఠోర తపస్సున కుపక్రమించెను.

మూడవ ప్రకరణము

—o—o—o—

నిర్జన ప్రకృతికిని సాధకుని హృదయమునకుఁ
గల సంబంధ మతిమధురము. సంసార ణోల్లా
హలములు హృదయ శాంతికి భంగకరములని
తలంచి ప్రకృతియొక్క నిస్తద్బాంకమునందు
శాంతిలాభమును బొందుటకు ప్రయత్నించు సాధ
కుఁడు దృష్టిని నిరోధించి జ్ఞాననేత్రముల ద్వారా
ప్రాణనాథుని సందర్శించి పరితృప్తి నొందు చుం
డును. తుకారాముఁడు భాస్వానాథ పర్వతమున
కేగి స్వీయా రాధ్య దేవుఁడగు విఘ్నేశ దేవుని
ధ్యానమునందు ప్రవృత్తుడయ్యెను. అనేక దినముల
నుండి ఎవరిని వ్యాకుల హృదయమున నన్వేషిం
చుచుండెనో ఆయనను నేఁడు తుకారాముఁడు
హృదయ సింహాసనమునం దావిర్భావముఁ జేసి

కొని ఆత్మోపలబ్ధినొంది కృతార్థుడాయెను. వైష్ణవ
 వభక్తు లీశ్వరుని ప్రేమాస్పదునిగను జీవాత్మను
 ప్రేమించు దానినిగను వర్ణించి యున్నారు.
 ప్రేమాస్పదుడగు భగవానుని దర్శనము స్పర్శ
 నము చింతనముల వలన గలుగు సుఖము శాశ్వ
 తానంద జనకము. ప్రేమాస్పదుని దర్శన మబ్బిని
 యెడల ప్రేమించుదాని హృదయ మధీరమగును.
 ప్రేమాస్పదుని సాక్షాద్దర్శనము వలన ప్రేమించు
 దాని హృదయ మమృత సిక్త మగును. ప్రేమా
 యురి శాశ్వతసౌఖ్య దాయకము గదా? నూత
 నానురాగావస్థ యందు ప్రేమించుదానియొక్క
 ఆతురతతోఁ గూడిన సుఖముతోఁ బోల్పఁదగిన
 సుఖ మితరసమయములయం దనుభవమునకు
 రాదనుట నిక్కువము. తుకారాముడు నవాను
 రాగజనితసుఖనిమగ్నుడై సంపూర్ణముగ నాత్మ
 విస్మృతినొంది కాలభేదములేక ప్రాణవల్లభుని
 సహవాస సుఖమున కాలము గడపుచుండెను.
 తుకారాముఁ డెచ్చట కేగినదియుఁ దెలియక ఆత్మ

యులు వెదుక నారంభించిరి. తిరిగి తిరిగి కని
 స్థిసోదరుఁ డంబానాథ పర్వతోపరిభాగమున
 తుకారాముని గలిసికొనెను. సోదరుని యనుకో
 థము వలన తుకారాముఁడు అంబానాథ పర్వత
 మును విడిచి ఇంద్రదాణీ నదీతీరమునకు వచ్చెను.
 ఏడుపవాసములు గడచిన పిమ్మట స్వగృహమునం
 దీయన భుజించెను. సోదరుఁడు సంసారికావస్థను
 బోధింపఁదొడంగెను. ఈయన చేసిన వర్తకము
 వలన ధన కనక వస్తువాహనము లన్నియుఁబోయి
 నను తండ్రిగారిచ్చిన అప్పులపత్రములు కొన్ని
 మాత్రము మిగిలి యుండెను. తుకారాముఁడు
 విషయ కార్యములయం దుదాసీనుఁడగుట వలన
 బాకీలు రాఁబట్టుకొనుట కణు మాత్రమైనను బ్ర
 యత్నింపక ఒకానొక దినమునం దింద్రదాణీ నదీ
 ప్రవాహమునందు బాకీలపత్రములను బాటవే
 యఁ బ్రయత్నించి తమ్ముని మనోభావమును
 గ్రహించి సగము పత్రములను తమ్మునకిచ్చి
 తక్కినవి తనవంతు సగముపత్రములను నదీజ

లమునఁ బడవైచి “శీతాతపముల కీ గొంగడియు
 భిక్షాన్నమున కీ మృణ్మయ పాత్రయు నాధార
 మగుఁ గాకి” అని నుడువుచు తమ్మునకు నెల వి
 చ్చెను. తదుపరి తుకారాముఁడాత్మశుద్ధి కొఱకు
 ప్రాతఃస్నానమును, దేవమందిరములను శుభ్ర
 పఱచుటయును, పుణ్యకాలములయందు పవసించు
 టయు, మొదలగుకార్యములను జేయుచు, ధ్యాన
 ధారణ సమాధుల యందుఁ బ్రవృత్తుఁడై ఇంద్రి
 య దమనార్థము దినముల వరుసను ఆహారమును
 తగ్గించుచు నిద్రను నియమ బద్ధముగ నెనర్చెను.
 దేహుఁ గ్రామమునకు రెండుక్రోసుల దూరము
 నందు భాండూర్ అను పేరుగల సుందరపర్వత
 మొండు గలదు. దినమంతయు నాసుందరపర్వ
 తముపైఁదిరుగుచు ఇతఁడు రాత్రి దేహుఁ గ్రామ
 మున భక్తులతోఁజేరి సంకీర్తనఁ జేయుచుండెను.
 తుకారాముని జూచి వర్తకమునందు నష్టము
 వచ్చుటవలన పిచ్చియై తినదనియు మహాభక్తుఁ
 డగుట వలననే ఇంద్రదాణి జలములయందు మిగిలిన

సర్వస్వము నర్పించెననియుం బొట్టకూటికిఁ గాను
భక్తుని వేషమునుధరించి నాడనియు పలువురు
పలువిధములఁ బల్కుదొడంగిరి. గమ్యస్థానము
దృష్టిపథముననుండి దృఢ విశ్వాసమున నిర్గమించు
వానికి నిందాస్తుతులు బంధనములు కాజాలవు.
గదా? ఇంద్రాణీనదీతటతరుచ్ఛా యలలోను, భాం
డార పర్వతకందరములయందును ఏకాకిగ సంచ
రించుచుండు తుకారాముని యొక్క భక్తి విశ్వాస
ములు ప్రకృతి సాహాయ్యము వలన దిన దినాభివృద్ధి
నొందుచుండెను. ఇంద్రాణీనదీ కలకల శబ్దముల
యందును, విహంగ గణములమృదునుధురరుత
ముల యందును, గిరిగహ్వర ప్రతిధ్వనుల యందు
ను, ఇతఁడు ప్రియతముని కంఠధ్వనిని వినుచుండె
ను. బహుదూరమువఱకు వ్యాపించిన స్నిగ్ధ శ్యామ
శోభల యందును, పుష్పగుచ్ఛముల సౌందర్యఘట
నావిధానమునందును, శ్యామ సుందర మూర్తి
యొక్క సౌందర్యమును జూచు చుండెడివాఁడు.
చున్నిగ శీతలసమీరతరంగముల స్పర్శవలన నాచిర

శీతలుని స్పర్శానుభవమును బొందుచు పులకాం
కురితుడై మధుపాన మత్త మధుపంబు సేయు
మధుర యుంకారము ననుకరించి మనోవల్లభుని
కీర్తిని గీర్తించుచుండెడి వాఁడు. ప్రకృతియొక్క
సౌందర్యసాగరవీచికా మర్మర స్వనంబులతో శృ
తిగలిపి విరహ గీతములఁ బాడుచుండెడివాఁడు.

ఈయన భజనజేసికొనుచు తిరుగుచుండుస్థల
మునానుకొని యొకానొక కాపువాని పంట
పొలముండెను. ఆభూస్వామి తుకారామున కిట్లుని
యె “నీవెప్పు డిచ్చటనే తిరుగుచున్నావు. కనుక
నీపొలము లోని సస్యమును రక్షింపుము. ఇందు
వలన మనకిదు వురకు నుపకారము గలుగును. ఈ
క్షేత్రమునందు ఫలించిన ధాన్యములో నొల్లవ
నఁతు నీకిచ్చెదను” అను నుడువు లాలించి కృషి
కున కుపకారము గలుగు నను తలంపున వాని
మాటల కంగీకరించెను. ఆభూస్వామి క్షేత్రమధ్య
మునందుండు మంచెపై తుకారాముని కూర్చుం
డఁబెట్టి పిట్టలు భయపడుటకుఁగాను పెద్దకట్టను

చేతి కిచ్చెను. భావ్రాన్తత్తుండగు తుకారాముడు
 కంకులమీఁద వ్రాలి గింజలనుభక్షించు పక్షులను
 జూచి “క్షుధాతురములగు నీపక్షుల నెట్లు
 వెడలనడంతును? మహాక్షామమగుటవలన వీనికిఁ
 దగినంత యాహారము లభించుట లేదు. పరమేశ్వ
 రుని కృపవలనఁ ద్వరలో వర్షము గురియుఁగాక!
 కడుపు నిండ భుజించి పక్షులూ నందమున చరించు
 గాక ” అని తలంచుచు పగలు రెండు జాములగు
 నంతటనే పక్షులవంకఁదిరిగి “నది కేగి నీరుద్రావి
 రండని కేకలు వైచుచు లేవఁగొట్టి” సంధ్యా సమ
 యమున “చీకటి పడుచున్నది. మార్గము తప్పి
 పోవుదురు. కనుక మీమీ నిలయములకు కను
 వెలుతురుననే అరిగి సూర్యోదయ మైనంతటనే
 తిరిగి రండని” చెప్పుచు పక్షులఁదరుముచుండెను.
 మఱియును, ఈపక్షులు కావలసినంత వఱకు
 భుజించు చున్నవిగాని మఱుదినమున కణమాత్ర
 మైనను దాచుకొనుటలేదుగదాయని తలంచి
 నాయవస్థ యెప్పు డీవిధముగ నగునని తుకారా

ముందు భగవానుని ప్రేమపై నిర్భరపడి మఱుదిన
పు చింతనుండి విముక్తుడగుటకు ప్రయత్నించు
చుండెను. రాత్రిప్రతిమవలె మంచెపైన నిశ్చేష్టిత
భావమున నుండు తుకారాముని జూచి పక్షులు లే
శమైనను భయపడక తండోపతండములుగ వచ్చి
కంకులను భక్షించి యేగుచుండుటవలన స్వల్ప
దినములలో నాక్షేత్రమునందలిపంటలో జాలభా
గము పూజ్యమాయెను. తుద్బాధా పీడితులగు
వేలకొలది మానవులకన్న మిడి సంతసించు మహా
దాతవలె పక్షులు భుజించుటను జూచి తుకారా
ముఁ డానందమును బొందుచుండెను. “ఆత్మవత్
సర్వ భూతాని” అను న్యాయము ఉక్తుల యం
దును జ్ఞానమునందును గాక ఆచరణయందుఁ బెట్టి
ఆత్మానందమును బొందువారలే గదా ధన్యులు!
ఆ భూస్వామి తనక్షేత్రమును జూచి కుపితుడై
తగు మనుష్యులతోఁ జెప్పి మధ్యస్థము చేయుడని
కోరెను. మధ్యవర్తులు తుకారాముని ప్రశ్నింపఁ
గా “ఈసమస్తజీవములు తుదానుసారముగ

భుజించి తృప్తిజెందు చున్నవి. కాని మఱుదిన
మును గూర్చి చింతించుటలేదు. కావున నీకలుపు
కాలమున ఈపక్షులను రక్షించుటయే నాప్రథమ
కర్తవ్యము" అను తుకారాముని మాటలను విని
భూస్వామి నిందించుటకుఁ బ్రారంభించెను. తా
మంచనవేసిన ధాన్యమునందు తఱిగిపోయిన
ధాన్యమును భూస్వామికి తుకారాముఁడీయ వల
యునని మధ్యవర్తులు తీర్మానించిరి. కాని భూమి
లోని సస్యమును గోసి నూర్చగా భగవానుని
కృపవలన పండవలసిన దానికంటె రెండు రెట్లు
మిక్కుటముగ పండెనని మహిషతి వ్రాయుచు
న్నాఁడు. ఈవిషయమున మతభేదము లుండవ
చ్చును. కాని స్వంత భూమియైనను తుకారా
ముఁడీ విధముగనే చేయువాఁడని చెప్పటకు సంది
యములేదు. మఱియును, ఈసందర్భమునం దీయ
న సరళత్వమును జీవదయా పరత్వమును ప్రశం
సింపక మూకీభావమును షష్ఠాంపజాలము గదా?

ఈయన పూర్వపురుషుఁడగు విశ్వంభరుఁడు

దేహా గ్రామమమునందుఁ గట్టించిన విఠోబాదే
వుని మందిరము శిథిల మగుచుండుటవలన బాగు
చేయుట కీయనపూనుకొనెను. కానిధనమెచ్చట?
స్వహస్తముల తోడ మందిరమును బాగుచేయు
టకు ప్రయత్నించి మట్టి ప్రహరీ గోడనుపెట్టుట
కుపక్రమించెను. సదిచ్చతోఁ గూడిన కార్యమె
ప్పుడును భగవానుని కృపనలనఁ బూర్తియైతీరును
గదా? కాబట్టి ఈయన ప్రయత్నమునకు సాహ
య్యముతనంతటఁదానుగ వచ్చటవలన స్వల్పదిన
ములలో దేవాలయమును బాగుచేయించి అన్న
దానమునఁ జేయించెను.

ప్రతిదినమును భక్తులు నవ్యగీతములతోడ
విఠోబా దేవుని స్తుతించుటనుజూచి గీతగుచ్ఛ
ముల రచియించి విఠోబాదేవుని పాదయుగళము
నందర్పించుట కొఱకు తుకారాముఁ డువ్విఘ్నారు
చుండెను. ఇందువలన పూర్వకవి విరచితము
లగు భక్తిగ్రంథములను తదేకనిష్ఠతోఁ జదువు

టకుఁ బ్రారంభించి* నామదేవునియభంగములను
 పఠించి భక్తితత్వము నాస్వాదింపసాగెను. తదుపరి
 కబీరుకీర్తనలు † జ్ఞానేశ్వర కృతమగు గీతా వ్యాఖ్యానమును అమృతానుభవమును గ్రంథమును

* నామదేవుఁడు పదుమూడవ శతాబ్దశేషభాగమునందుండెను. మహారాష్ట్రదేశమునందు ప్రప్రథమమున భక్తిజము నాటినదీ మహాపురుషుఁడే. ఇందువలన మహిమతి మొదలగు భక్తచరితాఖ్యాయికా కారులు నామదేవుని యుద్ధవుని యవతారమని వర్ణించియున్నారు. ఈయన రచించిన గ్రంథమేదియుఁగానరాదు కాని అభంగములిప్పటికిని బాడుచుందురు. అనేకులు నామదేవుని యవతారమే తుకారాముఁడని విశ్వసించుచున్నారు.

† జ్ఞానేశ్వరుఁడు నామదేవుని సమకాలికుఁడు. ఈయన జ్ఞానమార్గమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కి యుండెను. ఈయన రచించిన గీతావ్యాఖ్యాన మతి విస్తీర్ణమై పాండిత్య ప్రభావమును వెల్లడించు చుండును. మహారాష్ట్రదేశమునం దీ వ్యాఖ్యానమును 'జ్ఞానేశ్వరీ' యను పేరునఁ బిలచుచుందురు. భాగవతము మొదలగు గ్రంథములతోఁబాటు దీనికి గౌరవమును జూపుచుందురు.

‡ ఏక నాథస్వామి విరచిత భావార్థరామాయణమును శ్రీమద్భాగవత వ్యాఖ్యానమును యోగవాసిష్టరామాయణము మొదలగు గ్రంథములను జదివినకొలదిని భక్తియొక్క నిగూఢతత్వమును దెలిసి కొనియెను. ఈ గ్రంథములలోని గంభీర తత్వములను మననముచేయుటకుఁగాను భాండారపర్వత కందరముల నాశ్రయించి యేకాకిగఁ దిరుగుచుండెను. స్వభావసిద్ధముగ జ్ఞాపకశక్తి యదృశతముగాఁగల తుకారామఁడతరచింతలులేక సర్వదా భక్తి తత్వమును మననము చేయుచుండుట వలన నచిరకాలములోనే భక్తిశాస్త్రము నందు పొందర్చికుండగుటయేఁగాక ఏయే మహాపురుషుల గ్రంథము లీయన పఠించెనో ఆయా మహానుభావుల చరిత్రములలోని సద్గుణములు గంభీరభావములు ఈయన హృదయము నందు ముద్రితము

‡ ఏకనాథస్వామి పదునాఱవ శతాబ్దాంతమునందు జన్మించెను. ఈయన తుకారామనివలె భగవద్భక్తియు, జీవదయాపరత్వముఁగల మహాపురుషుఁడు

లయ్యెను. పిమ్మట నీయన కవిత్వమును జెప్పుటకు
మొదలిడెను. ఈకవిత్వవికాసమే తుకారాముని
నవ జీవనమునకు మూలాధారము. ఇంతటి సు-
డియు “శేక్స్” తుకారాముఁడు “భక్త” తుకా-
రాముఁడయ్యెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

—o—o—o—

జీవదయా పరత్వమును భగవంతుని యందనురాగమును ధర్మముమొక్క ప్రధానలక్షణములు. మహాపురుషుల ధర్మజీవితములం దీలక్షణములు ప్రకాశించుచుండును. భగవానుని యందనురాగము గలవారలు పశు పక్షి తరులతాదులను భగవంతుని చిహ్నములుగ భావించి ప్రేమించుచుందురు. ప్రాణనాథుఁడువ్రాసిన యుత్తరము లభించినప్పుడు దానిని ప్రాణపదముగ దాచుకొను భార్యవలెనే విశ్వేశ్వరుని యందనురాగముగల భక్తులు విశ్వపదార్థము లన్నిటిని ప్రియతమములుగఁ జూచుచుందురు. తిరిగి తుకారాముఁడు దేహము గ్రామమునకు వచ్చిన పిమ్మట విశ్వసేవా వ్రతమునకుఁ బూనుకొనెను. సంకీర్తన జరుగుస్థలములలో భక్తులకు రాళ్లు మొదలగు నవి గ్రుచ్చుకొను నను

తేలంపున ఆస్థలముల స్వహస్తములతో నూడ్చి
హరిభజనచేయు సమయమున భక్తులకు వినరుచు
లాంతరు చేబూని గృహముల కేగు భక్తులకు
మార్గమును జూపుచుండెను. విఠోబా దేవుని
సందర్శించుటకు వచ్చిన భక్తులు దేవళములోని
కేగంగనే ద్వారముకడ నుండి పాదరక్షలను
కాపాడుచుండెను. రాజపథమున బరువు మ్రో
యుచు కష్టపడుచుండు వారలఁజూచినచో వారి
శ్రమతగ్గ గలందులకుఁగాను తానాబరువును కొం
తదూరము మ్రోయుటయు మునురు పట్టిస్త దిన
ములలో ఫణికులను సత్రమునకుఁ గాని స్వగృహ
మునకుఁ గాని దీసికొనివెళ్ళి తగిన వసతుల నమర్చి
సేవఁ జేయుచుండెను. తీర్థయాత్రాపరుల పథశ్రమ
నివారణార్థము వేడినీళ్ళు కాచి వారి పాదములఁ
గడగి కాళ్ళు వట్టుచుండెను. అన్నాతురు అయిన
బీదలకు ఇల్లిల్లుదిరిగి ఆన్నమును దెచ్చి పెట్టుటయు
నీరుదొరకని పశువులకు నీరుపోయుటయు మేత
దొరకని పశువులకు మేతవేయుటయు నెయ్యి

గోధుమపిండి మొదలగువానిని చీమల పుట్టలకడఁ జల్లుటయు మొదలగు విశ్వ సేవాకార్యములను శక్తివంచనలేక చేయుచు విశ్వేశ్వరునకు ప్రత్యక్షముగ సేవఁజేయు భాగ్యమబ్బిన దని పరమానంద మగుచుండె యుండెను.

ఇట్లు తుకారాముఁడు విశ్వసేవావ్రత దీక్షయందుండ నెకానొక దినమునందు ఒక వృద్ధాంగన చేతకట్టపై శరీరభారము నిడికొని నడువ నేరక మెల్లమెల్లగ నడుగులిడుచు దుకాణమున కేగుచుండెను. దయార్ద్రచిత్తుఁడగు తుకారాముఁడా వృద్ధస్త్రీని జూచి “అమ్మా, నీవు కడు డస్సి యున్నావు. కావున నా వీపుపై నెక్కుము. నిన్ను బజారునకు దీసికొని వెళ్లుదును” అని నడుపుచున్న తుకారాముని జూచి వృద్ధస్త్రీ యిట్లనియెను. “నాయనా! నన్ను మోసికొని వెళ్లుట కష్టము. కాబట్టి ఈముదుసలిపైఁ గరుణించి బజారునకేగి యీసాత్రతో నూనె దీసికొని మాయింటికి రమ్ము. నీవు వచ్చునంతలో

నెమ్మదిగ నేనింటి కేగుచును.” అను పలుకు లాలించి వృద్ధస్త్రీ చేతనున్న పాత్రను దీసికొని బజారున కేగి నూనె దీసికొని వచ్చి యామె కిచ్చెను. ఈకార్యము జరిగిన కొన్ని దినములకు తుకారాముని సద్భావమును వెల్లడించుటకుఁ గాను ఆవృద్ధాంగన ఇరుగు పొరుగిండ్ల వాఁకితో తుకారాముఁడు తెచ్చి యిచ్చిన నూనె చాల దినములవఱకు తఱుఁగక నే యుండెనని చెప్పెను. ఆమాటల వినిన స్త్రీ పురుషులు తుకారాముని నూనె దెచ్చి పెట్టుమని ఆజ్ఞాపింప సాగిరి. సరళ స్వభావుఁడగు తుకారాముఁడు మాఱుమాటాడక నూనె దెచ్చి యిచ్చుచుండెను. కాని యీ కార్యము నిత్యకృత్య మయ్యెను. న్యయములేక ధర్మనీరుఁడగు భృత్యుఁడు దొరకుటవలన నిచ్చ వచ్చిన పనులయఁ దీతని నియోగించుట కెవ్వ రును వెచుకంజ వేయరైరి. తుకారాముఁడు చేతనైనంత వఱకు జీవకోటి సేవఁజేయుట వలన అలసి రాత్రులు దేవళమున కేగి అందుండు

శ్యామ సుందర మూర్తిని సందర్శించి పరమప్రీతి నంది నృత్యముఁ జేయుచు కీర్తనలను బాడుచుండెడి వాఁడు. ఆత్మాభిమాన శూన్యుడగు తుకారాముఁడు దేశము గ్రామవాసులు చెప్పు కార్యములను సంతసమునఁ జేయుచు తన విశ్వసేవా వ్రతము సాగుచున్నందుల కెంతయు సంతసించుచు విశ్వేశ్వరుని కొనియాడుచుండెను. కాని ఈకార్యములకు జిజీభాయి సహింషజాలదయ్యె. ఆరోగ్యవంతులును, దార్ధ్యము గలవారును కూడ వ్యయములేని భృత్యుఁడు లభించె గదా యని, భర్తచేత, బండ చాకిరిని జేయించుటను జూచి పతివ్రతయగు నేస్త్రీ సహించియుండఁ గలదు?

నామదేవుఁడు రచించిన అభంగములు తుకారాముని ధర్మజీవన వికాసమునకు మిక్కిలి సహకారము లయ్యెను. ఆషాడ కార్తీక మాసము లలో పండరి పురమున కేగునప్పుడు నామదేవ విరచితములగు అభంగములను బాడుచు మైమఱచి మార్గమధ్యమునం దొకనాఁడు నిద్రించుచుండఁగా

స్వప్నమునందు నామదేవునివెంటనిడుకొని విఠో
బాదేవుఁడు ప్రత్యక్షమై తుకారామునితో “నా
ప్రియభక్తుఁడగు నామదేవుఁడు రచియింప
వలయునని సంకల్పించుకొనిన అభంగములలో
కొన్నిటిని మాత్రమే రచియించియుండెను.
కావున మిగత అభంగములను నీవు పూర్తి
చేయుము. నీకు నేను జ్ఞానమును ప్రసాదించియు
న్నాను. నాప్రసాదవాణిని ప్రచారముచేసి మానవ
సంఘము నుద్ధరించుటకుఁ గారకుఁడవుగఱు”
అని చెప్పి విఠోబాయంతర్హితుఁడైనతోడనే యీ
తనికి నిద్రాభంగమయ్యెను. సంపూర్ణముగ భగ
వానునకాత్మ సమర్పణముచేయువారలకు ప్రత్యే
కముగ స్వతంత్రమనునదియుండదు. కనుక నట్టి
వారలు తాముచేయుకార్యములన్నియు నీశ్వర
ప్రేరితములని విశ్వసించి ప్రవర్తించుచుందురు.
జాగ్రదావస్థయందే యిట్లు దలంచి ప్రవర్తించు
చుండునప్పుడు స్వచ్ఛావస్థలలోని చింతలు భగవ
త్ప్రేరితములని భావించుటయం దాశ్చర్యమే

మున్నది? కనుక నె స్వప్నదృష్టి ఘటనను తుకారాముఁడీశ్వర విధానమని విశ్వసించి ప్రప్రథమమున శ్రీకృష్ణుని బాల్యలీలలను గుఱించి యొక గ్రంథమును రచించెను

సంకీర్తన సమయమున భక్తులతోఁగూడి అభంగములఁ బాడుచుండు నప్పుడు భావపరవశుఁడగు తుకారాముని ముఖవినిస్మయములై అభంగము లనేకములు వచ్చుచుండెను. సముద్రతరంగములవలె పోరలిపోరలివచ్చు భావమయకవిత్వముతోఁ గూడిన అభంగములు శ్రోతలను అమృతవారాసియందు ముంచి తేల్చు చుండెను. వినువారలు విస్తయచిత్తులై తుకారాముని ఈశ్వరాంశసంభూతునిగ భావించుచుండిరి. కుటిలస్వభావులును ధర్మద్వేషులును మొదలుగాఁగలవారలుగూడ భావమయమగు నీయన అభంగములను విని యాత్మవిస్మృతు లగుచుండెడి వారనునప్పుడు తుకారాముని సంకీర్తనయందుఁ గల మోహినీశక్తిని వర్ణించుట కేదితరమగును? దినములవరు

సెను జనులు గుంపులు గుంపులుగ వచ్చి తుకారాముని సంకీర్తనయందు నామరసమును గ్రోలుచుండిరి. తుకారాముని పిచ్చివానిగఁదలంచుచుండిన వారిప్పుడీయనను మహాభక్తునిగఁ దలంపసాగిరి. తుకారాముని కీర్తనలు నలుదిక్కుల వ్యాపించిన కొలఁదిని తీర్థయాత్రల కేగుప్రజలవలె దూరప్రదేశములనుండి గూడ జనులు గుంపులు గుంపులుగ వచ్చి సంకీర్తనను వినుచుండిరి.

ఇంతకుపూర్వము తుకారాముఁడు సంసారమునువిడిచి నిర్జనమునకేగి తపస్సుచేసికొన వలయునను సంకల్పమున నుండెను. ఇపుడు సంసారము నందుండి లోకహితమగు కార్యములనుజేయ వచ్చినను దలంపున సంసారమును విడనాడవలయునను సంకల్పమును మానుకొనెను. గృహస్థాశ్రమ పక్షపాతియైనంత మాత్రమున తుకారాముఁడు సంసారమునందే మునిగియుండెననిభావింపఁ జనదు. అర్థోపార్జనకనుగుణమగు శక్తిప్రవృత్తుల నేకదినములకు పూర్వమే ఈయనను విడ

నాశియుండెను. ఇందువలన జిజీబాయియే సంసారభారమును భరింపవలసిన దాయెను. మహిపతి ఈమెనామమును బేర్కొనిన స్థలములనందెల్లను ఈమెను తిట్టుబోతనియు, మూఢురాలనియు వ్రాసియున్నాడు. సాధారణముగ మహాపురుషులతోఁబోల్చి వారిభార్యలగుణములను విచారించుటకుఁ బ్రారంభింతురేగాని మహాపురుషుల భార్యలను సామాన్య యుత్తమాంగనలతోఁ బోల్చి విమర్శించుటకుఁ బ్రయత్నింపరు. ఇందువలన వీరియందనేక లోపములు గాన్పించుచుండును. పరివితబుద్ధి వికాసముగల సాధారణ యుత్తమాంగనలపైని గురుతరాపరాధమును మోపుటభావ్యముగాదు. కావున జిజీబాయినిగూర్చి యించుక విచారించెదము.

ఈమె సంపన్న గృహస్థునియింట పుట్టి పెరిగి ట్టివానికికోడై యుండుటయేఁగాక దాంపత్య సుఖమునం దోలలాడుచుండెను. సంపన్నగృహస్థాచిత లక్షణముల ప్రకారము ప్రవర్తించుచు

నాకస్తి కముగ ఘోరతర దర్శిద దవానలమునఁ
దగులొక నెను. ఇందువలన నప్పుడప్పుడు ఉప
వాసములు చేయుచుండ వలసినదాయెను. ఇట్టి
కష్టములయందు దసహిష్ణుత ప్రకాశమానమగుట
సామాన్యుల పక్షమున వింతకాదుగదా? జిజీ
భాయి తనభర్తయజ్ఞగ్రతవలననే తాను దర్శిద
దేవత బాల్పడవలసినచ్చెనని విశ్వసించియుండెను.
ఈస్థితియందు దంపతులమధ్య కలహము సంభ
వించుట వింతగాదు. ఈదర్శిదమునకు తోడుగ
సంసారకార్యములయందు విముఖుడై అహో
రాత్రు లాధ్యాత్మిక తత్వమును పరిశీలించుచుండు
నట్టి భర్తనుజూచి ఎంతమంది స్త్రీలహృదయ
ములు కోమలములుగ నుండునో విచారింపుడు!
ఈస్థితియందు తుకారాముడు చేయుకార్యము
లతి సాహసముతో గూడుకొనినవై యుండెను.
దయార్ద్రచిత్తుడగు తుకారాముఁ డొకానొకదిన
మున వస్త్రప్రహీనుడగు కడుబీదవానిని జూచి
స్నానమున కేగినభార్య కట్టుబట్టునుదెచ్చి బీదవాని

కిచ్చి విఠోబాకు వస్త్రమును సమర్పించితి నని
 సంతసించెను. కట్టుకొనుటకు మిగిలియున్న యేక
 వస్త్రమునుగూడ బోయినప్పుడు మునిజనోచిత
 సహిష్ణుత లేనియెడల సంసారమునందు శాంతి
 యుండుట దుర్లభముగదా? జిజీబాసి మధ్యా
 హ్నమువఱకు కష్టించి పరివారమునకు ప్రాణ
 ములు నిలచుటకు సరిపోవు పదార్థములను దెచ్చి
 వండియుంచు నప్పటికి తుకారాముడు నలుగు
 రయిదుగురిని వెంటనిడికొని వచ్చుచుండెను.
 ఇందువలన పచనముచేసిన పదార్థములను అతిథు
 లకును భర్తకును బెట్టి పరివారమంతయు ఉప
 వసంపవలసి వచ్చుచుండెను. యుక్తాయుక్తజ్ఞాన
 ములేని పిచ్చివాడని తనభర్తనులోకులు పరిహా
 సించుటనుజూచి ఈమె సహింపజాల కుండెను.
 జిజీబాసిపుట్టినింట భవానీపూజ చేయుచుండె
 డిది. ఇందువలన నత్తవారింటిలోని విఠోబాదేవుని
 పూజయందంత అనురాగము లేకుండెను. విఠో
 బాదేవుని భక్తివలన తుకారామున కీయవస్థపట్టిన

దని లోకులు చెప్పునప్పు డా పలుకులను విశ్వసించి
 వితోబా సేవ మానుమని భర్తతోఁజెప్పుట సామా
 న్యస్త్రీలపక్షమున వింతకాదుగదా? ఈకారణము
 వలన అపుడపుడు భార్యాభర్తలకు కలహము
 సంభవించుచుచుండెడిది. కలహము సంభవించి
 నప్పుడు తుకారాముఁడు మాటుమాటాడక పలా
 యితుఁడగు చుండెడివాఁడు. భార్యకోపము చల్లా
 రిన తరువాత గృహమునకు వచ్చుచుండెను.
 జిజీబాసి కోపస్వభావముగలది యైనను పతిభ
 క్తియను మహాగుణము ఈమెనాశ్రయించియుం
 డెను. ఇందువలన భర్త భుజింపనిది తాను భుజిం
 చునది గాదు. తుకారాముఁడు గృహమును విడిచి
 వెళ్ళుట తటస్థించినయెడల తిరిగివచ్చుపర్యంతము
 ఈమె యుపవాసములు చేయుచుండెను. కాన
 తుకారామునివెడకి తీసికొనివచ్చి భోజనముబెట్టి
 భర్తయుచ్చిష్ట ప్రాత్రయందు దాను భుజించుచుం
 డెడిది. తుకారాముఁడు భాస్వానాథ పర్వతము
 మీఁద నివసించునప్పుడు భోజనమును దీసికొని ఈ

మెవెళ్ళుచుండెను. ఒకానొక దినమునందన్నము దీసికొని వెళ్లుచు నెండతాగిడు వలన జిజీబాయి మార్గమధ్యమునందు పడిపోయెను. ఈదురవస్థ నుజూచి నప్పటినుండి తుకారాముడు దేహుగ్రామమునందే నివసించు చుండెను. జిజీబాయి తిట్టుబోతనియు మూర్ఖురాలనియు మహీపతివ్రాసియున్నను సంసార కర్తవ్యములయందు తప్పులను జూపించినవాడు గాడు. జిజీబాయి ప్రత్యక్షము మునకాకున్నను పరోక్షమున నిజస్కంధమున సంసారభావమును వహించి, ఆర్థిక చింతనుండి భర్తను నివృత్తునిగ నెనర్చి సహధర్మిణీ కర్తవ్యమును నిర్వహించెను. ఇందువలన నీమెయు తమ రాలనియు, పతిభక్తిపరాయణ యనియుఁ జెప్పుటకు సందియములేదు గదా ?

అయిదవ ప్రకరణము

తుకారాముని భగవద్భక్తి నలుదిశల వ్యాపించినకొలదిని ఆతని మృదుమధురమగు ధర్మోపన్యాసములతోఁగూడిన హరికథలను వినుటకు వేలకొలదిజనులు వచ్చుచుండిరని వెనుకటి ప్రకరణమున వివరింపఁ బడినది. బ్రాహ్మణులు గూడ తుకారామునకు సమస్కరించుచు ఈయన యమూల్య ధర్మోపన్యాసములను వినినకొలదిని శిష్యులగుచుండిరి. గంగాధరపంతుని బ్రాహ్మణుఁడును సంభాజియను దెలుకులవాఁడును తుకారాముని శిష్యవర్గమునందు ప్రధానులు. తుకారాముని ముఖవినిస్సృత కవిత్యము నెప్పటికప్పుడు గంగాధరపంతు వ్రాయుచుండెను. తుకారాముని శౌరవ ప్రతిష్ఠలు వృద్ధియైనకొలదిని తత్కాలమందలి భక్తులకీయనమోద అనూయ వృద్ధి కాఁజొచ్చెను.

ఈయన కీర్తివ్యాపించిన కొలందిని తమశిష్యున
 మూహము తఱుగుననియు తమగౌరవప్రతిష్ఠలు
 నశించుననియుఁ దలంచి అసూయాగ్రస్తులై యనే
 కులు శత్రుత్వమునకుఁ బూనుకొనిరి. అట్టివారిలో
 ప్రథముడు “మాస్వాజిబాబా” యనుసాధువు.
 ఈయన దేశాగ్రామము నందొక మఠమును
 కట్టించి యందు నివసించుచుండెను. ఈయనను
 లోకులు మహాపురుషుఁడని తలంచు చుండిరి.
 క్రమక్రమముగ తుకారాముని సంకీర్తనలవలన
 నాకర్షింపఁబడి శిష్యులు తనచుట్టుఁజేరకుండుటకు
 వగచి మాస్వాజీ క్రోధాన్వితుఁడై తుకారా
 ముని సాధించుటకు వేచియుండెను. ఇట్లుండ
 నొకానొకదినమున తుకారామునిగేదె విఠోబా
 దేవళము నానుకొనియుండిన మాస్వాజితోటలోఁ
 జొరఁబడి పూలచెట్లను దినెను. ఇందువలన మా
 స్వాజీ ఆగ్రహగ్రస్తుఁడై తుకారాముని దిట్టసాగె
 ను. కానితుకారాముఁడచ్చట లేడు. ఇదిజరిగిన కొ
 న్నిదినములకు మాస్వాజి యాగ్రహమునకు తుకా

శాముఁడు లోఁబడవలసినవాఁ డెయెను. ఒకా
నొక యేకాదశి సాయంసమయమున విఠోబాను
దర్శించుటకును, సంకీర్తనవినుటకును, దూరప్రదే
శములనుండి జనులు గుంపులు గుంపులుగ వచ్చు
చుండిరి. మాస్వాజి తనతోఁటచుట్టు దట్టముగను
విశాలముగను ముండ్రకంచెను వేయించెను. ఈ
కంచె విఠోబామందిరమునకు సమీపమందుం
డుటవలన ప్రదక్షణము చేయునప్పుడు భక్తులపా
దములకు ముండ్ర గ్రుచ్చుకొను ననుతలంపున
కంచెను దీసివైచి రాలినముండ్రను తుకారాముఁ
డూడ్చుచుండెను. సమయమునకు వేచియున్న
మాస్వాజి తోఁటచుట్టువేసిన కంచెను దీసివైచి
ఊడ్చుచున్న తుకారామునిజూచి యగ్ని హోమా
త్రమునం దాజ్యముపోసినట్లు మండిపడినవాఁడై
పరుగిడుచువచ్చి ముండ్ర మండతోడ పది పదునై
దుదెబ్బల నీయన వీపుపైఁగొట్టి తిట్టుచు మఠమున
కేగెను. తుకారాముఁడు విఠోబా పాదపద్మముల
యందు మనస్సిడి హరి నామస్తరణము చేయుచు

నిశ్శబ్దముగ దెబ్బలను సహించి వీపునఁగ్రుచ్చుకొనిన ముండ్లను దీసికొనవలయుననియైన దలంపక విఠోబామందిరమును బ్రవేశించి దేవునిపాదములపైఁబడి యేడ్చుచు తనకష్టములను జెప్పుకొనెను. ఈయనదురవస్థను జూచుచున్నవారలు మాస్వాజి శాపము బెట్టునను భయమువలన మాఱుమాటాడక కనులనీళ్ళు కనులగ్నక్కుకొని చూచుచుండిరి. మహాభక్తుఁడగు త్యాగరాజస్వామి విరచితమైన కృతులాయన జీవితఘటనలను దెలుపు విధముననే, తుకారాముని ఆభంగము లాయనజీవిత ఘటనలను దెలుపుచుండుచు. ఈఘటనాసంబంధమునందు తుకారాముఁడు చెప్పిన ఆరు అభంగములలో నొకయభంగ మీభావము గలిగియున్నది. “ఓభగవానుఁడా? దుర్జనుల సహవాసమువలన సాధుపురుషుల మానసిక శాంతి దూరమగునని తెలిసికొనఁగలందులకు గాను నాకీశిక్షను విధించి యున్నావు. ఇంతటినుండియు దుర్జనులకు కూరమందుండఁ బ్రయత్నింతును” కఠోరసంయ

మము ద్వారా మనోశరీరములను నశపఱచుకొని
యున్న తుకారాముఁడు శత్రువుగొట్టుదెబ్బలను
నీరవముగ సహించి యింద్రియనిగ్రహఁడయ్యెను.
గృహమున కేగఁగ నే జిజీఁబాయి తుకారాముని
శరీరముచుజూచి దుఃఖించి గ్రుచ్చుకొనినముం
డ్లను బెఱికి శిశూపఁజేయఁగా, కొంతవడికి
తుకారాముఁడు స్వస్థతఁజెందెను. సంకీర్తనకుఁ
గావలసిన పదార్థములన్నియు సిద్ధమయ్యెను. ప్రతి
సంకీర్తనకువచ్చు మాస్వాజిసిగ్గుపడి ఆదినమున
రాఁడయ్యెను. అందువలన తుకారాముఁడు మా
స్వాజీని బిలుచుకొనివచ్చుటకు తనశిష్యులను
బంపఁగా సర్వాంగములు వేదనతోఁగూడుకొని
యుండుటవలన రాజాలనని మాస్వాజి చెప్పిపంపిన
నుడువులనాలించి తుకారాముఁడాయనమఠమున
కేఁగి సాష్టాంగనమస్కార మొనర్చి యిట్లనియెను.
“స్వహస్తముతోనన్ను గొట్టుటవలన ప్రభువుల
యొక్క సర్వాంగములు వేదనతోఁగూడుకొని
యున్నవి. తోటచుట్టువేయించిన మీకం చెను పె

కలిపించి మీకాగ్రహమును గలిగించిన నన్ను మన్నించి ప్రేమపురస్కరముగ సంకీర్తనాస్థలమునకు విచ్చేయవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను." అని చెప్పి మాస్వాజిశరీరమును బట్టుటకుఁ బ్రారంభించెను. ఈకార్యమువలన మాస్వాజి లజ్జతుండై తుకారామునితోఁగూడి సంకీర్తనాస్థలమునకు వచ్చెను. గతరాత్రి యాయనగేదెను దొంగిలిం చుకొని వెళ్లిన దొంగ లేడియో యొకయలొక క్రియాసందర్శనమువలన భీతులై గేదెనుదోలు కొని సంకీర్తనాస్థలమునకువచ్చి తుకారాముని శరణుజొచ్చిరి. అంత తుకారాముఁడు దొంగల వంకజూచి గేదెకావలసియుండిన తోలుకొని పొందు. కాని దొంగతనముచేయుట మహాపాతక మనిచెప్పి దొంగలను బంపివేసెను. ఈఘటనను ప్రత్యక్షముగజూచిన మాస్వాజి ఈయన యసాధారణమహాత్వమునకు ముగ్ధుడై వైరభావము ను విడనాడి తుకారామునితో ప్రీతి మెయి మెలగు చుండెను.

ఎటువంటి భక్తుడైనను గురూపదేశమును
 బొందనిది ధర్మరాజ్యమునందు ప్రవేశించుటకు
 వీలులేదని భారతీయుల విశ్వాసము. ఈవిశ్వా
 సానుసారముగనే ఆజన్మతపస్వియగు ధృవుడు
 ప్రప్రథమమున నారదునివలన మంత్రోపదేశ
 మును బొందినటులు పురాణములయందు వర్ణించి
 యున్నారు. సహిష్ణుత, కఠోరసంయమము మొద
 లగు గుణముల నార్జించియున్న తుకారామునకు
 స్వప్నమునందు విఠోబాదేవుడు స్వయముగ
 మంత్రోపదేశమును జేసెనని వ్రాసిన చరిత్ర
 కారులలో మహిపతి ఈవిధముగ వర్ణించియు
 న్నాడు. తుకారాముడు పండరిపుర నాశుని
 ధ్యానించుచు నిద్దురబోయెను. స్వప్నమునందు
 ద్రాణీ నదీజలముల స్నానమాడి విఠోబా మం
 దిరమునకువచ్చుచు ఆమార్గముననే యేగుచు
 డిన యొకవృద్ధబ్రాహ్మణునిజూచి యభ్యాసాను
 సారముగ తుకారాముడాయనకు స్వాస్థ్యాంగ
 వండప్రణామంబొనర్చెను. ఆయన తుకారా

ముని తలపైఁ జేయిడి లేవదీసి కూర్చుండఁ బెట్టి
 “రామ, కృష్ణ, హరి” అనుమంత్రము నుపదే
 శించి రాఘవచైతన్యలశిష్యులు కేశవచైతన్య
 లనియును, కేశవచైతన్యలు తనకు గురువులని
 యును, తనపేరు బాబాజీచైతన్యఁ డనిచెప్పి
 పాండुरంగసాథుని విడువకుండినయెడల ముక్తి
 నొందెదవని నుడివెను. ఈనుడుపు లాలించి
 తుకారాముఁడు పరమప్రీతినొంది ఖిరిగి స్వాప్యంగ
 దండప్రణామం బొనర్చి ఈదినమున మాగృహ
 మును పవిత్రముచేయవలయునని ప్రార్థించెను.
 బ్రాహ్మణుఁ డాప్రార్థనను విని తుకారాముని
 గృహమునకు విచ్చేసెను. అతిథిని వెంటనిడుకొని
 వచ్చిన తుకారామునితో జిజ్ఞాసు పోట్లాడు
 చుటకు బ్రారంభించి నందువలన, బ్రాహ్మణుఁ
 డంతస్థానమయ్యెను. అంతట తుకారాము మే
 లొనియెను.”

పగలు యోజించు యోజనలు రాత్రులు
 స్వప్నములయందు ప్రత్యక్షమగుట సర్వసాధా

రణ విషయముగదా? అతిథి యభ్యాగతుల
 సేవావిషయమున భార్యాభర్తలకు తఱచుగా
 కలహము జరుగుచుండుటచేత తుకారామునకు
 విక్కుటమగు మనోవ్యధ గలుగుచుండెను. ఈ
 యన స్వస్థదృష్టబ్రాహ్మణుని దలంచుకొని స్వ
 ప్నమందును మనోశాంతి లేనందులకు చింతించి
 సంసారమును పరిత్యజించుటయే యుత్తమమని
 దలంచుకొని “బొల్లాల” అనుపేరుగల యరణ్య
 మున కేగెను. ఆయరణ్యమునుండివచ్చి ప్రతిదిన
 ప్రాతఃకాలమునం దింద్రాణీనదీజలముల స్నాన
 మాడి విఠోబాదేవళమునకు వచ్చి పూజచేసి
 మఱల యరణ్యమున కేగు చుండెడివాడు. ఇప్పు
 టిక్కియన జనసంఘమునందు మహాభక్తుడని పరి
 గణింపబడు చున్నందున జనులారాహార ద్రవ్యము
 లను దీసికొని నెల్లి తుకారామునకిచ్చి వచ్చు
 చుండిరి. కాని ఆహారము లభింపని దినముల
 యం దుపవాసము చేయు చుండెను. దా
 దాపు రెండు నెల వీవిధముగ జరిగిన పిమ్మట

యొకనా డింద్రదాణీ నదీజలముల స్నానమాడు సమయమున జిజీబాసు వచ్చి తుకారాముని చేలాంచలముఁ బట్టుకొని ఇట్లనియెను. “మమ్ము విడనాడి రెండు మాసములుగ మీరరణ్యా వాసము చేయుచున్నారు. మాసంగతియే మీ మనమునం దున్నటులు దోపడు. కనుక మే మెట్లు జీవింపఁ గలుగుదుము?” అను జిజీబాసు మాటలు విని “విఠోబాయు దుక్కిణియు సమస్త జగత్తునకుఁ దలిదండ్రులు కావున నీవు వారి శరణుఁ జొరుము. నీ యభావములన్నియు పూర్తియగును” అనిచెప్పెను. ఆపలుకులు విని తుకారాముని వంకఁజూచి జిజీబాసు దీనస్వరమున నిట్లు విన్నవించుకొనియెను. “నే నెప్పుడును మీధర్మకార్యములకు వ్యాఘాతము గలిగింపను కావున గృహమునకువచ్చి మీచిత్తానుసారముగ హరిభజనను జేసికొనుచుండుఁడు.” అను ప్రార్థన కంగీకరించి తుకారాముఁడు స్వగృహమున కేగెను.

తుకారాముఁడు స్వగృహమున కేగి ప్రాంగణమునందలి తులసిమండపముమీఁద గూర్చొని హరిభజనఁ జేసికొనుచు ధర్మోపదేశములను జేయుచు హరికథలను జెప్పుచుండెను. సమయముదటస్థించినపుడెల్ల అర్థాంగికి భక్తితత్వమునుబోధించి మననముచేయవలయునని ప్రోత్సాహపఱచుచుండెను. కాని తుకారాముని దర్శనార్థము వచ్చుజనులచే గృహమునిండియుండుటను జూచి అపుడపుడు జీజీబాసి చిరాకుపడుచుండుటచేత నీ మెకు “పూర్ణబోధ” యనిపిలువఁబడు పదునెకండు అభంగములతోడ ధర్మోపదేశమును జేసెను. ఆయభంగములలో నెకదాని తాత్పర్యమిక్రింద నుదహరించుచున్నాను. “ఓతోబాసేవఁ జేయుచుండుట వలన సమస్తమానవులును మనకుబంధువులైరి. స్వకార్యములను పరిత్యజించి దూర దేశములనుండి గూడ మనయింటికి వేనవేలుగ జనులువచ్చుటకు కారణము వితోబానామామృతమును గ్రోలుట కుకదా? అట్టివారియెడల నీవు పరమప్రీతిని చూ

పింపవలదా? పుత్రికాపుత్రుల విషయమున నీకింత
 చింతయేల? జగద్రక్షకుడగు విఠోబాపైన భార
 ముంచి మెలంగుచుండిన యెడల నీకేవిధమగు
 లోపములుఁ బొడగట్టవు. సంసారముమీఁద మ
 వతయున్నంత కాలమును హరిభక్తిలభించుట
 దుర్లభము. రేపుశుభదినముగాన చిత్తమును
 విఠోబాచరణకమలములయందు దద్దించి గృహ
 మునందున్న సమస్తవస్తువులను బ్రాహ్మణులకు
 సమర్పించి దాసురాలవై అనన్యచిత్తమున భగ
 వద్భక్తులశరణుఁజొందుము. భక్తులసేవయందు నిమ
 గ్నురాలవై భావిచింతనుండి విముక్తి నొందుము.
 తుణభంగురమగు ఇహసౌఖ్యముల పరిత్యజించి
 విఠోబానామామృతమును గ్రోలుచున్న యెడల
 పరమానందమును బొందుదువు.” ఈయుపదేశ
 మును జిజీబాసించి మఱుదిన ముదయమున సర్వ
 స్వమును బ్రాహ్మణులకర్పించుట కంగీకరించెను.
 మఱుదినము గృహమునందుండు సమస్తవస్తువుల
 ను దానముచేయుటకు మొదలిడిచివఱకు భోజన

పాత్రలను గూడ నీతఁడు పంచి పెట్టెను. సర్వస్వము వితరణఁజేసిన పిదప నెక బీదస్త్రీ యొక వస్త్రమిచ్చుని తుకారాముని ప్రార్థించెను. అంతట నీయన జిజీబాస కట్టుకొనుటకు మిగిలియున్న చిరుగులచీర నెక్కదానిని దెచ్చి యాస్త్రీకి దానముఁ జేసెను. జిజీబాస అంతవఱకును గంభీరముగఁ జూచుచుండెనుగాని లజ్జానివారణార్థము మిగిలియున్న యొక చిరుగులచీరయుఁ బోవుటవలన ధైర్యచ్యుతయై తుకారాముని దూలనాడెను. జిజీబాసని తిట్టుబోతనియును మూర్ఖురాలనియును నిర్ధారణఁజేయునప్పుడు ఆమెయెటువంటి కఠినపరీక్షలయందు పరీక్షింపఁబడుచుండెనో గమనించుట యత్యావశ్యకము.

తుకారామునకు కాశీ, భాగీరథీ, గంగయను ముగ్గురు కొమార్తెలును మహాదేవుఁడు, విఠోబాయను ఇద్దఱుపుత్రులునుండిరి. వివాహమునకు తగినవయస్సు వచ్చినందువలన పెద్దకొమార్తెకు తగినసంబంధము విచారింపుఁడని జిజీబాసతోంద

రఁబెట్టసాగెను. ఒకానొకశుభదినమున తుకారాముఁడు రాజవీధిలోనికరిగి అచ్చటనాడుకొనుచుండిన ముగ్గురుస్వజాతిబాలురను వెంటనిడుకొని వచ్చి మువ్వరకు మువ్వరుపుత్రికలనిచ్చి వివాహమొనర్చెను. కాని అల్లుండ్రు సత్కరించుటకు ధనమెక్కడ! అందువలన నల్లుండ్రకు జొన్న బియ్యపురొట్టెను మాత్రము భోజనమునకు మాటుగ బెట్టెను. మఱుదినమునం దీసమాచారము వరులతలిదండ్రులకు తెలిసి తుకారాముని వంటి మహాభక్తునితోడ సంబంధముగలియుట కెంతయు సంతసించిరి.

తుకారాము రచించిన “ ఉత్తమజ్ఞానము ” అనఁబడు పదునెకండ్లభంగము లీసందర్భమునఁ జెప్పబడినవను వాడుకగలదు. ఒకానొక జ్ఞానపిపాసియగు బ్రాహ్మణుఁడు పండరిపుర నాథుని శరణుజొచ్చియుండెను. ఇట్లుండ కొంత కాలమునకు విఠోబాదేవుని యాదేశ ప్రకారము జ్ఞానేశ్వరుని సమాధియొద్ద కేగి ఆరా

ధనఁజేయుచుండఁగా నచ్చటనైన యా దేశప్ర
కార మాబ్రాహ్మణుఁడు దేహూ గ్రామమునకు
వచ్చి తుకారాముని ఆశ్రయించెను. అప్పుడు
తుకారాముఁడు “ఉత్తమజ్ఞానమ” ను పదునెకండ
భంగములను, భగవత్ప్రసాదమగు నొకనారి
కేశఫలమును, బ్రాహ్మణునకొసంగెను. దేవభాష
యగు సంస్కృతమందు గాక దేశభాషయగు
మహారాష్ట్రభాషయందు భంగములుండుటచేత
జ్ఞానాభిమానియగు బ్రాహ్మణునకా యభంగ
ములు రుచింపనందువలన ఆ యభంగములను
నారి కేశఫలమును అచ్చటనే దిగవిడిచిఆయన తిరిగి
జ్ఞానేశ్వరునియొద్ద కేగెను. ఈ బ్రాహ్మణుఁడేగిన
కొండొకవడికి ఖండోబాయను బ్రాహ్మణుఁడు
ధర్మోపదేశముల నాకర్ణించుటకుగాను తుకారా
ముని యొద్దకువచ్చి బ్రాహ్మణునిచే విడువఁబడిన
యభంగములను నారి కేశఫలమును గైకొనెను.
అప్పటినుండియు నాయనధర్మభావము వికసింప
నారంభించెనని చెప్పుదురు.

ఈనారీకేశఫలమునుగూర్చి యింకొక వాడుక గలదు. “ఓకానైకధనికుఁడు తన కార్యసిద్ధియైనచో జ్ఞానేశ్వరునకు విస్తారధనమును చెల్లింతునని మ్రొక్కుకొనెను. కార్యసిద్ధియైన పిమ్మట జ్ఞానేశ్వరుని యాదేశానుసార మాధనము తుకారామునకు సమర్పింపవలసియుండెను. కాని తుకారాముఁడుధనమును స్వీకరింపఁడను తలుపున ఆధనికుఁడు ముత్యములు వజ్రములు మొదలగునవి లోపలనిమిడ్చిన నారీకేశఫలమును తుకారామునకు సమర్పించుకొనెను. ఆనారీకేశఫలమునే ఈశ్వరప్రసాదమని తుకారాముఁడు బ్రాహ్మణున కొసంగెను. కాని చివటకది ఖండోబాయను బ్రాహ్మణునకుదక్కెను. దీనిని ఖండోబా పగులఁ గొట్టి యందున్న ముత్యములను రత్నములను చూచి తుకారాముని మహత్వమువలన లభించెనని సంతసించెను.” ఈఘటనవలన తుకారాముని కీర్తిదేశ దేశములయందేవిధముగ వ్యాపించెనో చదువరులే గ్రహించెదరు గాక !

ఆ ఆ వ ప్ర క రణ ము.

—o—o—o—

తుకారామునియొద్ద భక్తిరసమును గ్రోలనారంభించినవారలు తమనుధన్యులుగ నెనర్చుమని ఈయననుప్రార్థింపసాగిరి. అందువలన ఇతఁడు హరినామామృతమును సమస్తజనులకు వితరణచేయఁగలందులకుఁగాను చుట్టుపట్ల గ్రామములకేగి హరికథలను జెప్పుట కుప్రకమిం చెను. క్రమక్రమముగ ననేకు లీయన మార్గానువర్తు లగుచుండిరి. జనులీయనమార్గావలంబనులైన కొలఁదిని ఈర్ష్యాప్రధానులలో గొందఱు తుకారాముని కష్టపెట్టుట కారంభించిరి. శూద్రకులసంజాతుఁడైన తుకారాముఁడు బ్రాహ్మణులకుఁగూడ ధర్మోపదేశములను జేయుచున్నాఁడనియును, శాస్త్రమర్కము లంత్యజాతులవారికిఁగూడ ప్రచారము చేయుచున్నాఁడనియును, మఱికొందఱు తాగ్రహ గ్రస్తులగుటకు కారణమైయుండెను. రాజమాన్యుఁడగు రామేశ్వ

రభట్టను పండితుఁ డాకాలమునందు సనాతనధర్మ
 రక్షకుఁడనుఖ్యాతిఁ గాంచియుండెను. ఈయన
 తుకారాముపదేశించు భక్తిధర్మం బంగీకరింపకుం
 డుటయేగాక, సాధారణశాస్త్రాభిమానులగు పండి
 తులనలెనే, ఈతఁడు మూఢుఁడనియు ధర్మోపదేశ
 ములను జేయుటకనర్హుఁడనియుఁ దలంచుచుఁ జిర
 కాలానుగతముగ బ్రాహ్మణులు చేయుచున్న ధర్మ
 ప్రచారమును తుకారాముఁడు చేయుచుండుట
 వలన క్రోధావేశపరవశుడై ఈతని నణగఁగ్రదొ
 క్కుప్రయత్నమునకు సమకల్పెను. రామేశ్వర
 భట్టు ఒకానొకదినమున దేహూగ్రామాధికారి
 యొద్దకేగి యిట్లుచెప్పెను. “తుకారాముఁడు
 శూద్రకులసంజాతుఁడైయుండియు శృతిమర్త్తము
 లను ప్రచారముచేయుచున్నాఁడు. శాస్త్రానుసార
 మగు క్రియాశలాపముల కుత్సా హమియ్యక మ
 ధురమును మోహూత్పాతకమునైన సంగీతము
 ద్వారా సరళచిత్తులగుచోకులను మతిభ్రష్టులుగ
 నొనర్చి బ్రాహ్మణుల నమస్కారములు గూడ

గైకొనుటకు జంకక నామమహిమను ప్రచారము చేయుచు భక్తిపదమును స్థాపింపఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడు. కావున ధర్మవిప్లవకారుఁడును బ్రాహ్మణవంచకుఁడును పాపండుమతస్థాపకుఁడునగు తుకారామునిశిక్షించి ధర్మమును రక్షింపవలయును.” అను వాక్యముల నాయధికారివిని తుకారాముని గ్రామమునుండి వెళ్లఁగొట్టవలయుననిదేశనా గ్రామముయొక్క పటేలునకాజ్ఞ నొసంగెను. ఈ యాజ్ఞనువిని తుకారాముఁడు నిరుపాయుడై, వితోబాదేవుని, పితృపితామహ వాసస్థలమును, విడనాడఁజాలక రామేశ్వరభట్టును శరణుఁజొచ్చుటకు నిశ్చయించుకొనెను. రామేశ్వరభట్టు సంధ్యాసంధనంబొసర్చుకొను సమయమున తుకారాముఁడేగి సాష్టాంగ దండప్రణామంబొనర్చి నామస్తరణఁ జేయుచుండెను. కాని రామేశ్వరభట్టు తుకారామునిచూచినంతటనే తోఁకఁద్రొక్కిన త్రాచువలె లేచి మండిపడుచు “తుకారాముఁడా? నీవుశూద్రుడవు. సంకీర్తనలయందు శృతులలోని మర్కము

లను వెల్లడించుచున్నావు. ఇందువలన నీవును విను
 వారలును మహాపాతకమును బొందుదురు” అను
 నుడువులానించి తుకారామువిఠోబా ఆదేశానుసా
 రమునఁ గవిత్వమును జెప్పుచున్నానని నుడివెను.
 తుకారాముని పల్కులవిని “వేదశాస్త్ర పురా
 ణములయందు కొఱవడిన ధర్మము లుపదేశించు
 మని విఠోబా నీకాజ్ఞయొసంగినాఁడు కాబోలును!
 నీకవిత్వమువలన మహాపురుషుల యుపదేశములు
 నశించుకాల మాసన్నమైనది. లోకులు నీయ
 భంగములలోని మృదుమధురరసము నాస్వాదిం
 చి పూర్వపురుషుల యుపదేశములు వినుటకుప్ర
 యత్నింపకున్నారు. ఇందువలన నుత్తమధర్మము
 లోపించునను సందియము కలుగుచున్నది. కావు
 న నీవింతటినుండియు అభంగములఁ జెప్పఁజనదు”
 అను రామేశ్వరభట్టు వాక్యములను తుకారా
 ముఁడు శిరస్సునధరించి యిట్లనియె. “ఇంతవఱకు
 నేనురచియించిన అభంగముల విషయమున తమ
 యాజ్ఞనువిన గోరుచున్నాను.” అనుతుకారా

మునిప్రశ్నకు రామేశ్వరభట్టు అణుమాత్రమైనను
యోజింపక ఆయభంగములన్నిటిని ఇంద్రదాణీనది
యందు పడవేయునుని చెప్పెను. హృదయభే
దకములగు ఈపల్కులాలించి తల్లడిల్లుచు నోట
మాటరాక కొంతవడికిఁ దెప్పిటిల్లి తుకారాము
స్వగృహమున కేగెను.

ఉత్కృష్టరచనయైనను నికృష్టరచనయైనను
తామురచించిన రచనమీఁద తమకు పుత్ర
వాత్సల్యమునకంటె వేయిమడుంగు లెక్కుడు
మమకారముండుట సహజముకదా! మఱియు
తుకారాముఁడు ప్రఖ్యాతికొఱకుగాని ధనమున
కాశించిగాని అభంగములను రచింపక తన
ప్రాణముయొక్క నిగూఢాభి ప్రాయములను
ప్రాణేశ్వరునకు నివేదించుకొనుట కొఱకు వా
నిం జెప్పెను. కావున నీయభంగములే
ఈయన సర్వస్వమైయుండెననుట యతిశయోక్తి
కాదుకదా! బ్రాహ్మణుఁడు దేవతాస్వరూపుఁడను

నమకముగల తుకారాముడు రామేశ్వరభట్టా
 నాజ్ఞకు మారాడక హృదయవేదనను బొందుచు
 గన్నీరుమున్నీరుగ నేడ్చుచు, అభంగముల గ్రంథ
 మును ఇంద్రాణీనదియందుఁ బడవైచుటకు సంసి
 ధ్ధుడై, విఠోబాదేవుని సంపత్తిని నదీజలముల విన
 రించి ఆయన దర్శనమున కెట్లగఁగలనని తలంచి
 విఠోబా మందిరమును బ్రవేశించెను. నూతనా
 భంగముల రచననుగూడ నిపేధించుటవలన
 తుకారాముని దుఃఖమసహనీయ మయ్యెను.
 తల్లినిఁగొగిలించుకొని యేడ్చుశిశువువలె విఠో
 బాను కొగిలించుకొని యిట్లునియెను. “ప్రభో!
 నీవీజగత్తునకు కర్తవు. ఓవిఠోబా! నీకరుణాప్రసా
 దమువలన నేనీఅభంగములను రచియింపఁ గలిగి
 తిని. తిరుగ నీవే యాబ్రహ్మాణుని జహ్వయందుండి
 అభంగములను ఇంద్రాణీజలములఁబడ వేయనాజ్ఞ
 నొసంగి యున్నావు. కావున నీయాజ్ఞ నెరవేరు
 నుగాక” అనుచు దేవళమునువిడిచి నదీతటమును
 జేరి జొటజొటరాలు కన్నీరు కాల్యలై పాఱి హరి

నామస్త రణఁజేయుచు అభంగములగ్రంథమునెక
 రాతికి గట్టిగాగట్టి వ స్త్రమునుజుట్టి విడువఁజాలక
 విడువఁజాలక నదీజలమునవిడిచి గోదనముచేయు
 చుండెను. ఈయన యైహికసంపదనంతను విన
 గించునప్పు డణుమాత్రమైనను విచారమును
 బొందినవాఁడుకాఁడు. కాని అభంగముల నింద్రా
 ణీనదీజలములకర్పించి మేరలేని హృదయవేదనఁ
 బొందుచు ఆహారపానీయముల వర్జించి విఠోబా
 మందిరమున కెదుటనుండు తులసికోటపైనబరుం
 డి విఠోబాధ్యానమున నిమగ్నుఁడై యుండెను.
 ఈవిధముగ పదుమూఁడుదినములు గడచిన తదు
 పరి దేహాగ్రామవాసులలో కొందఱికి స్వప్న
 మందు విఠోబాప్రత్యక్షమై “తుకారాముని
 అభంగములగ్రంథము ఇంద్రాణీనదియందు భద్ర
 ముగనున్నది. మీరు దానినిదెచ్చి తుకారామున
 కీయవలయును” అని చెప్పెనని కొందఱు చరి
 త్రకారులు వ్రాయుచున్నారు. మఱుసటిదిన ముద
 యమున నింద్రాణీనదియందు అభంగములగ్రం

థము దేహాగ్రామవాసులకు దొరికెను. గ్రామ
వాసు లా గ్రంథమును తుకారామన కర్పింప,
మరణించిన బాలుఁడు సజీవుఁడై నప్పుడు తల్లికెట్టి
యానంద మనుభవమునకు వచ్చునో, అదేవిధ
ముగ, అభంగములు తిరిగిలభింపగనే తుకారా
ముఁడు వితిలేని యానందానుభవమున భావో
న్మత్తుఁడై, ఆడుచు పాడుచు ఎనిమిది యభంగ
ములను రచించి వితోబాదేవున కర్పించెను

అభంగములగ్రంథము ఇంద్రదాణియందు పడ
వేయవలయునని తుకారామన కాజ్ఞ యొసంగి
రామేశ్వరభిట్టు నాగనాథమను సుప్రసిద్ధశివలింగ
మును బూజింపవలయునను సంకల్పమున శిష్య
గణపరివేష్టితుఁడై బయలువెడలెను. పదమధ్య
మునం దొకానొక ముసలమాన్ ఫకీరుని యుద్యా
నవనములోని జలాశయమున స్నాన మొనర్చు
చుండెను. అప్పుడు ఈయన తనయొక్కపూర్వో
త్తరసందర్భములను గుఱిఫకీరునకు సరియగుజవాబు

చెప్పక మీఁదు మిక్కిలి యవమానజనకమును
భాషను బ్రయోగించినందువలన క్రోధాన్నితఁ
డగు ఫకీరతనిని తిట్టెను. అందువలన స్నానానంత
రము రామేశ్వరభట్టుని శరీరము మంటలెత్త సాగ
నట. శరీరవేదన సహింపజాలని రామేశ్వరభట్టును
ఫకీరుయొక్క శరణుఁ జొరుమని శిష్యులనిరి కాని,
ముసలమాను ఫకీరునకు శరణార్థి యగుట
కంగీకరింపక జ్ఞానేశ్వరుని సమాధియొద్ద కేగి
రక్షింప వేడుకొనుచుండెను. ఇట్లుండ రామేశ్వ
రభట్టునకొక నాఁడుజ్ఞానేశ్వరుఁడుస్వప్నమునందుఁ
బ్రత్యక్షమై యిట్లనియెను. “భగవద్భక్తుఁడగు
తుకారాముని కష్టపెట్టుటవలన నీకీగతి పట్టినది.
కావున నీవాయనశరణుఁ జొరుము” అనునుడువు
లానించి మేల్కొని తుకారాముని అభంగములు
తిరుగ లభించిన వృత్తాంతమును శిష్యులవలన విని,
స్వయంకృతాపరాధమునకు లజ్జతుఁడై తుకారా
ముని స్తుతించుచు తన శరీరాస్వస్థతను దెలుపు
కొనుచు ఒక లేఖను వ్రాసి తుకారాముని కడ

కంపెను. రామేశ్వరభట్టు తనకు మితిలేని అపకార మొనర్చినను మహాభక్తుడగు తుకారామన కాయనపై అణుమాత్రమైనను కోపము లేదనుట నిక్కువము. తుకారామా లేఖను జదువుకొని ఆయన దుర్దశకు వగచి ఈక్రింది యభిప్రాయము గల అభంగమును ప్రత్యుత్తరము క్రింద పంపించెను. “హృదయము నిర్మలమైన యెడల శత్రువులు హృదయ సమాను లగుదురు. కావున సర్వభూతసమత్వముగలిగి విరోభాదేవుని శరణుఁజొచ్చి మనుము.” ఈయభిప్రాయముగల అభంగమును చదువుకొనినంతటనే రామేశ్వరభట్టుయొక్క శరీరతాపము చల్లారెనని మహీపతి వ్రాయుచున్నాఁడు. శరీరతాపము చల్లారి నంతటనే రామేశ్వరభట్టు తుకారాముని జూచుటకు బయలుదేరెను. ఈవార్త విని తుకారాముఁ డెదురేగి మార్గమధ్యమునందు రామేశ్వరభట్టును గలసికొని వందనం బొచరించెను. రామేశ్వరభట్టు నిజదుర్వ్యవహారమునకుఁ బరితాపము నొందుచుఁ

ప్రేమా పుంస్సరముగ తాము బంపించిన అభంగ
మును జడువుకొనుటవలన నాశరీరతాపము చల్లా
కుటయేగాక జ్ఞానోదయమయిన దనియు, ఇప్పటి
నుండియు మీశిష్యవర్గమునఁ జేరి మిమ్ము విడ
నాడక దిరుగుచుండుననియు నుడువుచు, విద్యాభి
మానము, కులగౌరవము, సాంసారిక ప్రతిష్ఠయం
దలి మోహ పాశములను దెగఁ ద్రెంచుకొని
తుకారాముని నాశ్రయించి హరినామామృత
మును గ్రోలుచుండెను.

ఇదేవిధముగ ననేకుల వలన తుకారాముఁ
డనేక కష్టము లొందవలసిన వాడయ్యెను. ఈ
యన శిష్యులలో కంచరపని చేయువాఁ డొక
డుండెను. వాని పేరు శివాజి. అత్యంత సం
సారాసక్తుడగు శివాజి ప్రక్షధమమున తుకారా
మునిపై ద్వేషము కలిగియుండి తుదకు తుకారా
ముని ధర్మోపదేశశ్రవణమువలన మనోపరివర్తనుఁ
డయ్యెను. ఇందువలన శివాజి సంసార ధర్మము

లను విడనాడి రేయింబవళులు తుకారాముని
 వెన్నంటి దిరుగుచు, సాధుసజ్జన సేవకు తన సర్వ
 స్వము నర్పించుచుండెను. దీనిని జూచి శివాజి
 భార్య సహింపజాలక, తనభర్త చెడి దిరుగుటకు
 కారకుడగు తుకారాముని గడతేగ్గవలయునని
 సంకల్పించుకొని తనయింటికి ఆయనను భోజన
 మునకుఁ బిలచెను. స్నానమునకు శరీరము బొబ్బ
 లెక్కునంతటి వేడిసిల్పిచ్చి విషమిశ్రితపదార్థము
 లగుడువఁ బెట్టెను. భగవానుని యనుగ్రహము
 వలన విషమిశ్రితపదార్థము లీయనకు ప్రమాద
 మును గలిగింపజాలకున్నను వేడిసిల్పస్నానము
 వలన శరీరము బొబ్బలెక్కెను. తుకారాముఁడీ
 దురవస్థను విఠోబాపాదములపైఁ బడి విన్నవించు
 కొనెనేగాని శివాజి భార్యపైని యణుమాత్రమై
 నం గోపమునుజెందఁడయ్యెను. ఒకటిరెండు
 వినములలో తుకారాముఁడు స్వస్థతనుజెందెను.
 కాని ధూర్తురాలగు శివాజిభార్య యాయనవిష
 యమున నిట్టి ఘోరకార్యము లొనర్చుటవలన

కుష్టురోగగ్రస్తురా లయ్యెననియు తుకారాముని కరుణవలన కుష్టురోగమునుండి ముక్తికొందెననియు, మహిపతి వ్రాయుచున్నాఁడు.

ఇంత దనుక తుకారాముని సహిష్ణుతను గూర్చివర్ణించి యున్నాము. ఈయన యాత్మసంయమమునుగుఱించి మహిపతి మఱియొక దృష్టాంతమును జూపియున్నాఁడు. ఒకానొకసమయమునందొక స్త్రీ తనపాపాభిలాషను తుకారామునకుఁ దెలిపికొనెను. కాని ఈయన ఆస్త్రీనిమాత్రమ సంబోధనముఁజేసి పిలచుటవలన ఆస్త్రీ లజ్జితయై అంతటనుండియు సన్తార్గమియయ్యెను. తుకారాముఁడు ఈమెను మాతృభావమునఁ జూడఁగలుగుటకు ఆత్మసంయమమేకదా కారణము! ఇట్టి యాత్మసంయమముగల మహాపురుషులనే మృతజీవులందురు.

ఏడవ ప్రకరణము

భక్తులభావములయం దెల్లప్పుడు నీశ్వరప్రకాశమును జూచుచుండఁగలము. శిశువుచేయుప్రత్యేకకార్యములయందెల్ల తల్లి ప్రకాశించుచుండువిధముననే భక్తునియొక్క సమస్తకార్యములయందును పరమేశ్వరుఁడు ప్రకాశించుచుండును. భక్తునిప్రయత్నము లెప్పుడును వ్యర్థములు గావు. ఈశ్వరుఁడు భక్తులపిలుపునకు పలుకుచుండును. భక్తుల యాశయములను పూర్ణమొనర్చును. భక్తుల ఆకాంక్షలను చరితార్థత నొందించుచుండును. ఈశ్వరుఁడు తనంతటతానే భక్తులహృదయాంతరాళములయం దధిష్టించియుండును. ఇందువలన భక్తునిముఖద్వారమున ఈశ్వరుని సౌందర్యమును జూడఁగలము. భక్తుని వాణిగుండా ఈశ్వరవాణిని వినఁగలము. భక్తుని యంగమునుండి ఈశ్వరుని ప్రేమాసారభము నాఘ్రాణింపఁ గలుగు

దుము. స్పర్శమణియగు భగవానుని స్పర్శనము
వలన భక్తుని కబ్బు శక్తికి మేరలేదు కదా !
భక్తుడు హృదయాంతరాళమునందు పరమేశ్వ
రుని ధారణ చేసికొని అనుక్షణమును భగవంతు
నితో కేళి సల్పుచుండుటవలన అనాయాసముగ,
శష్టములను, మరణమును తుచ్ఛముగ చూడఁ
గలుగుచున్నాఁడు. మహారాజాధిరాజుల శిరముల
నలంకరించు మణిమయమకుటములను ధూళి
తో సమముగఁ జూచి పదతాడనము చేయఁగల
శక్తి మహాభక్తునకుఁ గాక మఱియెవ్వరికిఁ
గలదు ?

మహారాష్ట్రజాతీయనిర్మాణకర్తలగు తుకా
రామును, రామదాస స్వామియు, శివాజి
యు, పరస్పర సంబంధముఁ గలిగి మహారాష్ట్ర
జాతీయాంతర్గతమగు భక్తిజ్ఞానకర్తలను ప్రబో
ధింపఁజేసి అఖండ మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య
మును స్థాపింపఁ గలిగిరి. ఈముస్వరిలో తుకా

రామునకును శివాజికిని గల సంబంధమును
 వర్ణించుటవలన వీరి ధర్మాభిలాషయు వైరాగ్య
 శీలతయు వెల్లడి కాగలవు. శివాజియొక్క
 పరాక్రమమును గూర్చియు, బుద్ధిచాతుర్యమును
 గూర్చియు, కార్యనిర్వహణదక్షతను గూర్చియు,
 తఱచుగ వినుచుందుము గాని ఈయన ధర్మాను
 రాగమును గూర్చి మనకంతగాఁ దెలియదు.
 ఈయన ధర్మానురాగమును జూచినచో రాజు
 గాక సన్యాసియైనను, శాశ్వతముగ జాతీయ
 చిత్రపటమునందు చిత్రింపఁబడి యుండునని
 మనము సుస్పష్టముగ దెలిసికొనఁ గలము.

కడుబాల్యము నుండియు తల్లియగు జిజీబా
 యివలన పురాణములలోని కథలను వినుచుండుట
 చేత శివాజీ హృదయమునందు స్వదేశాభిమాన
 మును స్వధర్మనిరతియును, దట్టముగ నాటుకొని
 యుండెను. ఇందువలన స్వధర్మరక్షణార్థము
 స్వరాజ్యస్థాపనమే మార్గమని యెంచి తుకారా

ముని భక్తివలనను, రామదాసస్వామి జ్ఞానము
వలనను, బ్రహ్మోధిపఁ బడుచున్న మహారాష్ట్ర
లకు కార్యనిర్వహణదీక్ష నొసంగి అఖండ
మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమును స్థాపించెను.
శివాజీకి సంరక్షకుఁడుగ నుండి ఆయన భావికా
లోన్నతి కనుగుణమగు శిక్ష నొసంగుచుండిన
వారిలో ముఖ్యుఁడగు *దాదాజీ కొండదేవుఁడు
“స్వరాజ్యస్థాపనా వ్రతము సంపన్నము గానల
యుననినయెడల సాధు పురుషుల దీవనలొందుట

* ఒకప్పుడు తుకారాముని వ్రతమునకు వ్యతిరేకముగ
ఇద్దఱు బ్రాహ్మణ బ్రహ్మచారులు ఈయనయొద్ద అభియోగ
మును దెచ్చిరి. ఈవిచారణయందు దాదాజీకొండదేవుఁడు
తుకారామును స్వపక్షమును సమర్థింపుకొను మని నుడివెను.
తుకారాముఁడు భక్తిరసామృతమును గురియు అభంగముల
ద్వారా తనపక్షమును సమర్థించుకొనుటం జూచి బ్రహ్మ
చారుల ధర్మభావము మారిపోయెను. దాదాజీకొండదేవుఁడు
తుకారాముని సన్మానించి నిందుయ లగు బ్రహ్మచారులకు శిక్ష
విధించెను. కాని తుకారాముని అనురోధమువలన దాదాజీ
కొండదేవుఁడు బ్రహ్మచారులను వదిలివేసెను.

యు వారియుపదేశముల వినుచుండుటయు అత్యా
వశ్యకము” అని శివాజీకి చెప్పుచుండెడివాడు.
ఆ నుడువులను శివాజీ కలహోనైనను మటువక
సాధుసజ్జనసాంగత్యముచేయుచు వారియుపదేశ
ములను శిరసావహించుచుండెను. భక్తశిఖామ
ణియగు తుకారామునికీర్తిని వినినకొలదిని ఆ
యన దర్శనవాంఛ శివాజీకి మిక్కుటమగుచుం
డెను. కావున నొకనాడు తుకారాముడు లోహ
గ్రామమునకు వచ్చియుండెనను వార్తనాలించి
భక్తచామర గజాశ్వములతోడ నాతనిదోడ్చొని
వచ్చుటకు తనమఖ్యోద్యోగి నొక్కనింబంపెను.
భర్తానురాగియు స్వజాతివత్సలుడును నగు శివా
జీని గూర్చి తుకారాముడు కర్ణాకర్ణిగ వినుచుం
డెనేగాని చూచుట తటస్థింపదయ్యె. కాని తుకా
రాముడు బహుజనాకీర్ణమును, మహదైశ్వర్యసం
పన్నమును నగు శివాజీ మహారాజుసభ కేగుట
కిచ్చగింపఁజాయెను. “చంద్రకిరణములకు చకో
రిములపగిది తమదర్శనమునకు శివాజీమహారాజు

నిరీక్షింపుచున్నాఁడు. దర్శనమిచ్చి తనను తనపరి
వారమును ధన్యులుగ నెనర్పవలయునని గోరు
చున్నాఁడు” అను శివాజీముఖ్యోద్యోగియొక్క
వాక్యములవిని తుకారాముఁడు విషమసంధియం
డుఁ దగులొక్క నెను. ఒకవైపున ధర్మానురాగియగు
రాజపుత్రుని యాహ్వానము రాజసభ కేగవల
యునని హృదయము నాకర్షించుచుండెను. రెండ
వవైపున రాజసభ కేగినచో ఉపాయనములను స్వీ
కరింపనలసి వచ్చు నేమోయను భీతి నిరుత్సాహ
పటచు చుండెను.

ఇందువలన నీసందర్భమునం దీయభిప్రాయ
ముగల అధంగముల మూలకముగాఁ దనమానసి
కావస్థను వితోబాదేపునకు నివేదించుకొనియెను.
“ప్రభో! ఇటువంటి వానినెప్పుడు నినుఁగోరను
గదా! నాథా! నన్నేల కష్టములయందుఁ బడ
వైచెదవు? ఎల్లప్పుడు సంసారమునకు దూరమం
దుండుటకే నినుఁగోరుచుందును. మానవుల సాం

గత్యము చేయవలయునను ఆసయేదూరమగు
 చున్నది. విజనవిపినమధ్యమునం దానందముతో
 సంచరించుచుండుటయే నాకు మహానందదాయ
 కము. ఓనాథా! ఛత్రచామరములును, గజాశ్వ
 ములును, దివిటీలును, పుణ్యఫలగమనమునకు
 సహకారులు కావుగదా! ఓపండరినాథా! నా
 కిటువంటి బంధనములేల తగిలించుచున్నావు.
 ఐశ్వర్యమును, సన్తానమును, దంభమును, శూకర
 పురీష సమముగజూచుచుందును. కావున నన్ని
 విపత్తునుండి యుద్ధరింపుము.” ఇట్లు తనమానసికా
 వస్థను విఠోబాదేవునకు నివేదించుకొని స్థిరచిత్తుఁ
 డై శివాజీ యొక్క ధర్మాభిలాషను గొనియా
 డుచు, ధర్మమునందాసక్తినిఁ బురిగొల్పుచు రాజు
 యొక్క కర్తవ్యములను బేర్కొనుచు, నాల్గులిఖం
 గములను రచించి ఆముద్యోగస్థునిచేతికిచ్చి శివా
 జీకడకంపెను. తుకారాముఁడు పంపించిన ఆభంగ
 ములను శివాజీ చదువుకొని పరమానందభరితుఁ
 డై ఆయనను సందర్శించుటకుగాను లోహగ్రా

మమునకు వచ్చెను. శినాజీమహారాజు తుకారా
ముని కడకేగి సాష్టాంగదండ ప్రణామంబునచ్చి
పుష్పహారములచే మెడనలంకరించి స్వర్ణముద్రల
కలశమును పాదములకడనిడి గ్రహింపుడని వేడు
కొనఁజొచ్చెను. అబంగారు నాణెములపాత్ర వంక
నైనను జూడక తుకారాముఁడిట్లనియె “రాజ
పుత్రా ! హరిపదపద్మము లాశ్రయించి మనువా
రల దృష్టికి అణుపరిమాణములగు పిపీలికములును
రాజాధిరాజులును సమానులు. నాకుపాయనమ
గ నెసంగిన ఈసువర్ణముద్రలకును మృత్తికకున
పార్థక్యములేదని తెలిసికొనియున్నాను. హరిభ
క్తులు హరిపదములాశ్రయించి ఆశామోహము
ములకు లొంగకుండుటను నేర్చుకొనియున్నారు.
కావున హరిభక్తులకు సర్వస్వమును విరోశాదే
వుఁడే యగుటవలన నాతని అనుగ్రహమువలన
వారలు త్రిభువనైశ్వర్యముల కధికార్థులైయు
న్నారు. ఆయన భక్తులకు తల్లియుఁ దండ్రు
నై బల మొసంగుచుండుటచేత వారలు అసమాన

బలనంతులనుట నిక్కువము. సమగ్రవై కుంత
మును భక్తులగృహమైయున్నది. విఠోబా యను
గ్రహమువలన భక్తులప్రభుత్వము సర్వత్ర స్థాపిం
పఁబడియున్నది. ధనము, ప్రతాపము, వీర్యము
కలవానికి రాజపదముప్రాప్తించును. విఠోబా
దేవుని యనుగ్రహమువలన భక్తులీమూఁడు లక్ష
ణములు కలిగి రాజాధిరాజులకంటె శ్రేష్ఠులై
యున్నారు. కావున ఇట్టిభక్తులఁ బరితృప్తిపఱుప
వలయునను ఇచ్చ మీకున్నయెడల హరినామ
స్తరణఁజేయుచు తులసిమాలలధరించి ఏకాదశీ
వ్రతము నాచరించుచు హరిదాసుఁడవు గమ్ము.
ఇట్లొనర్చిన యెడల భక్తులు తృప్తిమొందు
దురు.”

మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య స్థాపకుఁడగు శివా
జీమహారాజు నంగి చేతులుజోడించుకొని స్వర్ణ
ముద్రల కలశమును గైకొనుఁడని తుకారాముని
ప్రార్థించునప్పుడు తుకారాముఁ డాకలశమును

క్రేగంటనైనఁ జూడక మహాభక్తులకుఁగల సర్వ
భూతసమదర్శిత్వమును బోధించి హరిపదము
లాశ్రయించి మను మను దృశ్యము కవివర్ణ్యుని
లేఖినివలనను చిత్రకారునికుంచెచేతను అమరత్వ
మునొందుట కర్హముగదా !

తుకారాముని ఉపదేశ శ్రవణమువలన శివా
జీవారుపలుకక యీయనకు ఉపాయన మర్పింపఁ
దలఁచితీసికొని వచ్చిన ధనకనకవస్తువాహనము
లన్నిటిని బ్రాహ్మణులకొసంగిసంక్రీర్తన వినుటకుఁ
గాను మఱియొకదిన మా గ్రామమందుండెను.
ప్రతిరాత్రియు శిష్యవర్గముతోఁ గూడి తుకా
రాముఁడు సంక్రీర్తనఁ జేయుచుండెడివాఁడు. సం
క్రీర్తనా సమయమున భక్తవరుల ముఖవినిస్మృత
ఝాంకారములు విశ్వవీణచు మీటుచుండును.
ఆయనిర్వాచ్యమృదుమధుర ప్రేమానినాదము
శ్రోతల మంత్రముగ్ధులుగ నెనర్చి యానంద
సాగరమున కాకర్షించుచుండును. ఆయానంద

సాగరము దోలలాడుటయేగదా మానవజన్మము
యొక్క సాఫల్యము.

సంకీర్తనా సమయమునం దుచ్చైస్వరమున
“హరీ హరీ” యని ప్రాణనాథునిబిలచు తుకారా
మునిఁ జూచి, శివాజీ విస్మితుఁ డయ్యెను. సమ్మ
ఖినుందున్న రాకుమారుని పిపీలికముతోఁ బో
ల్చుట కణుమాత్రమైనను జంకని తుకారాముని
మానసిక వికాసమును చూచి శివాజి హృదయ
ము మాణిపోయి అక్షోహిణీ సైన్య పరివృతుఁ
డగు రారాజు పదమునకంటె మహాభక్తుఁడగు
తుకారాముని వైరాగ్యపద ముత్కృష్టమైనదని
ఈయన నిశ్చయించుకొని, నిర్జన స్థానమున కేగి
ధర్మసాధనయందు జీవిత శేషమును గడుప
వలయునని సంకల్పించుకొనెను. సంకీర్తన ముగి
యఁగ నే మంగళహారతిని దర్శించి తుకారాము
నకు నమస్కరించి ఛత్రచామరములు మొదలగు
రాజోచిత చిహ్నములను పరిత్యజించి, ఏనెప

మున నెవ్వరును దన్ను సమీపింపఁ గూడదని ఉద్యోగస్థుల కాజ్ఞ యొసంగి, శివాజీ లోహ గ్రామ సమీపమందున్న నిర్జనారణ్యమున కేగెను. ఇట్లు పవలెల్లను నిర్జనప్రకృతिसహవాసమునఁ గాలము గడుపుచు, రాత్రులు సంకీర్తనా సమయమునకు లోహగ్రామములోనికి వచ్చి సంకీర్తనను వినుచుండెను. ఈవిధముగ కొన్ని దినములు గడచునప్పటికి శివాజీ యుద్యోగస్థులు భయపడి యీయన ప్రవర్తనను రాజమాతకుఁ దెలియఁబఱచిరి.

పిడుగునంటి యీవార్తను విని నంతటనే జిజీభాయి శోకాకులచిత్తయై లోహగ్రామమునకు వచ్చి శివాజీ విరాగమునకు, తుకారామునయపదేశములే కారణమని గ్రహించి, ఆయనను శరణుఁ జొచ్చి. “ ఓ భక్తవరా! నాపుత్రుఁడొక్కఁడు. సన్యాస మవలంబించిన నేనెటులు పోషించి మనఁగలను? మావంశము నెవరుద్ధరింతురు? ఈ రాజ్యమును రక్షించువా రెవ్వరు?

ఓనాధువుంగవా! ఈవృద్ధురాలియం దనుగ్రహ
 ముంచి పుత్రభిక్ష పెట్టుము” అని నుడువుచు
 పాదముల పైబడి కన్నీరు కాల్యాలెపార నేడ్చు
 చున్న రాజమాతను లేవదీసి కూర్చుండఁ బెట్టి
 అభయ మిచ్చి శాంత వచనములతోడ తుకా
 రాముఁడు “మాతా! శివాజీ సంకీర్తనా సమయ
 మున కిక్కడకు వచ్చును. కావున నేనాయనను
 సమీపదేశములవలన తిరిగి సంసారము నందుఁ
 బ్రవేశ పెట్టుదును. కాబట్టి మీరు నిశ్చింతతో
 విఠోబాదేవునిపై నిర్భరపడి హరినామస్మరణఁ
 జేయుచుండుడు” అని చెప్పెను. ఆ మాట
 గాల్గించి రాజమాత విఠోబా నామమును స్మరిం
 చుచు దుఃఖమును వీడి పుత్రునికొఱ కెదురు
 చూచుచుండఁగా ఆ రాత్రి సంకీర్తనా స్థలమునకు
 శివాజీ వచ్చెను. తుకారాముఁడు శివాజీని జూచి
 సంసార సముద్రము దాటుటకు సత్కర్తవ్యే
 నావ. స్వధర్మ పరిపాలనముకంటె పరిత్రాణకు
 వేఱు మార్గము లేదని శాస్త్రము లుద్ఘోషించు

మన్నవి” అని నుడువచు, ప్రథమమున బ్రాహ్మణధర్మములను బోధించి తదుపరి క్షత్రియధర్మములను బోధించుట కుపక్రమించి ఇట్లనియెను.

“సముఖమందున్న యుద్ధమున శత్రువులను జయించుటయు, ప్రజాపాలనమును క్షత్రియుల ధర్మములు. సుఖాభిలాషియగు వ్యక్తి నిజావయవపరిపుష్టిని జూచికొని తృప్తి నెందు విధముననే, రాజులు సముదాయ ప్రజాసౌఖ్యమును జూచి యానందమునెందుచుండవలయును. సదసద్వివేకములతోఁ గూడుకొని ప్రజాపాలన మొనర్చుటకంటె క్షత్రియులకు మహత్తర ధర్మమింకొకటి లేదు. క్షత్రియులు సత్యనిష్ఠ గలిగి ప్రజాసుఖమే తమ సుఖముగ భావించి సర్వభూత దయఁ గలిగి సర్వకాల సర్వావస్థలయందు హరినామ స్మరణఁ జేయుచు భగవత్కరుణకుఁ బాత్రులై మనవలయును. కావున నిట్టివారి విషయమునం దరణ్యావాసము ప్రయోజనకారి కాదు. కనుక పేరికి భగవానుఁడు స్వయముగ

బుద్ధిప్రాభవమున శివాజీ పట్టుబడక తప్పించు
కొనెను. ఇందువలన శివాజీ మహారాజయొక్క
ధర్మాసక్తియు, ఈశ్వరభక్తియు, తుకారాముని
సంకీర్తనాశక్తియు వెల్లడి కాగలవు.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

—o—o—o—

చిరకాలమునుండియు భారతవర్షమునందుతీర్థ
మాత్రాస్థానములు ధర్మమహాసభలై యున్నవి.
ఈసభలయందు భారతవర్షీయవిభిన్న ధర్మసాం
ప్రదాయిలు తమతమ ధర్మమార్గములలోని నూ
తనావిష్కార తత్వములను బ్రదర్శించుచుండిరి.
ఈధర్మప్రదర్శనములు భారతీయుల ధారావాహిక
సార్వజనిక దృష్టిని అపరిచ్ఛిన్నమునుండి పరిచ్ఛి
న్నముకును పరిచ్ఛిన్నమునుండి యపరిచ్ఛిన్నము
కును జూపుచు భారతీయుల జాతీయధర్మ భావము
లమొక్క క్రమోన్నతిని దెలుపుచుండును. కొంద
ఱు మహాపురుషు లీధర్మవిప్లవములను భూతభవి
ష్యద్వర్తమానకాలములయందు సమన్వయించి
సమన్వయ సిద్ధాంతములను వెలిబుచ్చుచుండిరి.
కొందఱు పరిచ్ఛిన్నముతోగూడిన తమసాంప్ర

దాయకధర్త భావమునందే అపరిచ్ఛిన్నమును జూపుచుండిరి. ఇట్లు సాంప్రదాయకధార్త కులందఱు పరస్పరసాహాయ్యమువలన నూతన వికాసమును బొందుచు, జాతీయతాధర్త శక్తిని విజృంభింపఁ జేయుచుండిరి. ఇట్టి పుణ్యక్షేత్రములలో నేటికిని పవిత్రతమముగ పరిగణింపఁబడుచు హిందువుల యొక్క క్రమోన్నతిని దెలుపుచు ధారతజాతీయధర్త భావమునకు కేంద్రస్థానమనఁ జేయునది వారాణసిపురము. వైష్ణవులు శైవులు మొదలగు వారలకు వేత్సేఱు పుణ్యక్షేత్రములు కూడఁ గలవు. అట్టివానిలో పండరిపురము మహారాష్ట్రదేశీయ వైష్ణవులకు పరమపవిత్రస్థలము.

పండరిపురనాథుని యుత్సవమునకు వేలకొలది భక్తులు సమావేశమగుచుండిరి. ఒకానొకసమావేశమునందు ప్రఖ్యాతికెక్కిన జ్ఞానియు, భక్తుడును, శివాజీమహారాజునకు దీక్షాగురువును అగు రామదాసస్వామియు, తుకారామును బరస్పరదర్శనమువలన ధన్యులైరి. ఈ యుత్సవమునందు

సమావేశమైన భక్తులెవరి పంథానుసారముగ
 వారు సంకీర్తనను జేయుట కుపక్రమించిరి. తు-
 కారాముడు తనయభ్యాసానుసారముగ భక్తుల
 తోఁగలసి సంకీర్తనఁజేయుచు హరికథలు చెప్పు-
 చుండెను. ఒకదినమున భక్తులందఱు తుకారా-
 ముని సంకీర్తనమునందు జేరి పరమప్రీతినొంది మ-
 ఱుసటిదినసంకీర్తనాభారమును రామదాసస్వా-
 మిపై నిడిరి. మఱుసటిదినము భక్తులయాజ్ఞ ప్ర-
 కారము రామదాసస్వామి ప్రాముఖ్యతను వ-
 హించి సంకీర్తనను నడపెను. ఇట్లు భక్తులంద-
 ఱును గలసి కొన్నిదినములు సంకీర్తనఁజేయు-
 చుండ శ్రీకృష్ణాష్టమివచ్చెను. ఈదినమున భక్తుల
 యాహ్లాదమునకు మేరలేదయ్యె.

భక్తులందఱు ఉపాకాలముననే స్నానమాడి
 తిలకములఁ దీర్చి తులసిమాలల ధరించి పరస్పర
 గాఢాలింగనములొనర్చుకొనుచు పెద్దలకు వం-
 దనములర్పించుచు, “హరేకృష్ణా” అని హరినా-
 మస్మరణఁజేయునప్పుడు వేలకొలది స్త్రీపురుషు

లక్ష్మోఃగూడిన యుత్సవరంగమంతయు కృష్ణనా
మమునఁ బ్రతిధ్వనించుచుండెను. పాదముల గజ్జె
లుకట్టుకొని తంబురమీటుచుఁ జిటికెలవాయిం
చుచు హరినామమునుబాడుచు నృత్యముజేయు
చుండు భక్తవరుల వీక్షింపఁ బ్రేక్షకుల హృద
యములు తాండవమాడుచుండెను. మృదుమ
ధురవచోగుంభనల భక్తిరసములొలుకు హరి
కథల నాలించినకొలందిని ప్రేక్షకు లున్నతులై
విరామములేక హరినామమునుచ్చరించుచుండిరి.
శ్రీమత్తహాభాగవతములోని శ్రీకృష్ణజననమును
జనువునప్పుడు సందర్భానుసారముగ భక్తులక
న్నీరు మున్నీరై పారఁ జూపరుల హృదయక్షేత్ర
ములయందు భక్తిరసమునెల్లువలై ప్రవహించుచుం
డెను. గోపికల వేషములను ధరించి విరహగీతము
లఁబాడుచు కోలాటమువేయుచుండు భక్తవరు
లనుజూచినకొలఁదిని చూపరు లానంద పరవశులై
ప్రేమగీతములఁబాడుచు చేతులఁదట్టుచు నాడు
చుండిరి. కొందఱుభక్తులు “శ్రీకృష్ణఁడవతరించె

ను” అని కేకలిడుచు అటచుచు పరుగిడుచు. త్రో
 వకడ్డమైన వారిని కౌగిలించుకొని “శ్రీకృష్ణుడు
 దయించెను కుశలముగ బృందావనముజేరెను”
 అని నుడువుచు చెట్టుపుట్టలకుఁగూడ నీసువార్త
 నుజెప్పుచుండిరి. ఒకభక్తుడు భీకరాకారమును
 దాల్చి మనచిన్ని కృష్ణుడు శకటాసురుని సంహ
 రించెననియును ఇంకొకఁడు మనగోపాలకృష్ణుడు
 పూతననుఁ బరిమార్చెననియును. వేఱొకఁడు మన
 బాలగోపాలుఁడుధేనుకాసురుని వధించెననియును
 శ్రీకృష్ణుని విజయవార్తలను జాటునప్పు డంద
 టేకగ్రీవముగ మనగోపాల కృష్ణుడు బలరాము
 నిఁగూడి మధురాపురమున కేగి రజకుని హత
 మొనర్చి కంసునివధించెను, అనియటచుచు
 “కృష్ణా, కృష్ణా” యని భూమికంపింప నృత్య
 ముజేయుచుండిరి. తుకారాముడు భక్తుల
 వంకఁ జూచి భీష్మద్రోణాశ్వత్థామకర్ణశల్యదు
 ర్యోధనభీమసేనులతోఁ బ్రకాశించుచున్న కురు
 పాండవ వాహినీమధ్యమునందు ధవళాశ్వముల

పగ్గంబులచేఁ బూని నెగలపైనుండి గిరగిర
ద్రిప్పి గుట్టములనదలించు చేకోలనాపి పాండవ
మధ్యమునకు భగవద్గీతావాగమృతంబు వర్షింపఁ
జేసి దివ్యదృష్టి నెసంగి విశ్వరూపమునుజూపి
చెనని యుచ్చైస్వరమున నఱచి చెప్పునప్పుడు
భక్తులెల్లరు శ్రీకృష్ణునివిశ్వరూపంబును సంద
ర్శించి జయజయనినాదములుచేసిరి. ఆబాలగోపా
లము అనందలహరింబడి మైనుటచి ప్రేమసింధు
వునందు సంగమించుచుండిరి.

భక్తులెల్లరు మైనుటచి యున్నత్తులె
అటచుచు గంతులువేయుచు, బరుగిడుచు, నవ్వు
చు, అవ్యక్తముగ మాట్లాడుచు, భౌతిక దేహం
బులనుటచి పరమేశ్వరాయత్తచిత్తులై నార
దాది దివ్యమునులంగలసి పుణ్యాతీర్థంబులందిలకిం
చుచు, బృందావనమార్గంబున నిర్గమించుచుండిరి.
ఇట్లు శ్రీకృష్ణుని సందర్శనార్థంబరుగుచు, నిర్మల
వీరదసీలజలకల్లోలకలకలస్వనములతోడ మత్త

కాసినింబోలె మందగామియగు యమునానదీతట
 తరుచ్చాయల నొంటికాలిపైబరువూని, రెండవ
 కాలిబొటమన వ్రేలు భూమిపై నానించి మడమ నా
 డింపుచు, గంభీరనీలగగనంబుపైఁ బోవుపయో
 ధరంబుభంగి మోముపై ముంగురులుజీరాడఁ
 వేణుగానంబుచే మానవజాతినంతయునాకర్షించి
 ఆడించుచున్న జగన్తోహనమూర్తియగు శ్రీకృ
 ష్ణుని చిఱునవ్వును నిబిడాంధకారబంధురంబగు
 నిశీధివేళమెఱయు మెఱపువలె సందర్శించిరి.
 కాని వారికన్నులకరువుతీరుటెట్లు? చేజక్కిన
 మణి జారిపోయినటులఁ బరితపించుచుండ ఆల
 మందలలోని యంభో రవములను విని యులికి
 పడి పకపక నవ్వుచు జౌదవ్వుల బృందావన
 మునుసందర్శించి, శ్రీకృష్ణా! శ్రీకృష్ణా! యని పిలు
 చుచు, ఆలమందలమధ్య సృత్యముఁజేయుచు
 మురళీనాదముచే నైంద్రజాలకునివలె భక్తు
 లెల్లఁచే సృత్యముఁజేయింపుచున్న వేణుగానలో
 లుని మృదుమధుర వేణుగానస్వనము చెవులసోకి

నంతనే వెట్టులై పనిపాటలుమాని పసిపాపలపీడి.
తండోపతండములుగ పారివచ్చు గోపికాబృంద
మునంగలసి బాలగోపాలుని దరిజేరి వేణుస్వర
మున స్వగసమ్మేళనమొనర్చి జడకోలాటమువేయు
చు, “ప్రాణనాథ బిరానబ్రోవవే” అనిపాడుచు
మధురభావమునందోలలాడి మహాభావమునందు
నిమగ్నులైరి.

భక్తుల యున్నాదమునకు మేర లేదు. వారి
చర్యలు భావనాతీతములు. వారి రాజ్యము మన
రాజ్యము గాదు. ప్రేమరసమును చవిజూచిన
వారలే వారి యున్నాదమును చెలిసికొనఁ గలరు;
వారి చర్యల కానందింపఁ గలరు. వానిని నాబోంట్లు
యొక్క లేఖని యెట్లు వర్ణింపగలుగును? అయి
నను ఒక్కటిమాత్రము చెప్పఁగలను. ఆదినమున
భక్తులెల్లరు చెట్లు పుట్టలు, ఇండ్లు వాకిండ్లు, మ
నుష్యులు మృగములను భేదమును మఱచి యే
చెట్టును జూచినను, యేపుట్టను జూచినను, యేమృ

గమును జూచినను, యేమనుష్యునిఁ జూచినను,
 విశ్వపతి నే సందర్శించిరి. నమస్కరించిరి. ప్రసంగిం
 చిరి. నేవఁజేసిరి. రారాయని నోటినిండఁ బిలచి స్నే
 హము నెఱపిరి. ఆడుకొనిరి. ఆలింగన మొనర్చిరి.
 ముద్దిడుకొనిరి. కొంతవడి కోపతాపములఁజూపిరి.
 తిరిగి గాఢాలింగన మొనర్చుకొనిరి. ప్రాణనా
 థుని దర్శన స్పర్శనములవలనఁ దన్మయత్వము
 నొందిరి. పిమ్మట భక్తులనుకరించునది మహా
 భావము. దానిని నేనెట్లు చెప్పగలను? అది యని
 ర్వాచ్యము. అవాగ్మానఁ సగోచరము. కావున
 వ్రాయుటెట్లు? అనుభవించియే గ్రహింపవల
 యును.

ఈదినము రాత్రి భక్తులు భాగవతము నాడిరి.
 ఇందు కొందఱు కృష్ణుఁడు, బలరాముఁడు, నందుఁ
 డు, యశోద మొదలగు వేషములను ధరించిరి. మన
 తుకారాము గోపికావేషమును ధరించెను. గోపి
 కావేషమును ధరించి నృత్యాభినయములతోడ

భావోన్మత్తుడై యున్న ఈయన ముఖవినిస్మృత
యభంగములు శ్లోతలఁ దన్తయత్వము నొందిం
చుచుండెను. ప్రఖ్యాతికెక్కిన మహాభక్తులందఱు
బాలకులవలె నృత్యగీతాభినయములతోడ, ప్రేమ
రసమును గ్రోలి తమ తమ స్థానములకేగిరి.
ఎల్లరు తుకారాముని జీవన్ముక్తుడని తలంప
సాగిరి.

రామదాసస్వామి “రామాయతీ” పంథావ
లంబకుండగు సన్యాసి. ఈయన బ్రాహ్మణవంశ సం
భూతుఁడును, మహా విద్వాంసుఁడును, శివాజీ
మహారాజునకు దీక్షాగురువునై యుండెను. ఈ
యన ప్రథమావస్థయం దొకింత స్వపంథాను
రాగమును గలిగియుండుట వలన నీయన
శ్రీరామచంద్ర విగ్రహమునకుఁ గాక మఱియే
విగ్రహమునకును నమస్కరింపఁడయ్యె. కాని
యీయన పండరిపురమున భక్త సమావేశము
నందు కలసినప్పటినుండియు చిత్తపరివర్తనయై
పండరిపురనాథుని దర్శించి యిట్లనియె.

“మనోమోహనశ్యామసుందరమూర్తియగు శ్రీరామా? చాపమును బాణములను పరిత్యజించి యీ యిటుక పీఠముపైని శయించినావా?” అని నుడివి నమస్కరించి పండరిపురము నుండి వెడలునప్పుడు “నమస్తలములు పరమేశ్వరుని శక్తితోఁ బరిపూర్ణములై యున్నవి. కనుక నేనేతీర్థముల కేగుదును” అని నుడివెననియును, తుకారాముని సాంగత్యమువలననే యీ యన చిత్తపరివర్తనఁ డయ్యెననియును జెప్పుదురు.

ఇంకొకపరి యేకాదశీ యుత్సవ సందర్భమున తుకారాముఁడును రామదాసస్వామియు శివాజియుఁ గలిసికొనిరి. ఆయుత్సవమునకు వచ్చిన భక్తమండలిని శివాజీమహారాజు సత్కరించి వారికి తగు సదుపాయము లొనర్చెను. ఆయుత్సవమునకు అనేక మంది సన్యాసులు వచ్చి యుండిరి. రామదాసస్వామి శిష్యురాలగు “అకాబాయి”

అను సన్యాసిని రామదాసస్వామి విరచితముగ
 “దాసబోధ” అను గ్రంథమును శ్రావ్యముగఁ
 జదివి వినుపించెను. శివాజీ మహారాజు “పాకర్
 గడము” అను పేరుగల గిరిదుర్గమునందు క్రీరామ
 చంద్రమూర్తి దేవళముఁ గట్టించి ప్రాణప్రత్యక్షా
 త్సవమునకు, భక్తులు జ్ఞానులు సంగీతపాటకులు
 విద్వాంసులు మొదలగువారి నెల్లర నాహ్వానిం
 చెను. ఉత్సవమునకు వచ్చిన వాండ్రలో రామ
 దాసస్వామి శిష్యురాండ్రగు అకాబాయియు,
 వేణూబాయియు, స్వయముగ సంకీర్తనమును
 జేసి భక్తిరసామృతమును ప్రవహింపఁజేసిరి.
 అనేక మంది సంగీతపాటకు లొకటిగాఁ గూడి సా
 కీర్తనను సలిపిరి. కాని భావోన్మత్తుడగు తుకా
 రాముని యసదృశ సంకీర్తనము శ్రోతల మంత్ర
 ముగ్ధులుగ నెనర్చుటవలన నెకమాసమువఱకు
 తుకారాముని సంకీర్తనము ప్రతిదినమును జరుగు
 చునే యుండెను. ఉత్సవాంతమున ఛత్రపతి
 శివాజీ మహారాజు బ్రాహ్మణులను భక్తులను

సన్యాసులను జ్ఞానులను ధనకనకవస్తువాహనములతోడఁ బూజించి తుకారాముని బూజించుటకు గాను స్వర్ణముద్రలను సిద్ధపఱచి నాలుగు గ్రామము లర్పింపనెంచి యుండెను. కాని తుకారాముఁ డీ సడిని గ్రహించి యేరికిఁ దెలియకుండ పలాయనుఁ డయ్యెను. ఇందువలన శివాజీ మితి లేని పరితాపమును బొంది తన పరితాపమును రామదాస స్వామికి నివేదించుకొనెను. ఈసందర్భమునందు శివాజీకి రామదాసస్వామి “త్త్రైలోక్యసంపదలను గూడ ధార్మికులు తుచ్ఛముగఁ జూచు చుందురు. వితోబాభజనా నిరతుఁడగు తుకారాముఁడు చతుర్విధ ముక్తులనే సామాన్యముగఁ దలచునప్పు డీ యైహిక సంపదలయం దాయన గౌరవమును జూపునా” అని చెప్పెను.

ఆషాఢ కార్తీక మాసములలో పండరిపురమున జరుగు యేకాదశీ యుత్సవములకు తుకారాముఁడు తప్పక ఏగుచుండెడి వాఁడు. ఒకమారు

శరీరాస్వస్థత వలన మంచమునుండి దిగజాలక
 విఠోబా దర్శనమున కేగఁ గల శక్తి లేదు గదా
 యని పరితపించుచుండెను. ఇట్లుండ నెక యేకా
 దశికి భక్తులు భజన జేసికొనుచు రాజమార్గ
 మున పండరిపురమున కేగుచుండు తటి మృగంగ
 తాళముల శబ్దములను విని మంచము మీఁదఁ
 బడియున్న తుకారాముఁడు చివ్వున లేచి రాజ
 మార్గములోనికి పడుచు తూలుచు వచ్చి భక్తుల
 తోడ, నావాక్యములుగ విఠోబా దేవునితో నిట్లు
 విన్నవింపుఁడని పలుకఁ దొడంగెను. “ విఠోబా
 దేవుని యెదుట నేనేమి యపరాధ మొనర్చితిని ?
 ఏకారణమువలన విఠోబాదేవుఁడు తన దర్శనము
 నుండి నన్ను వంచించెను. నాయు దనుగ్రహించి
 కొంచెము బల మొసంగినచో పండరిపురమునకు
 పరుగిడుచు వచ్చి విఠోబాదేవునిఁ గన్నులార ను
 దర్శించి భక్తులతోడ గలసి నృత్యముజేయు
 దును” అని నుడువుచు నిరువది నాల్గభంగ
 ములు గల యుత్తరమును విఠోబాదేవునకు నమ

ర్పింపుడని యిచ్చెను. ఆ యభంగములలో నాలు
గభంగముల సారమీ క్రింద నుదహరించుచు
న్నాను.

“నన్ను చూచుటకు మీకిష్టము లేనియె
డల నన్నేల పుట్టించితిరి? నా లేములకొఱకు నే
నెవరి ముఖము వంకఁ జూచుచుందును?
నాకష్టములను విని నన్ను పరామర్శించియాద
రించు వారెవరు? ఓదేవా! నీవు నన్ను పరిత్య
జించినవో నేనెవరి శరణుఁ జొత్తును? నన్నెవ
రాదరించి దగ్గఱకుఁ బిలతురు? నాకష్టము
లెవరు తెలిసికొందురు? సంకటములనుండి
నన్నుద్ధరించు వారెవరు? ఓపాండురంగా! నా
మనోభావముల నీవే తెలిసికొనఁ గలుగుదువు.”

“నిన్ను చూడవలయునను కోరిక నాహృద
యమును దల్లడిల్లఁ జేయుచున్నది. కాని యది
పూర్ణముగానందువలన నామన మస్థిరమైయు
న్నది. నా మనము మంగలమునఁ బెట్టి వేచు

చున్నట్లున్నది. నే నేపాపమును జేయుట వలన నాకన్నులు నీమూర్తిని చూడజాలకున్నవి? నా కపాల లిఖితమును గూర్చి యేమనియెదవు? ఎందువలన నాపాదములు పండరి పుర మార్గమున నడచుట లేదు? ఎందువలన నా మస్తకము సీచరణము లానుట లేదు? ఎందువలన సీకు నమస్కరించి నాహస్తములు ధన్యత నొందుట లేదు? ఎందువలన నాజిహ్వా సీకీర్తిని గానము చేసి పవిత్రత నొందుట లేదు? ఓప్రభో! ఎప్పుడు నీమహాద్వారమునఁ బడి సాష్టాంగదండ ప్రణామం బొచరింతును?

“అనేక దినములనుండి నీ నాక్యములనే నమ్మి యున్నాను. కాని ఓ పాండురంగా! నాపై నుదాసీనభావముఁ జూపుచున్నావేల? నాపై నింత కౌఠిన్యమును జూపుట న్యాయమా? నన్ను మఱచితివా? ఓ గోవిందా! నీవెట్టి గురుతర కార్యమునందు మునిగియున్నావు? నీ సంతానము వృద్ధి యగుటవలన నన్ను త్యజించితివా?”

“నేనుధనికునియింటజన్మించి నిర్ధనుడనై తిని.
 జగత్తునం దీకథతోఁబాటు నీకీర్తి వ్యాపించినది.
 ఇప్పుడు నన్నెవ్వరు కలియుటలేదు. నీయాహ్వాన
 ము రాలేదు. ఇట్టి స్థితియందు నాజీవనము కేవ
 లము తుచ్ఛముగదా! నేను నీదర్శనాభిలాష
 తోఁగంతగతప్రాణుడనై యున్నాను. నామనము
 నీచరణ సన్నిధానమునకుఁబరుఁగిఁబుచ్చున్నది నీద
 ర్శనోత్కంఠత నన్నుధైర్యచ్యుతినిగ నెనర్చుచు
 న్నది. హేపాండురంగా! ఏవిధముగ ధైర్యచిత్తుఁ
 డ నగుదును? ఏల నావాక్యములను పెడఁచెవినిఁ
 బెట్టుచున్నావు? ఇట్టిస్థితియం దేమిచేయుటకర్త
 వ్యమో దెలిసికొనఁజాలకున్నాను.”

భక్తులు తుకారాముని యాజ్ఞావడసి పండరి
 పురమున కేగుమార్గమున నిర్గమించు చుండిరి.
 వితోభా దర్శనవాంఛ మిక్కుటమగుటవలన తు
 కారాముఁడు నిలుపఁజాలక భక్తులవెంటఁబడి
 నడచుట కుపక్రమించెను. గ్రామమును దాటి

చాటక పూర్వమే తుకారాముఁడు నడువఁజాలక
పడిపోయెను. పడిపోయిన తుకారాముని గృహ
మునందుంజేర్చి భక్తులు పండరిపురమేగి యీ
యనపంపించిన యిరువదినాలు గభంగములను
విఠోబా దేవునకుఁజదివి వినిపించిరి. తిరిగి శిష్యుల
వలన నుత్సవ వివరములు విని తుకారాముఁ
డానందభరితుఁ డయ్యెను.

సాధారణ ప్రజలు తుకారాముని అతాకిక
భక్తిసంపన్నుఁడని యెంచి యీయన శిష్యునర్గ
మునఁజేరుచుండిరి. కడు దూరదేశములనుండి
గూడ రోగములు పోవునను దలంపున రోగాత్తు
లును, పుత్రులుకావలయునను దలంపున పుత్ర
హీనులును నచ్చి తుకారాముని శరణుజొచ్చి
చుండిరి. వైరాగ్య పరిపూర్ణుఁడగు తుకారాముని
అభంగములు పశువుల కాపరులు మొదలు రా
జాధిరాజుల వఱకును బాఱుచు ఆత్మోన్నతి నొం
దుచుండిరి. రేయింబవలను భేదములేక ప్రజ

లు గుంపులుగుంపులుగ వచ్చి తన్నుఁజుట్టికొనితమ
 కష్టములను విన్నవించుకొనుచుండుటవలన వి
 రాగమునఁ గాలము గడుపనెంచియున్న తుకారా
 మునకు మనస్సంకటము మిక్కుటమై “ఓప్రభో!
 ఆలస్యము చేయుటేల? నన్ను వైకుంఠమునకుఁ
 దీసికొనిపోమ్ము” అని కేకలువై చుచుండెడి వా
 డు. అనవరతవ్రతములు ఉపవాసములు జాగ
 రణ మొదలగు వానివలన నీయన శరీరము క్రమ
 క్రమముగ క్షీణింపఁజొచ్చెను. భక్తబృందము
 సమావేశమైనంతటనే యున్నట్లుండై సంకీర్తనను
 ప్రారంభించి నూతన అభంగములను జెప్పుటవలన
 మానసిక శ్రమ మిక్కుట మయ్యెను. శక్తితఱిగిన
 కొలఁదిన తన ప్రవాసకాలము పూర్తియైనదని
 గ్రహించి యున్నస్థలమునందుండక “నేను వైకుం
 ఠమునకేగుచున్నాను.” అని యపుడపుడు నుడు
 వ్రచుండెడివాడు.

లోహగ్రామవాసులు తుకారాముని విడచి
 యుండఁజాలక పలుమారు తమగ్రామమునకుఁ

దీసికొనివెళ్లుచుండిరి. వీరి ధర్మాభిలాష కానందము
ను బొందుచు ఆహ్వానమువచ్చినంతటనే యీ
యన శిష్యుజనపరివేష్టితుడై లోహగ్రామమున
కేగి సంకీర్తనను జేయుచుండెడివాడు. ఈయన
అభంగముల యందనేకములు లోహగ్రామవాసు
లను గూర్చి చెప్పినవైయున్నవి. తుకారాముడు
పరలోకగమనమునకు బూర్వమొకమాసమీగ్రా
మమందే యుండి సంకీర్తనను జేయు చుండెను.
అక్కలమున మహారాష్ట్రదేశముయొద్దములలో
దేలుచుండుటవలన నెచ్చటజూచినను దోపిడులు
నరహత్యలు మొదలగుఘోరకార్యములు నిత్య
కృత్యములై యుండెననుట యతిశయోక్తిగాదు.
తుకారాముడు నివసించియున్న కాలముననే లో
హగ్రామమును మహమ్మదీయులు కొల్లగొట్టిరి.
ఇందువలన ననేకవిధములగు కష్టనష్టములకుఁ బా
ల్పడి పరితాప మొందుచుండు వారినిజూచి యీ
యన యీవిధముగ నుడివెను. “నష్టమైనధనము
కొఱకు పరితపించుట ధర్మముగాదు. కలిగిననష్ట

మంతయు భగవద్విధానము వలననే సంభవించినదని తలంపుడు. పోయినధనమంతయు భగవంతుని సేవకొఱకు వినియోగింపబడినదని తలంచి దుఃఖమునుమానుడు. సుఖదుఃఖముల కంతరాత్మసితుడగు భగవానుడేభోక్త. శరీరము నిప్పులయందుఁబడి కాలునప్పు డాదుఃఖము నాతఁడే పొందుచున్నాడు. కావున దుఃఖములెప్పుడు జీవునకుఁజెందవు. అనాయాసముగ భగవానుడు లభ్యమగుచున్నప్పుడు ధనముపోయినను విచారమేలయుండవలయును? ఈఘటననుబ్రత్యక్షముగఁజూచుటవలన తుకారామనిస్వభావసిద్ధమగు కోమలహృదయము విచలితమయ్యెను. శత్రుహస్తచ్యుతమగు గ్రామముయొక్క దృశ్య మతిశోచనీయముగదా? భక్తావశేషమైన భవనములను, పాడైన సన్యతేత్రములను చూచునప్పుడును, తలిదండ్రుల నెడఁబాసిన బాలురయొక్కయు భర్తలఁ గోల్పోయిన భార్యలయొక్కయు భార్యలఁ గోల్పోయిన భర్తలయొక్కయు నార్తనాదములు వినునప్పు

డును. ఎట్టి పాపాణశ్చదయములైనను బ్రద్దలగు
 ననుట వింతగాదు. తుకారాముఁ డీహృదయభేద
 కమగు దృశ్యమునుజూచి ‘ఓప్రభో! మర్త్యలోక
 మునందు నివసింపవలయునను ఆశపూర్తియైనది.
 నన్నిఁక వైకుంఠమునకుఁ దీసికొనిపోము. ”
 అని వితోబా దేవుని ప్రార్థింపజొచ్చెను. లోహ
 గ్రామములోని మహాభక్తులలో కొందఱు
 తుకారాముని సాంగత్యమును విడనాడియుండఁ
 జాలక ఈయనను వెంబడించి దేహూగ్రాహూ
 మునకు వచ్చిరి. ఈయన దేహూగ్రామమునకు
 వచ్చిన తర్వాత శ్రీకృష్ణనియుత్సవము ప్రారం
 భమయ్యెను. సాధారణముగ నీయుత్సవమునం
 దసహ్యాములైన కార్యములు జరుగుచుండుట
 యాచారమైయుండెను. కాని తుకారాముని నే
 తృత్వమువలనఁ బ్రేక్షకులెల్లరు నిర్మలభక్తిరస
 మునం దోలలాడిరి. ఉత్సవసమాప్తి దినమునం
 దహూరాత్రము లభంగములు తుకారాముని

ముఖవినిస్సృతములగుచుండెను. ఈయభంగములు
 “కాయబ్రహ్మకరణీ” (కాయమును బ్రహ్మకర్షించుట) అనునామమునఁ బరగుచున్నవి. మంగళ హారతి సమయమునందీయన యుచ్చైస్వరమున హరినామమును సంస్కరించుచు నృత్యమును జేయుచు పాటలుపాడుచు “నేను వైకుంఠమున కేగుచున్నాను. రాదలఁచినచోద్వరితముగరమ్ము” అనిశిష్యులచేత భార్యకు వర్తమానమిచ్చి వైకుంఠగమనోత్సకుఁడై సంకీర్తనను జేయుచుండెను. ఇంతకు పూర్వము కొలఁది దినములనుండి తుకారాముఁడేతీర్థమున కేగుచున్నను, “నేనువైకుంఠమున కేగుచున్నానని” చెప్పుచుండుటవలన ఇప్రుయనయేదియో నూతనతీర్థయాత్ర కేగుచున్నాఁనని తలంచి జిజీభాయి యేవిధమగు పరితాపము నొందక “గర్భిణిగనున్న నేనేవిధముగ పిల్లలను వదలితమతోవత్తును?” అనిప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఈవార్తనందికొని పరివేష్టితులగు వారలఁజూచి తుకారాముఁడిట్లనియె. “అన్నలారా! నేను వై

కుంతమున కేగుచున్నాను. ఇంక తిరిగి మిమ్ముగలసి
సంకీర్తనఁజేయఁ బోను. నేను వై కుంతమున కేగు
చున్నాను. వై కుంతమున కేగుచున్నాను. హరి
నామస్తరణయే సమస్తమానవులకు శరణ్యము.
పాండురంగనాథుని శరణుజొచ్చి మనుఁడు. శిష్యు
లారా! నేనేగుచున్నాను. బందుగులారా! నాకు
సెలవు. స్నేహితులారా! సెలవు. నేనిప్పుడమర
థామమున కేగుచున్నాను. నా భార్య యిచ్చట
నేయున్నది. ఆపెకు గృహకార్య నిర్వాహక
చతురత లేదు. మృదుమధురముగ మాట్లాడఁ
జాలదు. నే ననేకవిధముల నామెకు ఋణపడి
యున్నాను. ఈ యిహలోకమునం దామెను
మీరుగనిపెట్టియుండుఁడు.” అని చెప్పుచు సాష్టాం
గదండప్రణామంబొనర్చి పుట్టినింటికేగు జన్మనిం
బోలె చిఱునవ్వులొలయ వితోబాదేవునకు నమ
స్కరించి సెలవుగైకొనుచున్నానని నుడువుచు
సంకీర్తనఁజేయుచు ఉత్సవస్థలమునుండి బయలుదేరి
౧౬౪౯ క్రీ॥ ఫాల్గున బహుళవిదియ ఉషఃకాల

మున ఇంద్రదాణీనదీతటమును జేరెను. ఏదియో
 దుర్ఘటయాత్ర కేగుచున్నాఁడనియెంచి శిష్యులీ
 యత్నమును నివారించఁ బ్రయత్నించిరిగాని యా
 ప్రయత్నములు నిష్ఫలములయ్యెను. ఇంద్రదాణీనదీ
 తటమునుఁ జేరి భక్తులఁగలసి యుచ్చస్వరమున
 విఠోబాను బిలచుచు నృత్యముఁ జేయుచు మైమఱ
 చియుండుతఱి అంతిమప్రార్థనానూచకముగ నెక
 యభంగము తుకారాముని ముఖవినిసృతమయ్యె
 ను. ఆయభంగరసామృతమును బానముచేసి బా
 హ్యవిషయజ్ఞానశూన్యై భక్తులెల్లరు నృత్య
 ముచేయుచు గీతముల బాడుచుండునమయమున
 మహాభక్తుఁడును మహారాష్ట్రజాతీ యోద్ధారకుఁ
 డునగు తుకారాముఁడనంత కాలసాక్షి యగు
 ఇంద్రదాణీనదీ సలిలముల “జలసమాధి” నొనర్చి
 అనంతప్రేమసాగరమున విలీనుఁడయ్యెను. ప్రతి
 వత్సరమిప్పటికిని దేహూగ్రామమునందీయన జ్ఞా
 పకార్థము ఘాల్గునబహుళవిదియ రోజున గొప్ప
 యుత్సవముజరుగుచున్నది. తుకారాముఁడు గర్భి

ణిగనున్న భార్యనుజూచి: “ సీగర్భమునందున్న పుత్రుఁడు మహాభక్తుఁడగును. కావున వానికి నారాయణుఁడని పేరుఁబెట్టుము” అని నుడివినటుల నెఱతు. కారాముని భవిష్యద్వాణి సఫలమయ్యెను. నారాయణుఁడు మహాభక్తిసంపన్నుఁడై యనేక యభంగముల రచియించెను. ఆ బాలగోపాల మాయభంగములిప్పటికిని మహారాష్ట్ర దేశమునందు బాడుచుందురు. తుకారాము పరలోకయాత్ర కేగిన యొక వత్సరమునకు శివాజీమహారాజు దేహూగ్రామమునకు వచ్చి తుకారాముని కుటుంబ పోషణార్థ మొక గ్రామమును జాగీరుగ నిచ్చెను. ఇప్పటికిని యా జాగీరును నాతివంశస్థు లనుభవించుచున్నారు.

తుకారాముని పరలోకగమనమును గూర్చి మహిమతి యీవిధముగ వ్రాయుచున్నాఁడు. “ ఇంద్రాణీనదీతటమునం దంతిమప్రార్థనా రూప మగు అభంగము తుకారాముని ముఖవిని

సృత మైనంతటనే దివ్యజ్యోతివలన పార్శ్వ
 ర్తులకన్నులు మూతపడెను. కన్నులు దెఱచి
 చూచు నప్పటికి తుకారాము గన్నింపలేదు.
 స్వర్గమునుండి దేవగణమువచ్చి తుకారాముని
 విమానముపై నెక్కించుకొని వైకుంఠమునకు
 దీసికొనిపోవు చుండుటను భక్తులుమాత్రమే
 చూడఁగలిగిరి". ఇంకొక చరిత్రకారుఁ డీవిధముగ
 జరిగియుండవచ్చునని వ్రాయుచున్నాఁడు. “తు
 కారాముని అభంగములను వినుచు నెల్లరును
 బాహ్యజ్ఞానశూన్యులై యుండిరి. ఈసమయ
 మున తుకారాముఁడొద్రాణీనదియందుదిగి ‘జలస
 మాధి’ నెందెను. జలసమాధినెందుట ఆకాల
 మునందా తఱుచుగ జరుగుచుండెను. వీతరాగుఁ
 డగు తుకారామునినంటి మహాభక్తుఁడు జలసమా
 ధినొందినాఁడనుట అసంభవముగాదు. ఏస్తాన
 మున తుకారాముఁడంతర్ధానమయ్యెనని జనులిప్పు
 టికినిఁ జెప్పుకొనుచుందురో ఆస్తానమతి గభీరమును
 మొసళ్లు మొదలగు జలచరిములకాకరమునై

యున్నది. కావున జలములయొక్క గభీరతవలనఁ గాని జలచరములు భక్షించుటవలనఁగాని తుకారాముని శరీరము కనుపడకుండవచ్చును. ఇందువలన తుకారాముఁడు సశరీరముతోడ స్వర్గమున కేగినాఁడను ప్రవాదము పుట్టియుండును.” ఈయన వ్రాసిన వ్రాతలు విశ్వాసపాత్రములుగనున్నవి. తుకారాముని వంశీకులిష్టటికిని ఆయన యభంగముల వ్రాతప్రతిని బూజించుచున్నారు. ఈ గ్రంథము చివర “ ౧౫౭౧ వ శకముఫాల్గున బహుళవిదియ ప్రాతఃకాలమున తుకారాముఁడు వైకుంఠమున కేగెను” అని వ్రాయఁబడియున్నది. కావుననే ఏవిధమగుయశాకేకఘటనలు లేని యావాక్యములే విశ్వసింపఁదగియున్నవి.

ఉ ప స ం హా ర ము.

—ॐ—

తుకారాముని జీవితమనేక ఘటనలతోఁగూడి
కౌతూహలజనకమును శిక్షాప్రదమునై యున్న
ది. సుఖదుఃఖములనలన మనుష్యున కెట్టి శిక్ష సమ
కూరునో అట్టిశిక్ష తుకారాముని జీవితమునందు
సంపూర్ణాకారమునుదాల్చెను. ఈయన సంపన్న
గృహస్థునింట జన్మించి తలిదండ్రుల పరమోదర
మునకుఁ బాత్రుఁడై సామాజికరీతి ననుసరించి
తరుణవయస్సుననే సంసారమునందుదిగి కులపరం
పరాగత వ్యాపారమునం దడుగిడిన కొద్దిదినములకే
ధనార్జనానిపుణుఁడై సరివారిలోఁ బ్రశంసింపఁబడు
చు తలిదండ్రుల వాత్సల్యమును భార్యయొక్క
ప్రేమయు నవజాతపుత్రునియందుండు మోహ
మును ధనకాంక్షయు మొదలగు వానియందు
దగుల్కొనెను. కాని రాజకుమారుఁడగు సర్వా

ర్థసిద్ధుని నేనుహాశక్తి విచ్ఛగానిగ నొనర్చెనో
 ఆనుహాశక్తివలన తుకారాముఁడాకర్షింపఁబడెను.
 పృథివియందలి దుఃఖము హింస మొదలగువాని
 తోఁ బోరాడి ప్రేమరాజ్యమును స్థాపించుట కీయ
 సను పరమేశ్వరుఁడు తన సైన్యాధిపతిగ నియమిం
 చుకొనెనాయని తోచుచున్నది. విశ్వరాజ్యము
 నందు మ్రోగుచున్న రణనినాదమీతని రణరంగ
 మున కాకర్షించెను. రణరంగమువైపు పరుగిడిన
 కొలఁదిని యీయనబంధవిముక్తుఁడు కాజొచ్చెను.
 జ్యేష్ఠసోదరుఁడు సన్మసిండుటయు, దలిదండ్రులు
 మరణించుటయు, వర్తకమునందు ధనమును గో
 ల్పోవుటయే కాక దివాలాదీయుటయు, దీర్ఘవ్యా
 ధివలన పీడింపఁబడుచున్న జ్యేష్ఠభార్య గణించుట
 యు సంభవించుటవలన నీయన మితిలేని యిక్క
 ట్టులపాలయ్యెను. ఈశ్వరవిధానమునం దొకే కా
 ర్యమునం దొకరికి సంతసమును మఱియొకరికి
 దుఃఖమును గలుగుచుండునుగదా? సాధారణ
 ముగ తుకారాముఁడు పడినకష్టములయం దెవర

యినఁబడినచో నాస్తికతనే ప్రతిఫలముగఁగైకొని
యుందురని చెప్పినను జెప్పనచ్చును. తల్లిచే విడ
నాడఁ బడిన శిశువు ధృడముగఁ తల్లి నే ధారణచే
యువిధమున విశ్వజననివలన విడనాడఁబడినతుకా
రాముఁడు విశ్వజననినే ధారణజేసి చరితార్థత
నొందెను.

స్వర్ణకారుఁడు బంగారును పలుపుటములయం
నుఁబెట్టి శుభ్రపఱచువిధముననే యీశ్వరుఁడు
భక్తులయొక్క మనోమాలిన్యమును దూరముచే
యఁగలండులకుఁగాను ప్రచండానల రాసితోఁ
బోల్పఁదగినకష్టములయందుఁబడవేయుచుండును.
ఁబెట్టిపరీక్షలకుఁ దాళినవారలే మహాభక్తులగుచు
న్నారు. తుకారాముని చరిత్రను దీర్ఘాన్ని పరీక్ష
యని చెప్పఁజెప్పు. సంసారముయొక్క అసారత్వ
మును గ్రహించినకొలఁదిని యాయనను వైరా
గ్యమావరించుచుండెను. వైరాగ్యమావరించిన
కొలఁదిని లోకులీయనను పిచ్చివాఁడనియు మా

ధూడనియు నిందింపసాగిరి. కాని వీనివలన తుకారాముడు చలింపకుండెను. ముండ్లమండతో దెబ్బలుతినుటయు, అభంగములను గోల్పోవుటయు మొదలగు కష్టము లొకటివెంటనెకటి సంభవించుచుండెను. ఈకష్టములకుదోడుగ గృహమునందణుమాత్రమైనను శాంతిలేకున్నను, ఈయన చుపించుచు వచ్చిన * సహిష్ణుత యద్వితీయము. తుకారామునికీర్తి వ్యాపించినకొలదిని ఈయన దర్శనార్థము ప్రజలు గుంపులుగుంపులుగ రాసాగిరి. మహారాష్ట్రదేశాధీశ్వరుడగు ఛత్రపతిశివాజీ

ఒకానొకప్పుడు పిల్లలకుగానుదీసికొనివచ్చిన చెఱకుగడలను తుకారాముడు బీదబాలురకు పంచివెట్టుచుండుటను జూచి జిజీబాయి చెఱకుగడ రెండుతుండెము లగునటుల నీయన వీపుమీదగొట్టినదనియును వీతక్రోధుడగు తుకారాముడు భార్యవంకఁ దిరిగి “మనయిరువురకొఱకు నిక్షేపం డమును రెండుచేసినావా” యని చెప్పెనని మహిపతివ్రాముచున్నాడు. ఈకథ సత్యమే యయినచో తుకారాముని సహిష్ణుతము వర్ణనాతీతముగదా !

మహారాజు మొదలు కడుబీదస్థ్రీలవఱకును తుకారాముని దర్శించుటకువచ్చి కానుకగ ధనరాసులను గ్రుమ్మరించుచుండిరి. కాని తుకారాముడు వీరిచ్చుధనమునువిషతుల్యముగఁదలఁచి పరిత్యజించుచుండెను. ఈసందర్భమునందీయనవీతరాగమును గూర్చి వేనోళ్ళఁ బొగడినను దీరదుగదా? ఈయన జీవితమునందు ప్రకాశించిన సహిష్ణుతము స్వార్థత్యాగము, అహేతుకభక్తి, జీవదయాపరత్వము మొదలగుసద్గుణములు మనుష్యమాత్రుల కెల్లఱకు ననుకరణీయంబులనుటకు సందియంబు పనిలేదు.

బాహ్యధర్మములు దేశకాలపాత్రముల ననుకరించి మాటుచుండ వచ్చును. కాని ఆంతరంగికధర్మములు మాటుచుండవు. ప్రపంచమునందుండు వివిధ మతములయందును, వివిధ సాంప్రదాయములయందును సాధుపురుషులచరిత్రలయందును ఈఆంతరంగిక ధర్మములయొక్క యోకత్వము గాన్పించుచుండును. తుకారాముని యాత్మోన్నతిని

జూచి యేదేశపు సాధువుంగవులు సంతసింపరు?
 ఈయన స్వభావసిద్ధమగు సరళధారతో గవి
 త్వమును జెప్పఁగలిగియుండెను. భావమయమగు
 కవిత్వము సాత్వికభక్తి రసాస్వాదకమై యు
 న్నది. మహారాష్ట్రజాతీయతయందు నిద్రాణం
 బైన భక్తితత్వమును ఈతఁడు మృదుమధుర కవి
 త్వముతోడ నుద్బోధింపఁజేసెను. “ప్రేమతో
 గూడినభక్తియే యీశ్వరుని బొందుటకు ముఖ్య
 సాధనము” అనితాకారాముఁడు చెప్పియున్నాఁడు.
 విశుద్ధచిత్తమున భగవంతుని పాదములపై నిర్భర
 పడి మనస్సును విషయవాసనలనుండి నివృత్తి
 నొందించి హరినామ స్మరణను జేయుచుండుటయే
 ముక్తికి శ్రేష్ఠతరమగు మార్గము. బహుళాడం
 బరములతోగూడిన కర్మలవలన భక్తినశించుచుం
 డుటకు వగచి సనాతనభక్తిధర్మమును పునరుద్ధ
 రించుటకు తాకారాముఁడు ప్రయత్నించెను. ఈ
 యన అభంగములన్నియు ఇహలోకసుఖముల కు
 ణికత్వమును దుర్మార్గులప్రకృతిని వారిదుర్బలత్వము

ను మొదలగువానిని నిరసించుచు సాత్వికభక్తిప్ర
 బోధకములైయున్నవి. తుకారాముఁడు గృహ
 స్థాశ్రమమందుండినను ఘోరాటపులయం దాకల
 ములు దిని జీవించు వీతరాగులకంటె వీతరాగుఁడై
 యుండెను. అహంకారము, ఈర్ష్య, దురభిమా
 నముల నెఱుంగక తానితరులకుఁజెప్పివిధమున
 దానును బ్రవర్తించుచుండెను. తుకారాము
 డనేక స్థలములయందు వేదోక్తధర్మము మీఁద
 శ్రద్ధనుజూపించుటయే గాక వర్ణాశ్రమధర్మము
 లను గుఱించి బోధించియున్నాఁడు. ఆత్మజ్ఞానసం
 పన్నుఁడుఁగూడ స్వజాతికర్తను పరిత్యజింపఁగూడ
 దని నుడివియున్నను, అహేతుకభక్తికిని హరిసం
 కీర్తనకును సర్వోత్కృష్టస్థానమొసంగియుండుట
 యేఁగాక భక్తితత్వమును బోధింపఁగలందులకు
 గాను వైకుంఠమునుండి నేను వచ్చియున్నానని
 యుఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈశ్వరకృపనొందుటకు
 జాతిభేదములు మొదలగునవి ఆటంకములుగానని

యును, వైష్ణవుఁడేహతివాఁడై నను మోక్షము నొందుట కర్హుఁడనియును భావోదయమగునంత వఱకు వర్ణాశ్రమధర్మములను పాలించుచుండుట కర్తవ్యమనియును నుడివియున్నాఁడు.

ఈకారాముఁడు స్వభావసిద్ధముగ శాంతుఁడై యుండెను. అందువలన నుత్తార్గకార్యములను ఖండించుట కణుమాత్రమైనను వెనుకంజవేయ కుండెను. జూదగాండ్రును, త్రాగుబోతులను, అబద్ధములు చెప్పువారిని వ్యభిచారులను సాధునిం దకులను కన్యావిక్రయము మొదలగు పాపకార్యములను జేయువారిని బహు తీవ్రముగ నిందించి యున్నాఁడు.

ఈయన నూతనధర్మమును స్థాపింపలేదుకాని, నూతనవిధమున సనాతనమతమును బ్రచారముఁ జేసియున్నాఁడు. సాధారణజనులు వెలిసికొనుటకు దుష్ప్రాప్యములగు విషయములెల్లరికును ప్రాప్యములుగ నెనర్చియున్నాఁడు. ఈయన యభంగములందీవిషయములు గన్పడుచుండును.

౧. సకలావస్థలయందును భగవంతునియందు భక్తిఁగలిగియుండవలయును.

౨ తలదండ్రుల మీదవలె భగవానునిపై నిర్భరపడియుండవలయును.

౩. భక్తిమార్గముననే యీశ్వరుఁడు లభ్యమగును. బాహ్యనుష్ఠానములద్వారా యీశ్వరుఁడు లభ్యముగాఁడు.

౪. సచ్చిత్తుడై, సర్వభూతదయఁగలిగి, భగవంతుని హృదయవీథమునందధిష్ఠింపఁజేసికొనవలయును.

౫. సమస్తమానవులు భగవత్కృపకుఁ బాత్రులు. జాతినిబట్టిగాని వంశమునుబట్టిగాని భగవత్కృప కలుగనేరదు.

౬. ఈశ్వరునకుఁ జీవులకును గలసంబంధము అతిసుధురమైయున్నది. ఆయన మనకు దూరమందునివసించుటలేదు. ప్యాకులహృదయముతోడ నాయనను బిలచినయెడల సమస్తస్థలములయందాయనను చూడఁగలము.

తుకారాముఁడు ప్రేమతోఁగూడిన భక్తుఁడు,
 భార్యాపుత్రులకు మానాభిమానముల కీతని హృ
 దయమునందు స్థానమేలేకుండెను. ఈయన తన
 హృదయమునందెప్పుడును ప్రేమ మయునేచూచు
 చుండెను. తల్లిసమీపమందు కొమారుఁడును,
 భర్తసాన్నిధ్యమందు భార్యయు, మిత్రునిసమీప
 మందు స్నేహితుఁడును, అవ్యాజప్రేమతోడ
 హృదయభావములను వెల్లడించు విధముననే
 తుకారాముఁడు ప్రాణనాథునకు తనకష్టసుఖ
 ములను విన్నవించుకొనుచుండెడివాఁడు. అభంగ
 ముల నిండ్రాణీనదియందు పారవేయవలసివచ్చి
 నప్పు డెవరితోడను మాట్లాడక విఠోబా దేవుని
 సమీపించి హృదయవేదనను విన్నవించుకొనెను.
 ఈయన విఠోబాదేవునితోడ సాక్షాద్భావమున
 మాట్లాడుచుండినటులు నీయన అభంగములను
 జదివినయెడలఁ దెలిసికొనవచ్చును. ఈయాత్మోప
 లబ్ధినేగదా జీవస్మృతియందురు. ఇందువలన నీ

యన యేయవస్థయందుండినను నిరంతరము దైవ
వాణిని వినుచుండెడివాడనుట నిక్కువము.

ఆంధ్రదేశమునందు వలెనే మహారాష్ట్రదేశ
మునందును, ధర్మసాహిత్యమునుండియే జాతీయ
సాహిత్య ముద్భవించినది. మహారాష్ట్రదేశీయ
ధర్మసాహిత్య లేఖకులలోఁ దుకారాముఁ డగ్ర
గణ్యుఁడు. ఈయనవిరచితమగు పదునొకండువేల
యభంగములు ముద్రితములై యున్నవి. మహా
భక్తుఁడగు బమ్మెరపోతనామాత్యునకువలె సీయ
నకును భగత్ప్రసాదమువలన కవిత్వధారయల
వడెను. కొన్నిగ్రంథముల ఉచ్చమైనయాధ్యాత్మిక
భావములతోడ నింద్రియవికారోత్పాదకవిషయ
ములు మిళితములై యున్నవి. కాని తుకారాముని
కవిత్వమునం దిట్టిప్రమాదములులేక సుబోధక
మగు లలితశైలితోడ భక్తిరసపూరితమై సుసీతి
పరిపోషకమై అలరారుచున్నది. ఈయన పదు
నొకండు వేల యభంగములేకాక ఈ క్రింద

బేర్కొనఁబడిన గ్రంథములనుగూడ రచించి యున్నాఁడు.

౧. భగవద్గీత పదునాఱవ అధ్యాయము నకు అనువాదము.

౨. నృసింహవతారచరిత్ర.

౩. ప్రహ్లాదచరిత్ర.

౪. వామనచరిత్ర.

౫. పరశురామచరిత్ర.

౬. శ్రీరామజన్మకథ.

౭. శ్రీరామచరిత్ర.

౮. శీతశోకము.

౯. శ్రీకృష్ణనిజన్మకథ.

౧౦. శ్రీకృష్ణనిచరిత్ర (బాల్యలీల).

౧౧. కల్యాణవతారము.

౧౨. కాలయవనవధ.

౧౩. రుక్మాంగదచరిత్ర.

౧౪. అంబరీషచరిత్ర.

౧౫. భానుదాసచరిత్ర.

౧౬. సియాళ చరిత్ర.
 ౧౭. శ్రీకృష్ణనిద్రాపది స్తుతింతుట.
 ౧౮. మయూరధ్వజచరిత్ర.
 ౧౯. సుదామచరిత్ర.
 ౨౦. దామాజీపంతుచరిత్ర.
 ౨౧. చోఖామేలాచరిత్ర.
 ౨౨. ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము.
 ౨౩. సాడతమానీచరిత్ర.
 ౨౪. హరిపాలచరిత్ర.
 ౨౫. శ్రీకృష్ణని బాల్యలీలలు.

సంపూర్ణము.

The Only Book Treating of
Krishnadevaraya's Literary History
The Neglected Emperor Poet

BY

Harisarvottama Rau M. A.,
With an Introduction

BY

The Hon. P. Rama Rayaningar
M. A., F. M. U.
Of the Imperial Legislative Council
Price 0 8 0

కీర్తి శేషురా లయిన

శా. భండారు అచ్చమబ్బగారిచే రచించబడిన

అబలాసచ్చరిత్ర రత్నమాల.

ప్రథమభాగము.

శంకరకూర్పు! పెద్ద అచ్చు! క్యాలికోర్టు!

హిందూ దేశాంతర్గతములయిన సకలదేశముల చరిత్రములను
శోధించి, 105గురు పూర్వబోండ్ల సచ్చరిత్రములిందు మిగల మనో
హరమగునై లిని వ్రాయబడినవి. ఇందుకొందఱు స్త్రీలప్రతి
బింబములు గలవు

వెలభాగము 1 కి రు. 100

విరునామ:—

విజ్ఞానచంద్రికా బుక్కు-డిపో
చీతాద్రిపేట, మద్రాసు.

గ్రంథకర్తలకును సంపాదకులకును

వ్యయప్రయాసలు వలదు.

అదేమి ?

చెన్నపట్టణమున చింతాద్రిపేటలో ఎ. చి. కృష్ణ
అందు కంపెనీవారు గ్రంథములను దిద్దించి, అచ్చుచిత్తు
లను చూచి, పటములు మున్నగువానిని తయారుచేయించి,
అచ్చువేయించి, అట్టకట్టించి, మఱియితరవిధముల పరిశ్రమచేసి
బహుస్వల్ప కమీషనునకే గ్రంథకర్తలకు సాయము చేయు
చున్నారు.

గ్రంథము బరిశోధించుటకు ఆంగ్లేయాంధ్ర
పండితుల శ్రేష్ఠులచియున్నారు.

వివరములఁ జెలిసికొన గోరువా రీ క్రిందివిలాసమునకు
ప్రాంగురచ్చును.

మేనేజరు,

ఎ. చి. వి. కృష్ణ అందుకో

చింతాద్రిపేట, మద్రాసు.